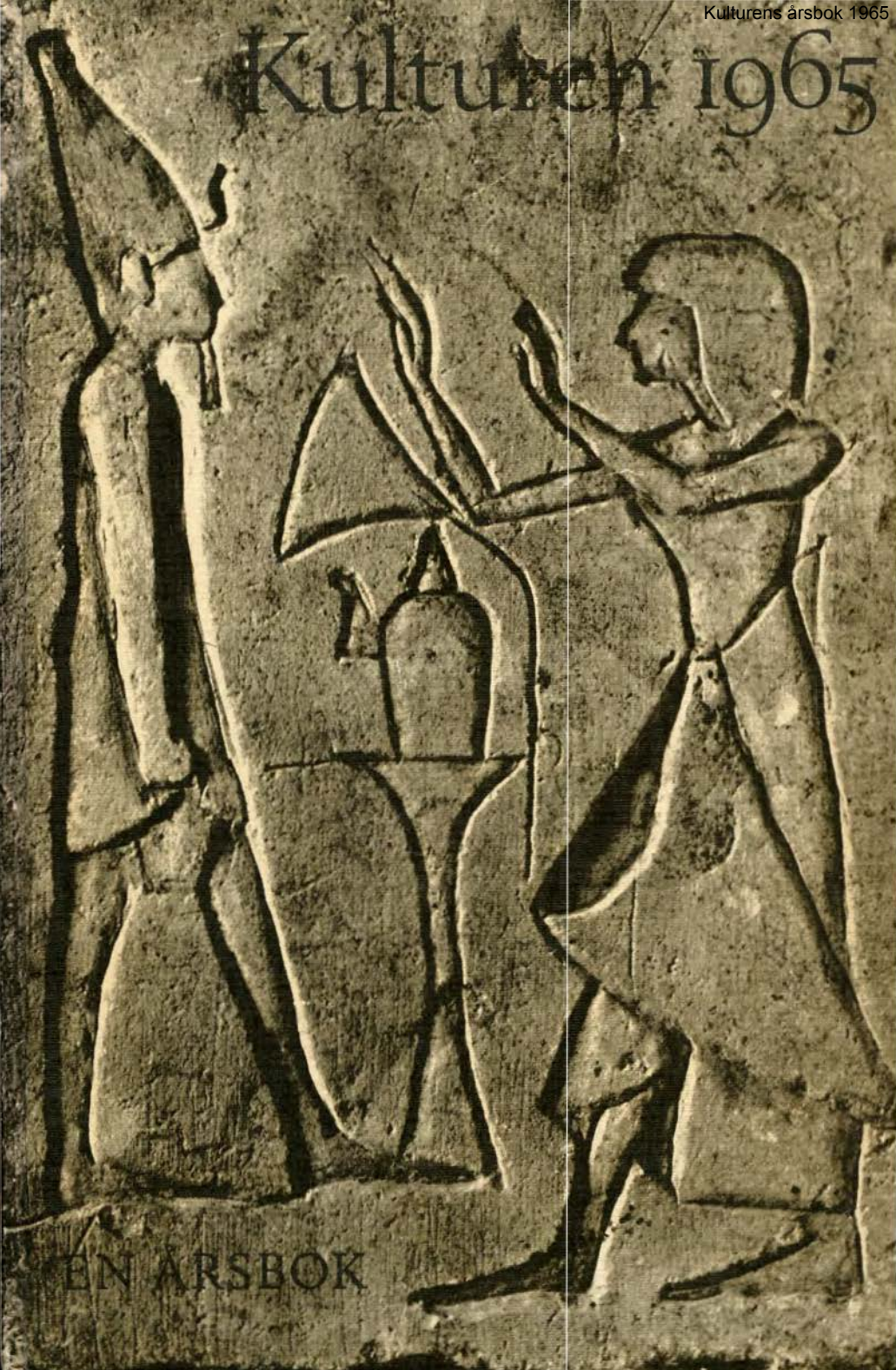

Kulturen 1965

EN ÅRSBOK

KULTUREN

LUND

Tel 169 30

Lund den 1 april 1965

ÄRADE MEDLEM!

Kulturens årsbok 1965 med titeln "Över gränserna" utsändes inom kort till våra medlemmar. Vid expedieringen tillämpas ett nytt system, som vi här vill berätta något om.

Vårt medlemsregister har nu lagts om till hålkortssystem, vilket skänker väsentligt ökad effektivitet och överskådlighet. Det har därigenom blivit möjligt att maskinellt adressera våra försändelser. Systemet har emellertid gjort det nödvändigt att i största möjliga grad förkorta adressernas text bl. a. titlar och gatadresser. Vi hoppas, att Ni välvilligt skall överse härmed.

Systemet innebär vidare, att vi hädanefter kommer att inkassera årsavgifterna samtidigt med årsbokens utsändande, d. v. s. att årsbok och medlemskort skickas till medlemmarna i en och samma försändelse (mot postförskott à kr. 16:20). Detta anser vi vara en avsevärd förbättring och vi tror, att Ni kommer att tycka detsamma. Till de medlemmar, som redan erlagt sin årsavgift, sändes givetvis boken som vanlig försändelse utan postförskott. Skulle av misstag årsboken komma att sändas mot postförskott till medlem, som redan erlagt sin årsavgift för 1965, ber vi om överseende härmed och anhåller, att försändelsen lämnas utflöst för att i vanlig ordning returneras till oss.

I årsboken finns ett inlägg, tryckt på kartong. På detta blad finner man dels ett årskort, som skall klippas ut och som är giltigt sedan medlemmen skrivit sitt namn på därför avsedd plats, dels ett brevkort att användas för anmälan av nya medlemmar. På resten av bladet lämnas en orientering om Kulturens årsbok 1966.

Till sist vill vi frambära ett värdsamt tack till våra medlemmar för stor generositet och värdefullt bistånd vid bestridande av fjolårets dubbla årsbokskostnader. Till de av våra medlemmar, som ännu inte skickat in ett frivilligt bidrag, riktar vi en varm vädjan att följa de övrigas exempel.

Ett varmt tack och hjärtliga hälsningar!

Eder

BENGT BENGTTSSON

Intendent för Kulturen

KULTUREN
LUND

MASSKORSBAND

*Om obeställbart
retur avsändaren.*

028959

Kulturen 1965

En årsbok

till medlemmarna av

Kulturhistoriska föreningen

för södra Sverige

Boken är redigerad av Bengt Bengtsson
Tryckt på Berlingska boktryckeriet i Lund 1965
Tysnitt Berling antikva
Omslag och typografi av Lars Tempte
Papper från Finbruken Ab
Klichéer från Malmö Grafiska Ab
Upplagan är 34.000 exemplar

Förord

Kulturen har i rask följd utgivit tre årsböcker. Argång 1964 kom strax före årsskiftet och här kommer nu 1965 års bok med temat *Över gränserna*. Detta kunde översättas med *Dyrgripar från hela världen* och vittnar såväl om samlingarnas kvalitet som om deras »universalitet», som Karlin uttryckte det.

Utgivandet av en extra årsbok 1964 innebar ett ekonomiskt äventyr såtillvida, att vi förutsåg besvärliga amorteringar av de stora kostnader, som detta innebar. Vi visste att vår vädjan till medlemmarna om ett frivilligt bidrag inte skulle klinga förgäves, men vi kunde inte drömma om att välviljan skulle bli så stor, att vi nu (i februari 1965) redan har mer än halva kostnaden betald. Vi tackar varmt för denna välvilja och för detta inspirerande bevis på förtroende!

På annat ställe i denna bok talas om den »utvärtes» avdelningen och årsboken som ett av de viktigaste synliga resultaten av Kulturens verksamhet. Även ekonomiskt tillhör årsboken väsentligheterna. Samtidigt som den utgör en av de största utgiftsposterna, är det den, som ger oss ekonomisk ryggrad. Man kan spekulera över hur många av våra medlemmar som skulle tänkas vilja stödja oss utan vederlag i form av en årsbok. I varje fall är det för Kulturen en styrka att kunna ge valuta för pengarna och att med årsboken som påtagligt argument värva nya medlemmar. Den, som nu blir medlem, får en årsbok för sin första medlemsavgift, till skillnad mot förr, då årsboken kom ett år i efterskott.

Vårt bokslut ger syn för saken. En analys av inkomstsidan

säger oss att i runt tal två tredjedelar av intäkterna kommer från medlemmarna, inträdesavgifterna, enskilda donatorer och allmän yttre verksamhet, medan den återstående tredjedelen utgöres av anslag från det allmänna (varvid särskilt statsanslaget långt ifrån kompenserat penningvärdets fall). Denna proportion torde vara enastående i sitt slag i världen.

Kulturen kan – speciellt när det gäller bidrag från medlemmarna – inte klaga över dåliga inkomster. Men inkomsterna har inte givit oss möjlighet till de utgifter, som vi gärna skulle vilja göra, och som nästan helt lyser med sin frånvaro på bokslutets kostnadssida. Våra byggnader behöver rustas upp och vi hoppades under 1964 kunna öka detta utgiftskonto till mer än det dubbla. Vårt inköpskonto är nästan lika med 0, eftersom vi knappast köper mer än vad våra donationsfonder för detta ändamål tillåter. Där borde utgiften ha varit fyrdubblad. Den budget, som uppgjordes när vi i början av 1964 kunde förutse de offentliga anslagens storlek, skapades efter mottot »mun efter matsäcken» och så har vi handlat med ett till synes gott bokslut som följd. Jag understryker »till synes». Vad tjänar det till att peka på ett bokslut utan underskott, när detta bottnar i nedkrympt verksamhet?

Kulturen kan i flera avseenden fullfölja ett aktivt arbetsprogram, men vi känner oss på andra håll hämmade av brist på medel. När nu årsboken 1965 föreligger, med det rätta årtalet på pärmen, vågar vi däri se en möjlighet till bättre kontakt med medlemmarna och även till en ytterligare ökning av medlemsstocken.

BENGT BENGTTSSON

Innehåll

- 9 Teckningar av Pieter Brueghel d. ä., Per Bjurström
- 18 Tumlare från Herrengrund, Bengt Bengtsson
- 27 En kinesisk målning från Ming-dynastin, Schuyler v.
R. Cammann
- 46 Obelisktavlan från Muskö, Lars G. Biörkman
- 55 Skepparns hatt, Nils Nilsson
- 58 Med hjulångare till Köpenhamn, Ingemar Jeppsson
- 71 Porslinshundar, Maj Fehrman
- 76 En vas för »främmande djävlar»? , Sven T. Kjellberg
- 90 Egyptiska fornsaker på Kulturen,
Bengt Julius Peterson
- 103 Fajanser från Slesvig, Gunilla Eriksson
- 113 Ett svenskt praktsvärd, Ragnar Blomqvist
- 123 Jugendvas från Reijmyre, Bengt Bengtsson
- 125 Den svävande biskopen, Torkel Eriksson
- 135 Kan du dansa Skinnkompass . . . , Sigfrid Svensson
- 139 Julbock i Blekinge, Sigfrid Svensson
- 143 Bengt Nordenbergs Blekingestuga, Sigfrid Svensson
- 146 Vad som sig . . . , Bengt Bengtsson
- 159 Redogörelse för år 1964
- 181 Artiklar och uppsatser i Kulturens årsbok 1935-1965

PER BJURSTRÖM

Teckningar av Pieter Brueghel d.ä.

Pieter Brueghel den äldre, »Bondbrueghel», är en av den nederländska 1500-talskonstens mest fascinerande gestalter. Hos honom förenas mardrömsartade helvetesskildringar å ena sidan med ofta något grovkorniga men godmodiga framställningar ur böndernas liv å den andra. Brueghel, som hörde hemma i Antwerpen, hade i sin ungdom företagit en studieresa till Italien, men de stora renässanskonstnärerna tycks inte ha gjort något djupare intryck på honom – det var mer själva resan, landskapet, Schweiz' berg och Toscanas kullar som satte spår i hans konst.

I äldre tid har åtminstone ett par Brueghel-målningar funnits i Sverige. När de svenska erövrarna i trettioåriga krigets slutskede bröt sig in i den kejsarliga konstkammaren i Prag konfronterades de med en av samtidens förnämsta konstsamlingar. Den var kejsar Rudolf II:s verk och svenskarna tog för sig och sände hem till drottning Kristina ett urval omfattande närmare 600 nummer där en lång rad verkligt betydande konstnärer var representerade. De flesta italienska målningar av intresse tog drottningen emellertid med sig då hon sju år senare lämnade landet. Av det nordeuropeiska måleriet kom mycket att hamna på kungliga slott utanför Stockholm och är nu i stort sett samlat på Nationalmuseum. Det fanns emellertid också ett par Brueghel-målningar i urvalet, men de tycks på ett mycket tidigt stadium ha lämnat de kungliga samlingarna. Den ena, Schlaraffenland, försvinner spårlöst och dyker åter upp först 1901 och då i Paris. Den förvärvades 1917 av Pinakotheket i München. Den andra, Dulle Griet, fanns kvar i Sverige ända till 1894 då

den med guldsmeden Christian Hammers samling såldes i Köln där den inbringade 390 Mark. Den finns nu på Museum Mayer van den Bergh i Antwerpen.

Om vårt land alltså gått miste om betydande verk av Brueghel, själva sättet på vilket de en gång kom in i Sverige gör emellertid att man knappast kan uppdriva någon större harm, så dyker nya upp inom vårt blickfält. De senaste tillskotten, om man får begagna den termen om föremål som säkert funnits i landet ett par hundra år, är tre teckningar i Kulturen som varit okända för den internationella expertisen, ja över huvud taget utanför Lund.

De donerades 1939 av direktör Claes Grill, därtill inspirerad av museets förre chef Sven T. Kjellberg. Ett närmare skärskådande av teckningarnas tidigare öden, i den mån de kan följas, avslöjar mycket av intresse. Direktör Grill förvärvade teckningarna med en kollektion som tidigare genom arv vandrat inom den Grillska och med denna befryddade släkter. Teckningarna förekom nämligen på en auktion på Stockholms Stads bokauktionskammare 2-5 september 1925 då stora delar av framlidne överståthållaren Gustaf Tamms bibliotek försåldes. De hade tidigare ingått i den s.k. Österbysamlingen, en av vårt lands förnämsta privata konstsamlingar. Bland de teckningar direktör Grill förvärvade fanns också arbeten av Anna Johanna Grill (1720-1778),¹ hustru till den kände patrioten, köpmannen och brukspatronen Claes Grill (1705-1767) vilken 1750 förvärvade Österby. Godset övergick senare till deras dotter Anna Johanna (1745-1801), gift med Henrik Wilhelm Peill (1730-1797), känd bl.a. för att ha ägt och sannolikt till Sverige ha infört Rembrandts Claudius Civilis.² Paret Peill dog barnlösa och Österby övergick genom gåvoarv och köp med alla sina konstsamlingar och sina till det Grillska namnet knutna minnen - bl.a. en stor svit porträtt av Roslin - till Anna Johanna Grills systerson, P. A. Tamm i vars släkt bruket förblev till 1916 då de försåldes av ovannämnde överståthållaren Gustaf Tamm.

Både släkterna Grill och Peill hade nederländskt ursprung

och kontakt med de holländska delarna av släkten upprätthölls under hela 1700-talet. Att med säkerhet fastställa när just de tre Brueghelteckningarna införlivades med samlingen eller infördes i Sverige låter sig tyvärr inte göra. Teckningar har i alla tider betraktats som något efemärt och en eller annan portfölj med inte närmare specificerade teckningar och grafiska blad som omnämns i en inventarieförteckning eller bouppteckning ger tyvärr inga ledtrådar. Man kan däremot såsom sannolikt anta att teckningarna tillhört samlingen sedan den Grill-Peillska epoken och antyda möjligheten att de gjort entré i vårt land i sällskap med Claudius Civilis.

Brueghels bevarade produktion är förhållandevis liten. Man känner till ett fyrtiotal målningar och omkring 150 teckningar varför tre »nya» blad är något av en sensation.³ När det gäller teckningar som tillskrivs de verkligt stora konstnärerna måste man emellertid vara ytterst försiktig. Imitationerna är legio och det är så lätt att kalla en holländsk 1600-talsteckning för Rembrandt och en fransk 1700-talsteckning för Boucher. Teckningarna betraktades oftast av konstnärerna som skisser och arbetsmaterial och är därför nästan aldrig signerade. Vi är därför hänvisade till en bedömning av stil och kvalitet och får komplettera våra iakttagelser med en undersökning av rent materiella faktorer: vilket bläck som kommit till användning, vilket papper konstnären begagnat etc.

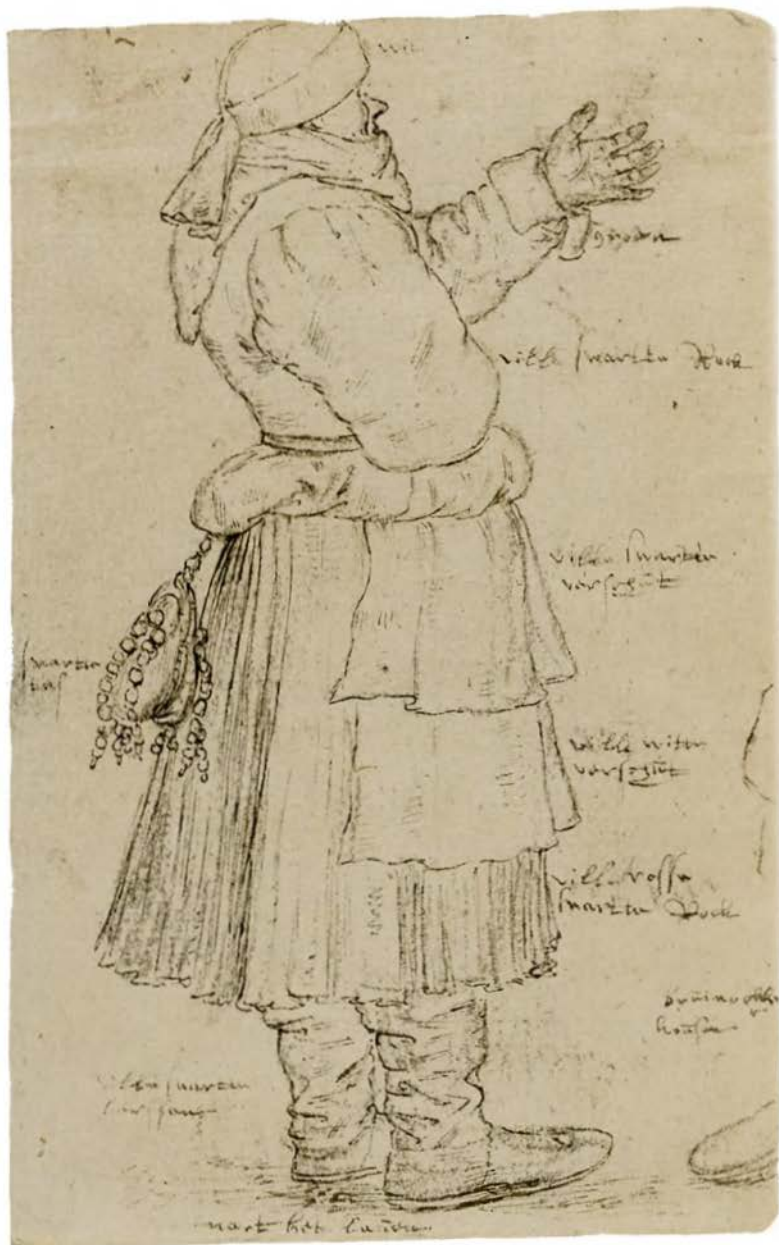
Genom lyckliga omständigheter råkar Nationalmuseum i Stockholm och Universitetsbiblioteket i Uppsala inneha vardera ett blad som i varje avseende står en av de tre Lunda-teckningarna mycket nära. Det gäller bilden av en *stående torgförsäljerska* (Bild 1. Penna och brunt bläck, sannolikt bister, över skiss i svartkrita. 160×100 mm) vilken av allt att döma återger samma modell som de andra båda bladen. Vidare harmonierar papperet så väl att teckningarna skulle kunna vara gjorda på olika stycken av ett och samma ark.⁴ Också konstnärens sätt att först rita upp sin figur relativt schematiskt och samtidigt spontant i svart-

krita samt därefter avsluta den genom att med större precision komplettera konturerna med bister och penna överensstämmer helt. Brueghel hade en speciell känsla för den mänskliga kroppens tyngd och volym och en utpräglad förmåga att förmedla denna med mycket sparsamma medel, en klar kontur kring en sluten form, några antydande schatteringar som ger formen tredimensionalitet och massivitet. Han hade också sina svårigheter i första hand när det gällde att precisera den mänskliga fysionomin eller skildra händerna. Det är kanske därför han ofta, som i framställningen av *bonde och gosse* (Bild 2. Penna och brunt bläck, sannolikt bister, över skiss i svartkrita. 157 × 104 mm), väljer att återge sina figurer bakifrån med en bred rygg vilket naturligtvis också är ett sätt att betona de stora ytorna, figurernas stadiga fäste i marken.

I Brueghels tecknade verk är det ett sjuttioal arbeten som kan sägas tillhöra samma kategori som Lundateckningarna. De brukar gå under den gemensamma beteckningen *Naer het leven* efter en påskrift man finner på flertalet av dem och vilken ordagrant betyder »efter livet», dvs. efter modell. Men det vill inte säga vilken modell som helst utan en person som är skildrad direkt ur livet och inte uppställd i någon ateljé, en individ som Brueghel stött på på marknaden eller gatan. Han tecknade sin första skiss inför

Färgplanscherna

1. Stående torgförsäljerska. Penna och brunt bläck, sannolikt bister, över skiss i svartkrita. 160 × 100 mm. KM XXXIX: 4.
2. Bonde och gosse. Penna och brunt bläck, sannolikt bister, över skiss i svartkrita. 157 × 104 mm. KM XXXIX: 3.
3. Man sittande på stockar. Penna och brunt bläck, sannolikt bister, över skiss i svartkrita. 160 × 111 mm. KM XXXIX: 5.
4. Gammal bergsman. Penna och brunt bläck, sannolikt bister, över skiss i svartkrita. 156 × 116 mm. Nationalmuseum, Anckarswärds samling nr 9.

modellen, i svartkrita, gjorde några skriftliga noteringar om vilka material som använts i dräkterna och om färgerna och tog sedan hem bladet till sin studio för att fortsätta på det. Där tillkom så det detaljerade arbetet med fjäderpenna och bister, ett brunaktigt bläck som tillverkas av sot. Den lösa svartkritan fanns där som ett stöd men har många gånger nästan helt försvunnit och blivit kvar endast i sådana partier där kraftigare accenter är önskvärda som exempelvis i stövlarna. Brueghel kompletterar också alla färg- och stoffangivelser och skriver slutligen dit *nart het leven* (stående torgförsäljerska) eller *nart leven* (bonde och gosse).

Den tredje Brueghel-teckningen i Lund, vilken återger en man sittande på stockar (Bild 3. Penna och brunt bläck, sannolikt bister, över skiss i svartkrita. 160 × 111 mm) har ingen motsvarande påskrift. Detta är i och för sig inget skäl att misstänka att teckningen eventuellt inte skulle vara ett original. Mycket talar för att bladet är utfört några år tidigare än de båda andra och att detta är förklaringen till att dess stil avviker något med ett utpräglat detaljarbete och mer markerade schatteringar.⁵

Det är en ganska allmän uppfattning att *naer het leven* teckningarna utförts omkring 1557-1565. Några större möjligheter att närmare bestämma de enstaka teckningarnas datering finns inte och olika forskare har också olika uppfattning i dessa frågor. Om man emellertid följer den bland de flesta specialister godtagna kronologin skulle *man sittande på stockar* vara utförd omkring 1557-59, *torgförsäljerska* dateras till 1559-63 samt *bonde och gosse* till i stort sett samma tid, möjligen något senare. Man får alltså förutsätta en utveckling från en ganska omständlig framställning mot större enkelhet, från en skildring av ett utsnitt av verkligheten där Brueghel också antytt miljön till en nästan abstrakt form där figurerna avtecknar sig mot en rymd utan angivna gränser eller fästpunkter.

Skälet till att man ändå måste vara försiktig och anföra många reservationer när det gäller *naer het leven*-teckningarnas datering är att Brueghel endast någon enstaka gång

5. Bondkvinna med korg på ryggen. Penna och brunt bläck, sannolikt bister, över skiss i svartkrita. 160×102. Nationalmuseum, Anckarsvärd's samling nr 8 recto.

6. Sittande torgförsäljerska. Penna och brunt bläck, sannolikt bister, över skiss i svartkrita. 154×99. Uppsala Universitetsbibliotek.

begagnar sina tecknade detaljstudier direkt i sitt måleri. Målningarna är nästan alla signerade och daterade varför någon svårighet att i dem följa hans konstnärsskap inte föreligger. Viktigt är därför att konstnären omkring 1558 alltmör överger de Bosch-inspirerade framställningarna för realistiska bilder ur böndernas tillvaro och att man alltså får anta att *naer het leven*-teckningarna börjar komma till vid ungefär den tidpunkten. Det finns också en grupp stora ordentligt daterade teckningar med allegoriska skildringar av dygder och laster, men i dessa begagnar Brueghel ett helt annat arbetssätt än det som i *naer het leven*-teckningarna kommer till synes. Han är i sina stora kompositioner mycket mer beroende av en teknik i enlighet med tidens manieristiska konventioner. Datering och signering visar ju också att de till skillnad från *naer het leven*-teckningarna var avsedda för publik.

Brueghel var ingalunda den förste att teckna *naer het leven*. Termen förekommer i något annan form redan i Jan van Eycks Arnolfiniporträtt från 1434 där konstnären till sin signatur fogar *als ich es sah* – så som jag såg det. Men han har fyllt begreppet med ett eget innehåll. Just det faktum att modellerna alltid ses bakifrån eller från sidan markerar paradoxalt nog deras individualitet: konstnären vänder sig mot dem, inte de mot honom. De representerar folket, ingen burgen överklass och de skildras med sympati, realistiskt utan varje försök till karikering.

Med alla markeringar av sömmar, veck och lappar och alla uppgifter om stoffer och färger kunde Brueghels framställning av dräkterna illustrera vilken kostymhistorisk lärobok som helst. Men det egendomliga är hur föga Brueghel i målningarna också i detta avseende utnyttjar sina *naer het leven*-teckningar av vilka naturligtvis det som bevarats endast utgör en ringa del. I målningarna schematiserar och förenklar han dräkterna och når därigenom större koncentration och en viss abstrakt allmängiltighet.

En iakttagelse man ofta gör är att i teckningarna kommer man en konstnär mycket närmre än i hans måleri och

detta gäller givetvis framför allt i gammal tid då en målare tvangs ta mycket avgörande hänsyn till sina beställare. Även om Brueghel i en del framställningar avstår från att skildra ett speciellt ämne inordnas de då i stället i en svit, som exempelvis månadsbilderna, varigenom den allmänna glädjen att återge verkligheten nödortfigt döljs bakom ett programmatiskt innehåll. I *naer het leven*-teckningarna finns inga dylika förevändningar, där är omedelbarheten såväl i den konstnärliga ingivelsen som i framställningen av modellen huvudsaken.

- 1 Dessa teckningar har av direktör Grill skänkts till Svindersvik där de fortfarande förvaras.
- 2 Rörande Österbysamlingarna se Olof Granberg, *De svenska konstsamlingarnas historia* 2, Stockholm 1930, s. 127 ff. samt 230 ff. För närmare detaljer rörande Claudius Civilis' härkomst jämför K. G. Anckarsvärd, Till frågan om Claudius Civilis' proveniens samt C. Nordenfalk, Some facts about Rembrandt's Claudius Civilis, *Konsthistorisk tidskrift* 25 (1956) s. 69 f. och 71 ff.
- 3 Den viktigaste moderna litteraturen rörande Brueghels teckningar är Charles de Tolnay, *The Drawings of Pieter Brueghel the Elder*, London 1952, och Ludwig Münz, *Brueghel - The drawings, Complete edition*, London 1961. Medan de Tolnays dateringar fortfarande förefaller att vara de bäst grundade har Münz utfört den säkerligen mest inträngande och finaste analysen av just *near het leven*-teckningarna.
- 4 Det är ingalunda uteslutet att Kulturens tre teckningar liksom de tre *near het leven*-bladen i Nationalmuseum (de Tolnay nr 79-80, 83, 90; Münz nr 73-74, 79, 100) och det i Uppsala (de Tolnay nr 81; Münz nr 75-76) har gemensam proveniens. De tre teckningarna i Stockholm förvärvades först 1896 med den samling som sammanbringats av överintendenten M. G. Anckarsvärd (1792-1878). Dels finns det anteckningar i ett inventarium över Anckarsvärds-samlingen från 1880-talet om att blad förvärvats ur den »Grillska samlingen», dels hade de tre teckningarna, liksom bladen i Kulturen en gammal attribution till »de Stomme van Campen», dvs. Hendrik Avercamp. De tre teckningarna i Kulturen var för övrigt när de förvärvades sammanförda med ytterligare tre blad av likartad karaktär sannolikt av tre olika konstnärer och utförda under 1600-talets första decennier.
- 5 På bladets baksida finns en teckning i rödkrita av en sittande manlig figur. Det är sannolikt ett arbete från något av 1600-talets första decennier och närmast att betrakta som ett verk av en amatör.

BENGT BENGTTSSON

Tumlare från Herregrund

I Kulturens samling av kopparföremål finns en serie halvklotformiga dryckeskärl, alla tillhörande den typ som vi i Sverige kallar *tumlare*. De är i stort sett lika stora, höjden är 4,5-5 cm. Ytan är mattbehandlad genom ciselering med ring- eller mattpuns och samtliga har dekorerats med förgyllning av randen eller på livet graverade medaljonger. Utom dessa inalles tio tumlare, av vilka fyra bildar två par, finns en mera omsorgsfullt utförd pjäs, tillhörande samma grupp. Här kan de två dryckeskärlen sättas samman med mynningarna och bildar då en tunna, med band och tydliga stavar.

Föremålen har förvärvats till Kulturen genom köp i antikhandeln och på auktioner. De har köpts i Stockholm, i Danmark, Tyskland och Schweiz och vi har ingen kunskap om tidigare ägare.

Majoriteten utgöres som sagt av tumlare, en typ av dryckeskärl som mot slutet av 1600-talet blev vanlig i Sverige. De äldsta tumlarna hos oss var av silver och storleken är ungefär densamma som hos de här aktuella kopparkärlen. I Tyskland förekom de något tidigare och tycks redan vid denna tid ha kallats Tummler eller Tummelbecher. Benämningen kommer sig därav att de »tumlade» tillbaka i upprätt ställning, om man slog omkull dem, åtminstone om man får tro svensken Ake Rålamb, som framställer saken så i sin handbok för guld- och silversmeder 1696.

De stora tyska 1600-talstumlarna, som säkerligen var avsedda för vin, syns ha varit ganska vanliga. De skiljer sig till formatet avsevärt från de svenska tumlarna från 1700-

1. Tumlare av koppar, med inskription: *Ihm Herrgrundt disz Wasser ist/ so Eizen zu ein Kupfer frist.* KM 16.987.

talets början, som man huvudsakligen drack brännvin ur. Här har dryckens styrka förminskat kärlet. Sitt ursprung kan tumblaren helt säkert räkna tillbaka till drejade lerskålar av halvklotsform, men detta förhållande är inte helt utrett. Hur som helst är det en på kontinenten välkänd föremålstyp, som här är representerad.

Alla dessa i Kulturen befintliga tumlare har ytterligare en sak gemensamt: de är försedda med ingraverade verser, placerade antingen nedanför randen eller på medaljonger. Härnedan återges verserna, som samtliga är avfattade på tyska.

1. ett par:

Was du jetzt hast / in deiner Hand
 Das war / vorhero / ein Eizen / band
 Fasse muth / Trink vas / gut
 Thue / recht / niehmals / slecht

2. EISEN WAR ICH KUPFER BIN ICH GOLD BEDECKET MICH —
3. daterad 1651:
Da ich noch Eisen war, war alles von mir still,
als Kupfer aber jetzt mich jeder haben will
4. ett par:
Für Kayser Könige zum Trinck-Geschirr erküssen
Obwohl ich Eissen war als Kupffer werd gepriessen
samt
Es hat dass Kohlen feur als Eyssen mich gebrent,
dass Wasser macht mich theur, da man mich kupffer
ne(nn)'t
5. Mars wird durchs Element
zu Kupfer im Ziment
6. Ihm herrngrundt disz Wasser ist
so Eiszen zu ein Kupfer frist
7. ett par:
Gott zeigt an Mir sein grose Macht
da er aus Eisen Kupfer macht
samt
In Mir sieht man Ein Wunder ding
vor Eisen war Itz Kupfer bien
8. ett par:
Gefält bin ich ein fass ich diene vor ein glass
da ich jetzt Kupfer bin so Eisen gewest vorhin.
Erst war ich Martis art, nun bin ich Venus zart
die sonn hat mich bekleid, jetzt meiner sich jeder freud

Samtliga inskriptioner omtalar på olika sätt *en* sak, enklast på nr 2: *Järn var jag, koppar är jag, guld täcker mig*. Tumlarna säges alltså ha varit tillverkade av järn, men förvandlade till koppar. Den mystifikation, som här synes föreligga, förklaras åtminstone till en del i ett par andra verser. På tumlaren nr 5 talas om hur Mars, dvs. järnet, genom Element dvs. vätska, förvandlats till »cementkoppar». På en av nr 4

talas om Wasser och nr 6 meddelar: »I Herrengrund finns det vatten, som fräter järn till koppar.» – Härmed är mysteriet förklarat.

Karpaterna är sedan gammalt bekant för sina rika malmfyndigheter och som en följd därav en sedan urminnes tider blomstrande gruvdrift. I de slovakiska malmbergen finns en gruvstad, som nu heter Banská Bystrica, förr – då Slovakien räknades till Ungern – Neusohl. I stadens närhet ligger gruvbyn Herrengrund, berömd för en koppargruva. Halles Universal Lexikon, tryckt i Leipzig 1735, berättar:

»*Herrengrund*, Lat. Vallis dominorum Spanga dolina, en liten bland bergen belägen gruvstad i övre Ungern, en mil från Neusohls territorium, är bekant för sin koppargruvdrift. I djupen rinner cementvattnet, varigenom järnet genom praecipitation frätes upp och blir till koppar. Man lägger ner hästskor, ringar och diverse andra järnföremål, vilka frätes upp av det vitriolhaltiga vattnet, blir till koppar och sedan smältes sådan cementkoppar med annan koppar. Här samlar man också i stora träkar *berg-grönt*, (som utfälles) ur det vatten som rinner fram ur berget. Det finns här stora anläggningar för att få ut vattnet ur berget och utvinna malmen.»

Vad som här beskrives är två sätt att ur det kopparvitriolhaltiga »gruvvattnet» utvinna koppar. Den sist beskrivna metoden – här inte aktuell – avser att avlagra det kopparhaltiga färgämnet berggröna. Det för oss intressanta är cementvattnets angrepp på järnet. Metoden att framställa metallisk koppar genom att låta vattnet passera över järnföremål har gamla anor i Herrengrund, och gruvan var tidigt berömd för sin cementkoppar. Svensken Erik Odelstierna (1661–1704), bergmästare i Nya Kopparberg, reste 1690–92 på Karl XI:s befallning ut för att vinna nya kunskaper på skilda håll i Europa. Han besökte i december 1690 Herrengrundsgruvan och berättar bl.a.: »Några farter neder i gruvan kommer utur berget det s.k. cimentvattnet, vilket som en annan källåder utur jorden flyter och till åtskilliga i berget ingravne receptakler ledes att förvandla däruti lagt järn

till koppar. Allehanda slags gammalt järn, såsom av sönder-
slagna konströr, vevar, hjulskenor etc. samlas i landet till-
hopa, lägges däruti och täres så länge av det gröna vattnet,
till dess det i 3, 4 à 6 veckors och ibland några månaders
tid uppfrätit och i dess ställe siktbar koppar praecipite-
rad . . .»

Att järn skenbart förvandlades till koppar under påver-
kan av kopparvitriollösning var känt redan under 1400-talet
och man trodde då på en verklig förvandling, alkemisternas
transmutatio metallorum. Denna uppfattning var seglivad
och levde kvar under 1600-talet, ja troligen på sina håll
ännu längre. Den har utan tvivel bildat bakgrunden till ver-
serna på tumlarna från Herregrund. En engelsman, dr
Edward Brown, som besökte Herregrund 1669, omfattade
tydligt transmutationsteorien; han säger: »Somliga vilja
icke gå med på att en transmutation av den ena metallen till
den andra äger rum, utan påstå, att cementvattnet är mättat
kopparvitriol, som vid möte med järn låter sig besegras av
denna metall och avgiver kopparn.» Här möts alltså alke-
misternas gamla teori och en på modern vetenskap grundad
uppfattning.

Industriellt användes metoden redan på 1400-talet, bl.a.
i Slovakiens gruvor, varifrån ingen mindre än Georgius Ag-

2. Ett par tumblare av koppar (nr 7 i förteckningen). KM 22.022.

3. Ett par tumblare av koppar (nr 1 i förteckningen), sammansatta till äggformig behållare. KM 9.166.

ricola år 1558 kan ge en berättelse, som helt överensstämmer med Odelstiernas. En av de äldsta gruvorna i dessa trakter var just Herregrund, där cementvattnets höga kopparhalt gjorde metoden ekonomiskt lönande.

Framställningen av souvenirer sådana som våra tumblare var av allt att döma omfattande. En österrikisk forskare Gustav Alexander har försökt göra en inventering av bevarade Herregrundssouvenirer och han har funnit inalles 410 pjäser, mestadels dryckeskärl av den typ, som Kulturen äger, men också bågare av annan form, skålar, små fat, medaljonger m.m. Carl Sahlin, som i en uppsats om cementkoppar ägnat framför allt den industriella utvinningen sitt intresse, har funnit tre Herregrundstumlare i svenska samlingar, nämligen två i Kungl. Skattkammaren och en på Skokloster, vilket bekräftar Alexanders konstaterande, att dessa pjäser varit

eftersökta märkvärdigheter, värda att införlivas i en kräsen ägares »konstkabinett».

Den äldsta Herregrundsuvenir, som Alexander känner, är daterad 1652. En av Kulturens tumlare har emellertid årtalet 1651 ingraverat och för alltså tidsbestämningen ännu ett år tillbaka. Tillverkningen har pågått ett gott stycke in på 1800-talet. Den äldsta föremålsgruppen är givetvis tumlarna, senare producerades nya typer av småföremål och sist finner vi sockerskålar, kaffeserviser i miniatyr m.m., allt i utpräglad empirestil.

Tumlaren med årtalet 1651 är av en typ, som vi alltså måste anse vara den äldsta. Formen är enkel och inskriptionen löper på ett band under mynningsranden. I vår samling finns sex sådana tumlare. På två par är inskriptionen gravrad i medaljonger, omgivna av bladornament. Denna typ synes vara yngre än den förut nämnda.

Den här avbildade av två bägare sammansatta tunnan (nr 8 i förteckningen) synes att döma av inskriptionens bokstavsformer tillhöra 1700-talet. De hittills kända daterade exemplaren av denna typ stammar tidigast från 1750-talet. Av allt att döma är »tunnbägaren» yngst bland Kulturens föremål.

Om man skall tro på kopparföremålens inskriptioner, skulle dessa ursprungligen ha tillverkats av järn, som under inflytande av cementvattnet förvandlats till koppar, utan att föremålens form blivit förvandlad. Denna påstådda grundämnesförvandling verkar ännu mera alkemistisk och mystisk, när alkemins gamla benämningar på metallerna användes: Mars = järn, Venus = koppar etc. Den förut citerade engelsmannen Brown accepterade inte bara transmutations-teorin, han ansåg därtill denna tillverkningsmetod med färdiggjorda järnsaker fullt naturlig. Han skriver bl.a. om kopparföremål, »som bildats på det sättet, att en lika formad pjäs av järn fått ligga i cementvattnet 11 à 12 dagar och därunder blivit lika fullständigt gjord till koppar som den förut var av järn. Man framställer även prydliga skålar och bägare på samma sätt . . .»

4 och 5. Ett par dryckesbägare, som kan passas ihop till en tunna (nr 8 i förteckningen). KM 27.190.

Erik Odelstierna synes inte ha accepterat denna förvandling av ett färdigtillverkat föremål och han står i detta avseende på samma sida som vår tids metallurger, som påpekat, att cementkopparen avsätter sig ojämnt och i korniga klumpar på järnet. Man *kan* tänka sig att ett grovt format järnföremål efter »förvandlingen» blivit utsnitt till definitiv form och dekorerat, men det sannolikaste är, att koppar avsatts på järnplåt, som frätts bort, och därefter har man kunnat smida ut kopparen till plåt och vidare till bägare och andra föremål. På något sådant tyder versen på tumlare nr 1: »Vad du nu har i din hand, det var förut ett järnband.»

Kulturens koppartumlare ser inte märkvärdiga ut, men de ger ett gott vittnesbörd om urgamla föreställningar om *transmutatio metallorum*, alkemisternas önskedröm, som man här trodde sig se förverkligad. Vi ser också dessa enkla dryckeskärl som intressanta kuriositeter, och – varför inte? – som exempel på 1600-talets turistsuvenirer.

Litteratur

Gustav Alexander, Herrengrunder Kupfergefässe. Wien 1927.

Carl Sahlin, Cementkoppar, en historisk översikt. Med hammare och fackla 1938.

SCHUYLER v. R. CAMMANN

En kinesisk målning från Ming-dynastin

Kulturen i Lund äger en synnerligen märklig kinesisk målning från Ming-dynastin (1368–1644 e. Kr.). Den tillhör en i Kina vanlig typ, som brukade förvaras hoprullad. Det är ett utsökt arbete och dessutom ett mycket värdefullt bidrag till vår kunskap om religion och kultur i 1400-talets Kina. Målningen skildrar en uppsättning gudar i sin himmel (*Chung-shên t'u*), tillsammans femtiosju små figurer, alla minutiöst utformade. Trettiosju av dem föreställer några av de populäraste gudarna i det gamla Kina och är hämtade från buddhismens och taoismens gudavärldar samt från olika nationella kulturer. De övriga tjugo bildar uppvaktning; en del av dessa senare är själva lägre gudomligheter.¹

De gamla kineserna trodde att gudarna vid årets slut steg ner från sina himmelska boningar för att göra en inspektionsresa på jorden. Därför brukade man varje år hänga upp en sådan här panteon-målning i sitt hem, vilken återgav de främsta gudar man väntade på besök. Sedan offrade man till den, så att besökarna skulle förstå att de hölls i ära. Detta skedde antingen någon av de sista dagarna på året eller på »nyårsdagen». Ett liknande offer skedde i allmänhet den femtonde dagen i den första månaden.²

Sentida framställningar av samma motiv brukar vara ganska schablonmässigt gjorda, i grälla färger; ofta består de helt enkelt av färglagda träsnitt.³ Men den här Ming-målningen är, som redan antytts, ett förnämligt konstverk med utsökta miniatyrporträtt och en överraskande rikedom på fina detaljer. Säkert var den avsedd för en burgen och högt kultiverad familj.

Tyvänn är målningen varken signerad eller daterad, men det är knappast heller att vänta. De lärda s.k. gentlemannamålarna brukade inte ägna sig åt den sortens måleri. Det betraktades nämligen inte som »upphöjd konst» att framställa något i nyttyosyfte – dit räknades även en ikon, som skulle användas som kultföremål – och om det någon gång skedde, satte man inte dit sin signatur. Det sistnämnda gällde även för de yrkesutövande konstnärerna som nästan aldrig signerade sina alster.

Det finns alltså inga säkra uppgifter om målningens tillkomst. Men vi har all anledning att tro att det är ett verk från tidig Ming, från förra delen av 1400-talet. För detta talar en rad detaljer i själva framställningen.

Flera av dräkterna och åtskilliga inslag i den övriga klädseln uppvisar nämligen drag, som var karakteristiska för den föregående dynastin (den mongoliska Yüan-dynastin, störtad år 1368), och som för det mesta var försvunna ur modet och glömda redan före 1400-talets slut.

Vidare är en del av dessa kläd- och mönsterdetaljer så pass obetydliga att de knappast skulle varit kända för en senare periods människor. Själva det faktum att de förekommer på målningen borde rimligtvis innebära att den utfördes, medan de ännu fanns till allmänt beskådande. Och det skulle endast varit möjligt under tidigt 1400-tal.

Modets växlingar omfattade inte enbart klädedräkten. Kineserna ändrade smak även beträffande sina husgudar. Nya gudomligheter blev populära och andra övergavs, när man ej längre ansåg sig bönhörd. På det viset kom motivet med de församlade gudarna att skifta mycket, beroende på var och när det framställdes. Urvalet säger inte bara vilka gudor som var populärast just då, det avslöjar även en hel del om upphovsmannens eller beställarens önsknings och tankar, hans samhällsställning, den allmänna tidsandan.

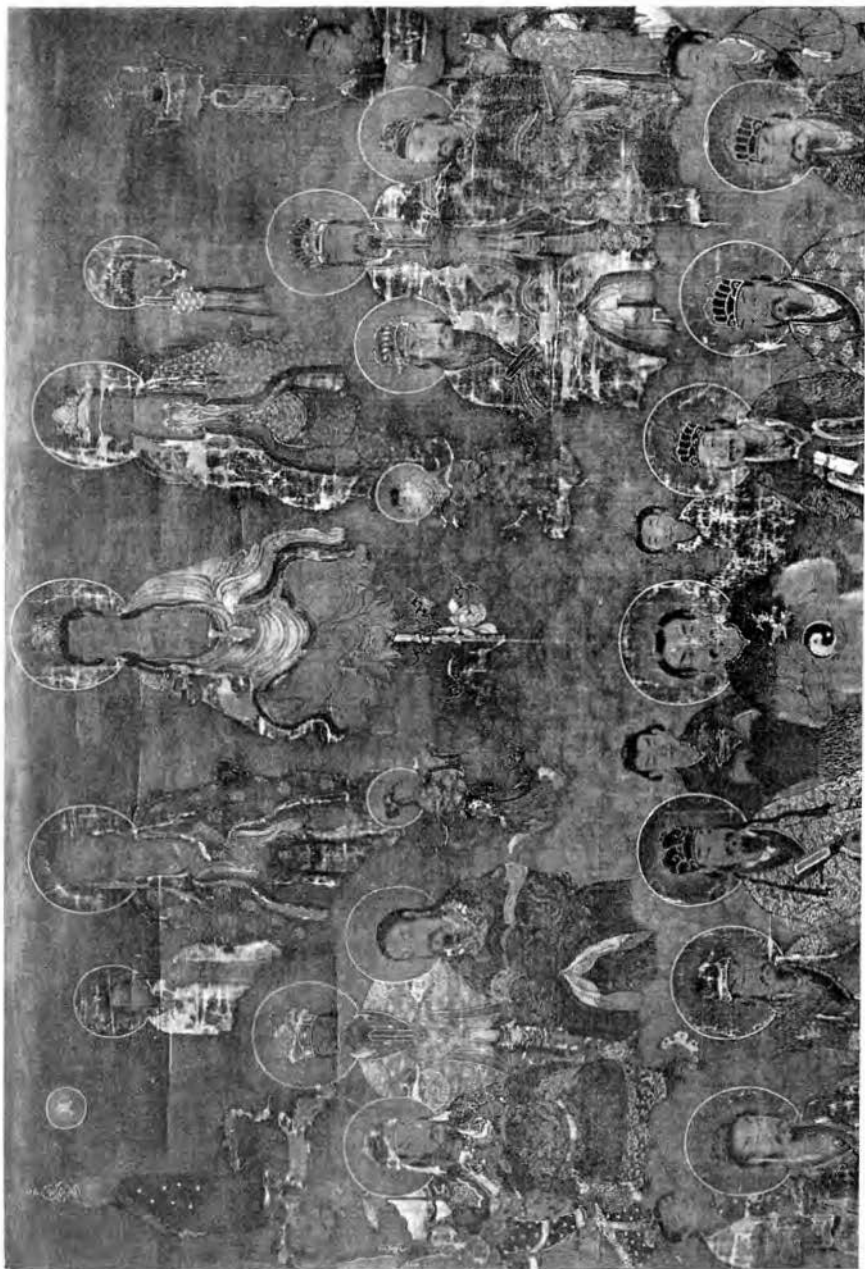
1. Kinesisk målning på siden, framställande gudomligheter från taoismens och buddhismens gudavärldar. Målade under 1400-talets förra hälft. Bildyta 151×83 cm. KM 31.830.

Eftersom religiösa målningar av den här typen inte betraktades som »konst», brukade de inte heller räknas till släktklenoderna. Man brydde sig inte om att spara på dem, när de blivit inaktuella. Därför är gamla bilder med populära gudar utomordentligt sällsynta. Antagligen har det här exemplaret bevarats just tack vare det förnämliga utförandet, som höjde det till ett – om än osignerat – konstverk. Det är inte bara den äldsta panteon-målning som författaren känner till – och en förebild, ur vilken en rad senare framställningar av motivet måste ha utvecklats – utan det tycks även vara den enda Ming-målningen i sitt slag i västerländska samlingar.

Ibland är det så väl ordnat att gudomligheterna är namngivna. Det är tyvärr inte fallet här. Några av gudarna på bilden är emellertid lätta att identifiera, då de dyrkades ända in på 1900-talet; andra, mindre storheter, kan ändå placeras, tack vare deras samband med de mera kända, eller tack vare att de är försedda med bestämda symboler eller attribut; ytterligare några kan vi gissa oss till, men i deras fall lär vi aldrig uppnå full visshet. Ur ikonografisk synpunkt hör nästan alla till taoismen, som blomstrade upp igen under Ming-periodens förra del, efter att ha varit utsatt för ringaktning och förföljelse under det mongoliska herraväldet mellan åren 1280 och 1368.

De flesta gudarna av högre rang framställs sittande på en tronstol, medan deras uppvaktning – i mindre skala – står bredvid eller bakom dem, ibland med något extra attribut, som skall underlätta identifieringen. Hela bakgrunden är täckt av moln, på vilka gudarna tänktes stiga ner till jorden och sedan återvända igen till sina himmelska boningar. Detta milda töcken, som står i motsats till de klart och distinkt utformade gudagestalterna, framhäver bildens religiösa innebörd.

2. Detalj, visande Kuan-yin, den kinesiska buddhismens barmhärtighetsgudinna (överst i mitten), omgiven av uppvaktning och andra gudagestalter.

I de båda övre hörnen syns två små rundlar, som föreställer Solen (vänster) och Månen (höger), vardera med sitt tecken i kinesisk skrift. Dessa himlakroppar, liksom även uppställningen av figurerna, leder tanken till lamatempel-standaren (thanka) i den tibetanska buddhismen, som hade varit mycket utbredd bland Yüan-mongolerna, och som behöll sin popularitet ännu under den äldre Ming-perioden. Men bortsett från kompositionen och några fåtåliga exempel på kvardröjande mongoliskt inflytande i dräktskick och klädmönster, är framställningen rent kinesisk.

På hedersplats, högst upp i mitten, finner vi Kuan-yin, barmhärtighetsgudinnan i den kinesiska buddhismen, och den stora hjälperskan och beskyddaren, som skänker många barn. Hon tronar på en lotusblomma, vars långa stjälk växer upp ur en damm. Hennes lärjunge, pojken Shang-tsai, flyter på ett lotusblad i dammen, medan den uppvaktande flickan Lung-nü sitter på ett blomblad.⁴ Dessa tre är de enda rent buddhistiska gudomligheterna i skaran; men de kunde företända den övriga buddhistiska gudavärlden, emedan Kuan-yin ansågs som en förmedlare, genom vilken man kunde nå alla de andra.

På Kuan-yins högra sida sitter Stjärnguden Shou Hsing, som var symbol för ett långt liv och även kallades »Södra polstjärnans ande». Hans panna är mycket hög, beroende på att man tänkte sig att hans hjärna fortsatte att växa under hans oändligt långa levnad.⁵ Som motstycke kommer på Kuan-yins högra sida den taoistiska gudinnan Tou Mu av »Norra polstjärnan», även hon en symbol för ett långt liv.

Enligt den taoistiska mytologin hade Tou Mu nio söner, av vilka två intog en särställning. Den ene, klädd i rött, vakade över födelsen, medan den andre, iförd vita sorgkläder, vakade över döden. Dessa båda är framställda i något mindre skala, som uppvaktning till trion högst upp på målningen.⁶

Wên Ch'ang, litteraturens gud och en av rikedomens beskyddare (jfr s. 34). Detalj från målningens mittparti.

Sedan följer sex viktiga gudagestalter, som är skilda åt i två sidogrupper. Den översta figuren i den vänstra gruppen och de två lika klädda dignitärerna till vänster i den högra gruppen, föreställer tre mytiska härskare, San Kuan (eller San Yüan), dvs. Himlens, Jordens och Vattnets väktare och herrar.⁷ De tre andra är lätta att identifiera som krigsgudar, vilket torde ha varit ett mycket omhuldat motiv under tidig Ming, då den långvariga kampen mot mongolerna, som medfört Yüan-dynastins fall, ännu inte var helt avslutad.

De båda ytterfigurerna i den vänstra gruppen är Kuan Ti, krigsguden,⁸ och Hsüan-t'ien Shang-ti, mer känd som Chên Wu.⁹ Den förre, som är klädd i en vacker rock, vilken är öppen upptill för att visa rustningen, uppvaktas av sin trogne hillebardbärare Chou Tsang, som är framställd i mycket mindre skala. Bakom gruppen håller en annan led-sagare upp Chên Wus eget standar med hans emblem, de sju stjärnorna i Lilla Björnen. Längst ut i den högra gruppen sitter ännu en förnäm krigare, troligen Yüeh Fei (Yo Fei), som upphöjdes till gud för sitt heroiska motstånd mot de nordliga tartarstammarna under Sung-dynastin, cirka trehundra år innan detta målades.¹⁰

Målningens centrala parti upptas av två rader med figurer, vardera bestående av sju gudar av högre rang. I mitten av den övre gruppen sitter Fu Hsi, en legendarisk gudom i så gott som hela det forntida Kina. Från hans panna skjuter fram ett par hornliknande knölar, över axlarna bär han ett slags halskrage och han är iförd en kjol av blad. I handen håller han en rund platta, smyckad med Yin-Yang-embliet: två kommaliknande symboler i svart och vitt som bildar en cirkel.¹¹ Fu Hsi var även ryktbar som läkekonstens gud,¹² och det är troligen i den egenskapen han befinner sig här, eftersom även de andra figurerna i samma rad ser ut att tillhöra »den himmelska medicinalstyrelsen».

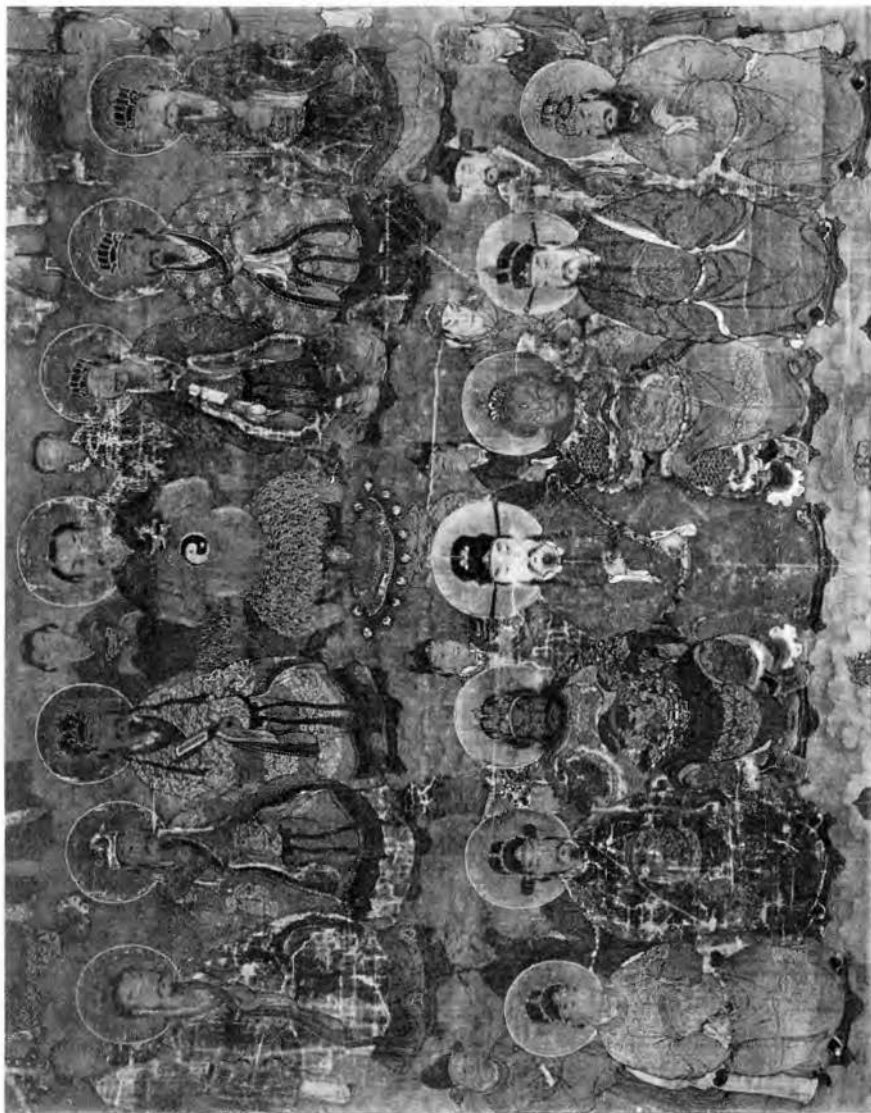
Rikedoms- och krigsguden Hsüan T'an (jfr s. 34). Detalj från målningens mittparti.

De fem gudomligheterna med rikt arbetade hattar och ganska likartade rockar tycks vara Farsoternas fem andar, makter som kunde vara antingen välvilliga eller illasinnade, men som rätt behandlade, ansågs kunna avvärja olika sjukdomar.¹³ Den längst ut till höger bär en kalebass, vilken tjänstgör som medicinflaska och symboliserar helande droger. En annan av dem, till vänster, håller en solfjäder, med vilken han skulle lindra feberns hetta. Gestalten längst ut till vänster är av allt att döma Huang Ti, en berömd härskare i det gamla Kina och en kulturell nydanare på många områden, som bl.a. säges ha bidragit till den första boken om läkekonst.¹⁴ Bakom honom står en tjänare med en kruka full med piller.

Den nedre raden ägnas »det himmelska finansdepartementet» och innehåller gudar som symboliserar olika slag av rikedom. Den imposanta figuren i mitten är Wên Ch'ang, litteraturens gud och dessutom en av rikedomens skyddsgudar.¹⁵ Bakom honom står hans vanliga uppvaktning, T'ien Lung och Ti Ya. En av dessa håller en baldakin över honom som tecken på hans värdighet.

De två gestalterna på Wên Ch'angs vänstra sida föreställer ett par av de mest kända rikedomsgudarna i det gamla Kina, den ene av civilt, den andre av militärt slag.¹⁶ Den sistnämnde, Hsüan T'an, har mörk ansiktsfärg. Han bär rustning under den yttre dräkten och håller en smal spira i handen, medan en uppvaktande bakom honom visar hans andra attribut, ett hjul.¹⁷ Bredvid honom tronar det fredliga välståndets gud, vanligen kallad Tsai-shên, som med sin högra hand griper om en liten tacka eller »sko» av silver, av det slag som förr var kinesernas viktigaste betalningsmedel.

Till höger om Wên Ch'ang finner vi Chu-jung, guden som lärde människan använda elden, bl.a. till att smälta metaller; även han bär rustning under sin dräkt. Hans speciella attribut är ett litet hjul, som här vilar i hans vänstra hand, och ett slags lustig segmenterad spira, som hålls av tjänaren bakom honom.¹⁸ Lägg märke till att Chu-jung är den ende gudomen här med något övernaturligt igenkänningstecken,

3. Målningens mittparti. Överst läkekonstens gud Fu Hsi och »den himmelska medicinalstyrelsen». Den nedre raden – »det himmelska finansdepartementet» – har i centrum litteraturens gud Wên Ch'ang, tillika rikedomens beskyddare.

nämligen ett öga i pannan. Alla de andra gestalterna har rent mänskliga drag, vilket överensstämmer med de bildade och förnäma kretsarnas förståndsmässiga inställning, i motsats till det vidskepligare folket, som ofta föredrog groteska djurhuvudformer. Detta styrker uppfattningen att beställarna tillhörde en högt kultiverad familj.

Guden på Chu-jungs vänstra sida, måste vara Lu-shên, beskyddare av ämbetsmännens löneförmåner, och som alltså även han betraktades som en rikedomsgud.¹⁹ De två figurerna i radens ytterkanter är svårare att identifiera. Vi kan endast säga att den längst till höger, med en drabant, bör vara en krigisk gudom, medan den längst till vänster är av fredligt slag. Såvitt de båda inte är enbart mindre betydande rikedomsgudar, torde de föreställa Chin-chia och Chu-i, dvs. Wên Ch'angs ständiga följeslagare, vilka bistår honom i egenskap av vetenskapens beskyddare.²⁰

Figurerna i de två nedersta raderna saknar den gudomliga glorian och är dessutom, med undantag av den tidigare beskrivna uppvaktningen, lite mindre än de övriga. Särskilt de i raden längst ned kan vid första anblicken likna vanliga människor, t.ex. medlemmar av den beställande familjen eller deras närmaste förfäder, men det visar sig snabbt, att de också är gudomliga väsen, fastän av lägre rang, eftersom de befattar sig mer direkt med jordiska ting.

Den näst sista raden är särskilt vanskelig att tolka. De två mittfigurerna, som är placerade ett stycke från varandra med fri rymd emellan, föreställer troligen Fu-chu Ch'êng-huang och Hsien-chu Ch'êng-huang. Den förre »väktare av murar och portar», dvs. ståthållare inom en provins, och den senare med samma uppgift inom ett mindre förvaltningsområde.²¹ I denna egenskap är de närmaste överordnade till figuren i ämbetsdräkt, som sitter rakt nedanför dem och har sin hustru på andra sidan det trebenta stället, lastat med offergåvor. Detta par kan vara Stadsguden och hans gemål, såvida inte familjen som beställde målningen bodde på landet. I så fall torde paret föreställa traktens version av Jordguden, T'u-ti lao-yeh, och hans maka, T'u-ti fu-jên.²² Ar-

rangemanget visar tydligt hur rangordningen mellan de lokala skyddsgudarna var uppbyggd efter samma värderingar och normer som gällde för de statliga ämbetena.²³

Till de gudar som inte går att identifiera med bestämdhet hör de tre besläktade figurerna i näst sista raden. De är iförda mongoldynastins stora, toppiga hattar och rockar med smalare ärmar än vanligt, vilket också måste vara en reminiscens från den föregående perioden. Eftersom två av dem bär rustning, vilken skymtar fram i halsringningen på den yttre dräkten, och samtliga sitter på tigerfällar, i likhet med de båda beväpnade krigarna i raden ovanför, torde alla tre föreställa krigsgudar. Sannolikt är de också ett slags militära motsvarigheter till det civila livets skyddsgudar, med uppgift att hjälpa dem att bevaka deras respektive områden. Om så är fallet, skulle det återspegla den tidiga Ming-periodens styrelsesätt, nedärvt från mongolerna, vilket innebar att civila och militära befattningshavare sida vid sida förvaltade samma område.²⁴ Dessutom skulle det i viss mån förklara den parvisa placeringen av civila och militära gudar i raden ovanför, liksom även den harmoniska avvägningen mellan kejsrerliga och krigiska makter upptill på målningen. Systemet skulle då varit en konvention, som var typisk för just den tiden och som inte levde vidare. Åtminstone kan inte författaren erinra sig att han sett någon senare panteonmålning, där samma system blivit så konsekvent genomfört.

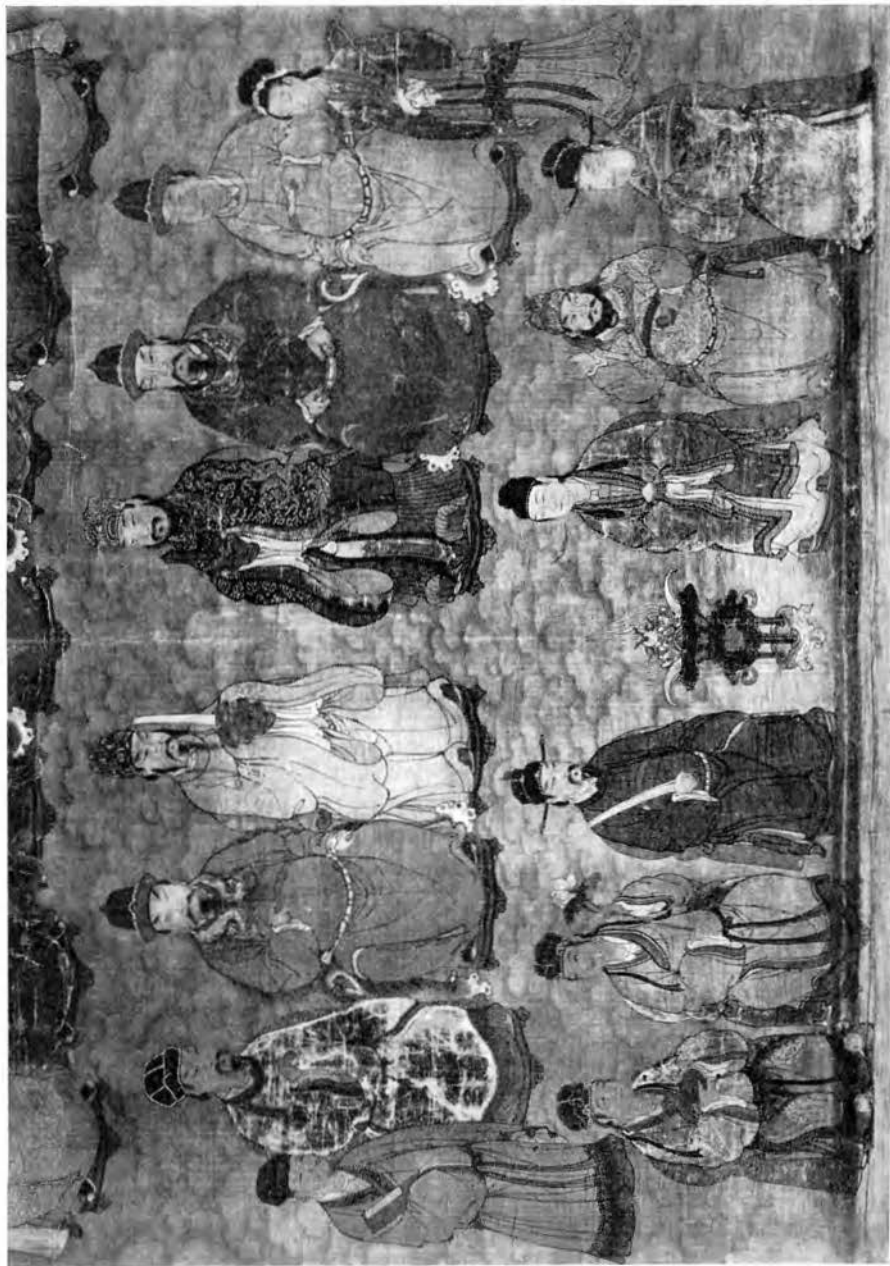
Vidare lämnar den här trion synliga bevis för något som hittills endast varit känt genom litterära källor: nämligen att militära ämbetsmän under den tidiga Ming-perioden fortsatte att bära den mongoliska Yüan-dynastins dräkt, och att många kineser tog det som något självklart.²⁵ Det förhållandet orsakade under 1400-talet en mängd officiella klagoskrifter, i vilka ofta hänvisades till den typiskt mongoliska huvudbonaden.²⁶ Man har länge spekulerat över hur de icke-kinesiska hattarna såg ut; på 1700-talet (1774-1782) befallde nämligen den manchuriske kejsaren Ch'ien-lung att all litteratur och alla bilder, som hade med mongoler och manchurer i äldre tider att göra, skulle förstöras. Detta för

att utplåna alla spår av »barbariska» dräkter och seder som kunde leda till kritik av hans egen dynastis utländska ursprung.²⁷ Följaktligen blev det nästan omöjligt att uppbringa en avbildning av Yüan-periodens officiella dräkt. Vidare är Yüan-dynastins föreskrifter angående huvudbonaderna varken särskilt klara eller detaljerade, varför det har uppstått en mängd spekulationer kring de Yüan-hattar som fortfarande bars under tidig Ming. Här kan vi nu kontrollera hur en av dessa hatt-typer verkligen såg ut i användning.

Den sittande figuren långt ut till vänster i samma rad – den näst sista – går inte heller att identifiera, såvida det inte råkar vara köksguden Tsao-shên, en betydande makt i de gammalkinesiska föreställningarna, som det skulle vara naturligt att finna någonstans i den här gruppen. Hans uppgift var inte bara att vakta härden, han skulle dessutom rapportera husets göranden och låtanden under det gångna året. Han hade med andra ord ungefär samma uppgift som utövarna av den statliga censuren, vilka tillsammans med civila och militära ämbetsmän skötte Ming-Kinas förvaltning. Man tänkte sig ju, som vi redan sett, att den himmelska styrelsen var utformad på ungefär samma sätt som den världsliga.

De båda stående figurerna i vardera änden av samma rad föreställer, av deras förnäma uppsyn att döma, inte några uppvaktande, utan måste säkert räknas med bland gudomligheterna. Den till vänster ser ut vara Lü Tung-pin, som var en av de Åtta odödliga, men som också vann berömmelse som drogernas och läkemedlens gud.²⁸ Längst till höger har konstnären som motvikt placerat Ho Hsien-ku, en annan av de Åtta odödliga, och den enda kvinnan i den här gruppen.²⁹ Dessa två uppträder här sannolikt som symboler för ett långt liv, ett tema som ofta återkommer i kinesisk religion och symbolvärld; det var först senare som de Åtta odödliga urartade till enbart lyckobringande makter.

4. Målningens nedre parti med lokala skyddsgudar och lägre gudomligheter. Lägg märke till de mongoliska dräkterna i övre raden och de två gudarna för fred och harmoni längst t.v. i nedre raden.

När det gäller nedersta raden, befinner vi oss återigen på fastare mark. Vi har redan identifierat det äkta paret i mitten som lokala skyddsgudar av lägre rang. Det trebenta stället mellan dem är lastat med offergåvor, bestående av en prydnadssak av guld, en enorm pärla och ett par elefantbetar. Liknande offergåvor, utställda på brickor och fat, kan man se nedtill på lamabuddhistiska målningar. I båda fallen kan skatterna sägas ha en dubbel uppgift: dels tjänade de som symboliska offergåvor åt de avbildade gudarna, dels symboliserade de alla de underbara ting, som dessa gudar kunde skänka sina trogna.

Vidare finner vi i nedre högra hörnet två lägre rikedomsgudar, som ofta förekommer på panteon-målningarna. Den krigiska av dem – kallad Chao-tsai, dvs. den som skänker framgång – håller en silvertacka i vänstra handen, medan han gör en tillkallande gest med den högra. Hans civila motsvarighet är Li-shih, marknadernas och handelns beskyddare.³⁰

I nedre vänstra hörnet, slutligen, ser vi två fetlagda unga män, som inte bär den officiella dräkten, men vars hattar liknar den som etiketten föreskriver. Den ene håller en rund ask och den andre en lotusblomma. Detta gudapar bringar lycka och glädje och även rikedom, och är två odödliga kända under det gemensamma namnet Ho Ho êrh-hsien. Deras attribut, asken och lotusblomman, anspelar på orden för »fred» och »harmoni» och är dessutom en ordlek på namnen Ho och Ho (fastän dessa stavas på samma sätt i transkription, är de i själva verket två olika kinesiska ord, som återges med skilda tecken.).³¹ Detta är den äldsta framställningen av det populära paret, som författaren känner till, och den skiljer sig avsevärt från de talrika senare porträtten, där de i allmänhet beskrivs som halvnakna, barhuvade och uppsluppet skrattande.³²

Krigsgud, klädd i dräkt från den mongoliska Yüan-dynastins tid (jfr s 37). Detalj från målningens näst nedersta gudarad.

Låt oss så återvända till ett par detaljfrågor. Utöver de tre figurerna som är klädda i gammal mongolisk stil, finns ännu ett exempel på arvet från den tidigare dynastin, nämligen en speciell typ av dräktdekor. Den förekommer på de tre rikt mönstrade dräkterna i fjärde raden, på ömse sidor om Wên Ch'ang, och på ett liknande plagg, som bärs av den krigiske rikedomsguden Chao-tsai, i bildens nedre högra hörn. På alla dessa är dekoren koncentrerad till ett parti som täcker bröst och axlar (och givetvis även rygg), samt till en bård ett stycke från kjolens nederkant, där samma mönsterdelar upprepas.

Med smärre ändringar kom det sedan att bli standardutformningen för den yngre Ming-tidens drakprydda rockar,³³ av vilka man nyligen har upptäckt ett exemplar i de mongoliska samlingarna i Nationalmuseum i Köpenhamn.³⁴ Rester av samma grundmönster kan också studeras på Statens etnografiska museum i Stockholm, där det finns flera mongoliska dräkter för lamatempeldanser. Sannolikt är de tillverkade av dräktmaterial från Ming-periodens senare del – eller från den till 1600-talet hörande äldre delen av Ch'ing-dynastin, vilken bevarade grunddragen av de typiska Ming-mönstren. Den utformning dräktdekoren har på vår bild, representerar ett mycket tidigare stadium i utvecklingen, och det skulle alltså vara ännu ett skäl för att datera målningen till 1400-talet.

Lagarna och sedvänjorna angående Ming-tidens dräktskick finns nedteknade i de olika upplagorna av Ming-dynastins etikettsregler (*Ta Ming hui-tien*) och i Ming-dynastins krönika, *Ming-shih*. Dessutom behandlas de i mindre formella vändningar i andra samtida verk, såsom den kända encyklopedin från Ming-periodens senare del, *San-tsai t'u-hui*. Alla dessa rör sig emellertid med specialtermer, som man ännu inte lyckats tyda på ett tillfredsställande sätt. Därför har det hittills varit omöjligt – även för forskare med

Den ene medlemmen av gudaparet Ho Ho êrh-hsien, bärande en lotusblomma, som symboliserar harmoni (jfr s. 40). Detalj från nedersta gudaraden i målningen.

goda kunskaper i kinesiska – att ge en ingående beskrivning av periodens dräktskick. Men utöver de nyupptäckta dräkterna som nämndes, och fragmenten av de ännu äldre exemplaren på Etnografiska museet i Stockholm (bevarade genom att de använts som omslag på buddhistisk litteratur), har vi nu alltså denna målning, där konstnären med minutiös noggrannhet skildrat en mängd gestalter i full utstyrsel, med detaljer hämtade från samtida hattar, bälten, fotbeklädnader och även rustningar (delvis synliga hos flera av figurerna). Den ger oss nya vittnesbörd om Ming-tidens klädedräkt, och den kommer att bli en ytterst värdefull hjälp vid uttolkandet av Ming-dynastins bestämmelser angående hov- och ämbetsdräkten. Detta frånsatt dess självklara betydelse för studiet av tidens religiösa ikonografi.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det är en mycket innehållsrik målning och ett viktigt kulturhistoriskt dokument från ett fängslande skede i Kinas historia, som fortfarande är relativt outforskat.

Med tanke på det livliga intresset för Ming-dynastin under senare år, måste man säga att målningen blivit återupptäckt vid en mycket lämplig tidpunkt. I England har man sedan flera årtionden ägnat periodens konst och konsthantverk ett intensivt studium – främst då porslin, lackarbeten och emaljer i cloisonné-teknik – vilket bl.a. ledde till den viktiga och stimulerande utställningen av Ming-konst i London 1957.³⁵ Samtidigt har fransk och amerikansk forskning inriktat sig på Ming-måleri,³⁶ porslin,³⁷ dräktskick och symbolik,³⁸ medan en rad amerikanska historiker sökt klarlägga de politiska och ekonomiska förutsättningarna för all denna kulturella blomstring.³⁹ Vidare har en grupp framstående vetenskapsmän under ledning av professor Garrington Goodrich vid Columbiauniversitetet åtagit sig den svåra uppgiften att översätta och ge ut biografier över Ming-Kinas viktigaste härskare, krigare, vetenskapsmän och statsmän, vilket naturligtvis också innebär dess främsta konstnärer.

Den som vill fördjupa sig i Ming-dynastins kulturhistoria har mycket att hämta i de svenska museerna. Här finns de

utsökta exemplaren av keramik och porslin i H. M. Konungens samlingar, på Östasiatiska museet i Stockholm, på Röhska museet i Göteborg och på Kulturen i Lund. Här finns vidare de sällsynta textilierna på olika Stockholmsmuseer⁴⁰ och, sist men inte minst, den unika Ming-målningen i Lund, vilken redan avslöjat så mycket om sin tids traditioner, tankar och föreställningar.

- 1 Den aktuella litteraturen om Ming-Kinas gudar är mycket sparsam. Författaren har emellertid bl.a. använt sig av följande relativt moderna arbeten om kinesisk ikonografi: Henri Doré, *Recherches sur les Superstitions en Chine*, vols. VI, IX, X, XI, XII (*Variétés Sinologiques*, 39, 44, 45, 46, 48), Shanghai 1914-18; John C. Ferguson, *Chinese Mythology (Mythology of All Races, vol. VIII)*, Shanghai 1932; E. T. C. Werner, *A Dictionary of Chinese Mythology*, Shanghai 1932; and Clarence B. Day, *Chinese Peasant Cults*, Shanghai 1940.
- 2 Se Day, s. 156-57.
- 3 Exempel på sentida panteonmålningar finns i *ibid.*, vid s. 158 och 177, och i Doré, VI, fig. 2, samma uppslag som s. 4. Alla dessa har ett mycket starkare inslag av buddhistiska gudomligheter än målningen i Lund.
- 4 Betr. Kuan-yin och hennes uppvaktande, se Doré, VI, s. 94 ff., och fig. 140 efter s. 156.
- 5 Betr. Shou Hsing, se Doré, XI, s. 966-70 och fig. 278.
- 6 Betr. Tou Mu och hennes båda ledsagande söner, se Werner, s. 511 och 512.
- 7 Betr. denna taoistiska triad, se Doré, VI, s. 16-25 och fig. 6. Sammanblandningen av olika taoistiska triader diskuteras hos Day, s. 134-37.
- 8 Betr. Kuan-Ti och hans hillebardbärare, se *ibid.*, s. 54-61 och fig. 14; samt Day, s. 52-54 och bilden till vänster vid s. 33.
- 9 Se Doré, IX, fig. 135, samma uppslag som s. 480 samt fig. 136, samma uppslag som s. 482. Hans standar-bärare kallas Chang Ta-ti av Szü Shan på den moderna panteonmålningen hos Doré, VI, fig. 2.
- 10 Betr. Yo Fei (Yüeh Fei), se Doré XII, s. 1127-30. Lundamålningens version är den man vanligen möter i Kina, men den finns varken hos Day eller Doré.
- 11 *Yin-Yang* kan sägas vara den grundläggande och alltomfattande symbolen för taoismen, emedan den summerar de filosofiska tankegångarna bakom denna religion i ett enkelt diagram. Innebörden är i korthet följande: de ljusa och mörka partierna, som griper in i varandra, representerar Ljusets och Mörkrets växelverkande principer,

- eller de positiva och negativa krafterna i naturen, krafter som den taoistiske adepten söker förstå och behärska.
- 12 Betr. Fu Hsi, se Doré, X, s. 715-17, och fig. 217, samma uppslag som s. 714, mittfiguren.
- 13 Betr. de Fem andarna, se *ibid.*, s. 811-21 och fig. 238.
- 14 Betr. Huang Ti, se *ibid.*, s. 719-24 och fig. 217, vänster.
- 15 Betr. Wên Ch'ang, se Doré, X, s. 29 ff. och fig. 8; samt Day, bilder vid s. 128.
- 16 Betr. de två välkända rikedomsgudarna, se Doré, XI, fig. 275, samma uppslag som s. 960. De finns också avbildade som Wên Ch'angs uppvaktande i Day, bilden till höger vid s. 128.
- 17 Hsüan T'an förekommer också under namnet Hsüan T'an Chao Yüan-shuai i *ibid.*, fig. 271 vid s. 956. Observera att han där, och på fig. 272 (nedtill) sitter på en tiger, hans vanliga följeslagare; tigern åtföljer honom även hos Doré, VI, fig. 2. Hos Day, bilden vid s. 80, kallas han Chêng-i Hsüan T'an.
- 18 Betr. Chu-jung, se Doré X, s. 802 ff. och Day, bilden vid s. 134, höger. Det är oklart, varför Chu-jung intar just den här platsen i gruppen, såvida han inte skall utgöra en motvikt till krigsguden på Wên Ch'angs andra sida. Konstnären tycks nämligen ha varit mycket angelägen om symmetri.
- 19 Lu-shên är även känd som Lu-hsing i egenskap av en av de Tre stjärngudarna. Se Werner, s. 283.
- 20 Betr. Chu-i och Chin-chia, se Doré, VI, s. 50-53.
- 21 En bra beskrivning av Ch'êng-huang-systemet finns hos Day, s. 67-71 samt hos Werner, s. 48-50.
- 22 Se Doré, XI, s. 894 ff.
- 23 Om dessa lokalgudars förnäma rang, se Doré, XI, s. 882.
- 24 Ming-Kinas förvaltning diskuteras i Charles O. Hucker, »Governmental Organization of the Ming Dynasty», *Harvard Journal of Asiatic Studies*, vol. XXI, 1958, s. 1-66.
- 25 Se Henry Serruys, »Remains of Mongol Customs in China during the Early Ming Period», *Monumenta Serica*, vol. XVI, 1957, s. 148-67.
- 26 För exempel, se *ibid.*, spec. s. 161.
- 27 Denna omfattande censur beskrivs i L. C. Goodrich, *The Literary Inquisition of Ch'ien-lung*, Baltimore 1935.
- 28 Betr. Lü Tung-pin (även känd som Lü Ch'un-yang, Ch'un-yang Tsu-shih samt Lü Tsu etc.), se Doré, IX, s. 499-501; och Day s. 111 och bilden vid s. 112, vänster.
- 29 Betr. Ho Hsien-ku, se Doré, IX, s. 512-513.
- 30 Dessa båda lägre rikedomsgudar finns avbildade på den moderna panteonbilden hos Doré, VI, fig. 2, stående bakom den förnäma rikedomsguden (Tsai-shên), längst ned i mitten. De förekommer även i de nedre hörnen på planschen hos Doré, XI, fig. 271 vid s. 956. Li-shih

- framställs på en del tryckta amuletter som en gud av högre rang; se Day, bilden vid s. 129, vänster.
- 31 Se Werner s. 158. Om deras ställning som bringare av rikedom, se Doré, XI, s. 963 och fig. 271, höger upptill.
 - 32 För vanligare framställningar av Ho och Ho, se Doré, XI, fig. 265, efter s. 934 samt R. L. Hobson, *Handbook of the Pottery and Porcelain of the Far East*, London 1937, fig. 184, s. 115.
 - 33 Se S. Cammann, *China's Dragon Robes*, New York 1952, kap. II och plansch 2.
 - 34 Se S. Cammann, »Two Rare Ming Textiles», *Oriental Art*, New Series, vol. X, 1964, s. 175-80.
 - 35 Katalogen över denna utställning har titeln *The Arts of the Ming Dynasty*, London 1958.
 - 36 Talrika artiklar om Ming-tidens måleri har på senare tid publicerats i *Archives of the Chinese Art Society of America*.
 - 37 För de viktigaste bidragen till Mingporcelainets historia svarar John A. Pope, i skilda publikationer, främst, *Chinese Porcelains from the Ardebil Shrine*, Washington, D.C. 1956.
 - 38 Jfr. - utöver hänvisningarna i not 33, 34 och 40 - andra artiklar av förf., spec. »Ming Festival Symbols», *Archives of the Chinese Art Soc.*, vol. VII, 1953, s. 66-70 och »Some Strange Ming Bearts», *Oriental Art*, New Series, vol. II, 1956, s. 94-102.
 - 39 Betr. exempel, se hänvisningen i not 24.
 - 40 Utöver Ming-textilierna på Statens etnografiska museum, Stockholm, omnämnda ovan, har Statens historiska museum i Stockholm ett sällsynt Ming-broderi, som har gjorts om till en kristen altarduk. Se S. Cammann, »A Rare Ming Textile in Sweden», *Archives of the Chinese Art Soc.*, vol. XVII, 1963, s. 33-37.

L. G. BIÖRKMAN

Obelisktavlan från Muskö

Ett originellt släktminne

Muskö – en av de största öarna i Stockholms södra skärgård – fick våren 1964 en ny sevärdhet. Från Ösmo kyrka på södra delen av Södertörn leder en nybyggd väg ut till den långsträcktta Herrön. Då man redan tycker sig vara i yttersta havsbandet, visar sig plötsligt en tunnelöppning, där vägen dyker in. Inåt och nedåt går färden. Tre kilometer under berg och vatten, och så är man plötsligt ute i dagsljuset igen. Vägen har i tunneln fört dagens bilist över till Muskö, ön med den historiska flottstationen Älvsnabben och dagens myllrande sommarstugebebyggelse.

Gångna tiders resenärer hade att färdas en helt annan väg. Landsvägen slutade vid Söderby brygga och därifrån gick båten nära 5 km över vatten till bryggan på Muskös norra strand. Den krokiga, backiga vägen, som ledde till det inre av ön, passerade en av öns tre insjöar, Valinge träsk, innan den nådde högsta punkten. Där – just innan man kom fram till Ludvigsbergs herrgård – kunde man se ett minnesmärke, som man knappast väntat att få se här ute i skärgården – en obelisk. Det kan löna sig att taga obeliskan i närmare betraktande och söka erfa något om dess historia.

Obeliskan, som alltjämt står orubbad kvar där den först restes, består av en sockel och därovanpå tre fyrsidiga, jämnhuggna stenar av granit, av tillsammans ungefär fem meters höjd. Toppen är huggen som en spets och i denna är på en kort stav fäst en sjuuddig stjärna av metall. Inskriptionen på sockeln har följande lydelse:

1. Lovisadagen den 25 augusti 1889. Obeliskens smyckas av fröken Lisa Levin, tavlans sista ägare, och stamfaderns avkomlingar i fjärde led.

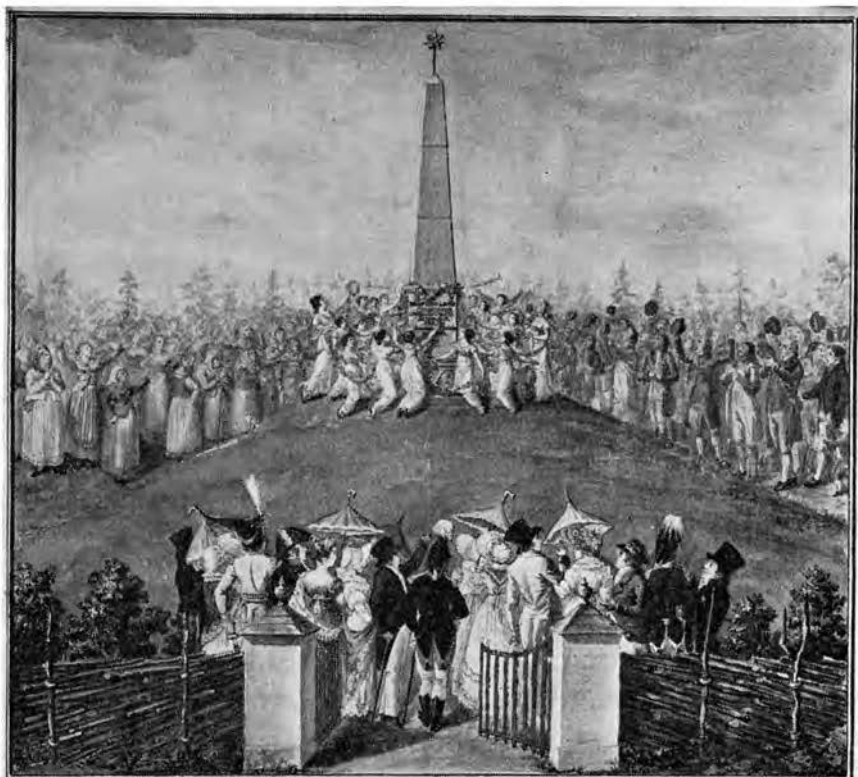
Herrarna är fr.v. bokhållare Otto Levin (broder till Lisa), grosshandlare Axel Levin, bokhållare Adolf Levin-Alderstam (bror till Otto och Lisa), stadsmäklare Marius Berg, gift med en Levin.

ADOLF LUDV. LEVIN
 STAM-FADREN
 GRUND-LÄGGAREN
 STIFTAREN
 TILL
 TACKSAMT MINNE
 UPREST
 1822

Den omnämnde Adolf Ludvig Levin var en från Danmark till Sverige invandrad jude, som år 1754 antog kristendomen genom ett dop i slottskapellet i Stockholm. Han ägnade sig till en början åt möbelhandel, men sålde efter ett tiotal år den lönande rörelsen och köpte i stället hemman på Muskö, av vilka han delvis bildade egendomen Ludvigsberg. Här slog han sig ned vid 50 års ålder och ägnade sig under resten av sitt liv huvudsakligen åt skötseln av egendomarna på Muskö. Av två av dessa, Ludvigsberg och Arbottna, stiftade han två fideikommiss, som tillföll två av hans söner.

På initiativ av en av de övriga sönerna, sedermera vice presidenten i Svea hovrätt Carl Axel Levin, restes den här omtalade obeliskan, som invigdes vid en stor familjefest Adolfsdagen 1822. I ett brev till vännen och ämbetskollegan, hovrättsrådet Gustaf Steenman lämnade Carl Axel Levin en detaljerad skildring av festen. Detta framgår av Steenmans svarsbrev, i vilket han tackade för berättelsen »om den intressanta Adolfs Festen på Ludvigsberg den 23. Junii, Wi tyckte oss stå med i Ringen, intagne af det innerliga alfvar som tillfället medförde samt instämmande, Bror min och jag, med våra släta röster och Törling med sin dunrande Bas, i den högtidliga sången. Ware du hedrad och tackad för allt hvad du til din K. Faders minne ordnat och bekostat.» Tyvärr torde Levins brev ha gått förlorat. Däremot kan man på en tavla få en föreställning om hur det såg ut, då obeliskan invigdes.

Tavlan visar i mitten den på en kulle resta obeliskan. Runt denna bildar ett antal flickor ring – Levins barnbarn och barnbarns barn. De är i färd med att smycka obeliskan med

1822. Adolphs-festen på Ludvigsberg den 23de Junii 1822.

Beakta Söndag Skolan Skolans
 Vi Söndag Skolan Skolan
 Skolan Skolan Skolan Skolan
 Skolan Skolan Skolan Skolan

En så mycket till sig ge
 Som kan ge till sig ge
 En så mycket till sig ge
 Som kan ge till sig ge

En så mycket till sig ge
 Som kan ge till sig ge
 En så mycket till sig ge
 Som kan ge till sig ge

2. »ADOLPHS – Festen på Ludvigsberg, den 23de Junii 1822.»
 Akvarell och gouache. 36,5 cm×39,5 cm. KM 35.197.

guirlander. I bakgrunden skymtar gårdens underhavande och allmoge från ön. Några viftar med hattar och händer, andra klappar i händer åt det vackra skådespelet. I förgrunden ser man bakom en öppen grind, som leder in till Ludvigsbergs gård, en grupp personer som det är intressant att närmare studera. Enligt traditionen är det medlemmar av Levins familj, som var närvarande vid festen.

Med hjälp av dräktstudier och traditionen inom släkten kan man försöka identifiera personerna på följande sätt, från vänster till höger. Släktskapen till Adolf Ludvig Levin anges inom parentes.

Prästen på Muskö, komminister Anders Flodmark, fru Eva Silfverstolpe, född Levin (dotter), hennes man översten Johan David Silfverstolpe, landshövdingen Lars af Schmidt, hans hustru Maria Sofia, född Hedenberg (dotterdotter), fru Ulla Levin, född Holmström, änka efter Levins son Fredrik Wilhelm, stadsmäklaren Frans Carré, änklings efter Levins dotter Maria Lovisa, f.d. kaptenen vid arméns flotta Gustaf Levin (son), av de två damerna torde den ena vara hans hustru Anna Margareta, född von Seth, den andra friherrinnan Ulla von Willebrand, född Björkman (dotterdotter), fideikommissarien till Ludvigsberg Pehr Levin (son), dennes hustru Lovisa Levin, född Strandman, kadetten sedermera ryttmästaren och fideikommissarien till Arbottna Adolf Levin (sonson) samt initiativtagaren till minnesmärket, hovrättsrådet Carl Axel Levin.

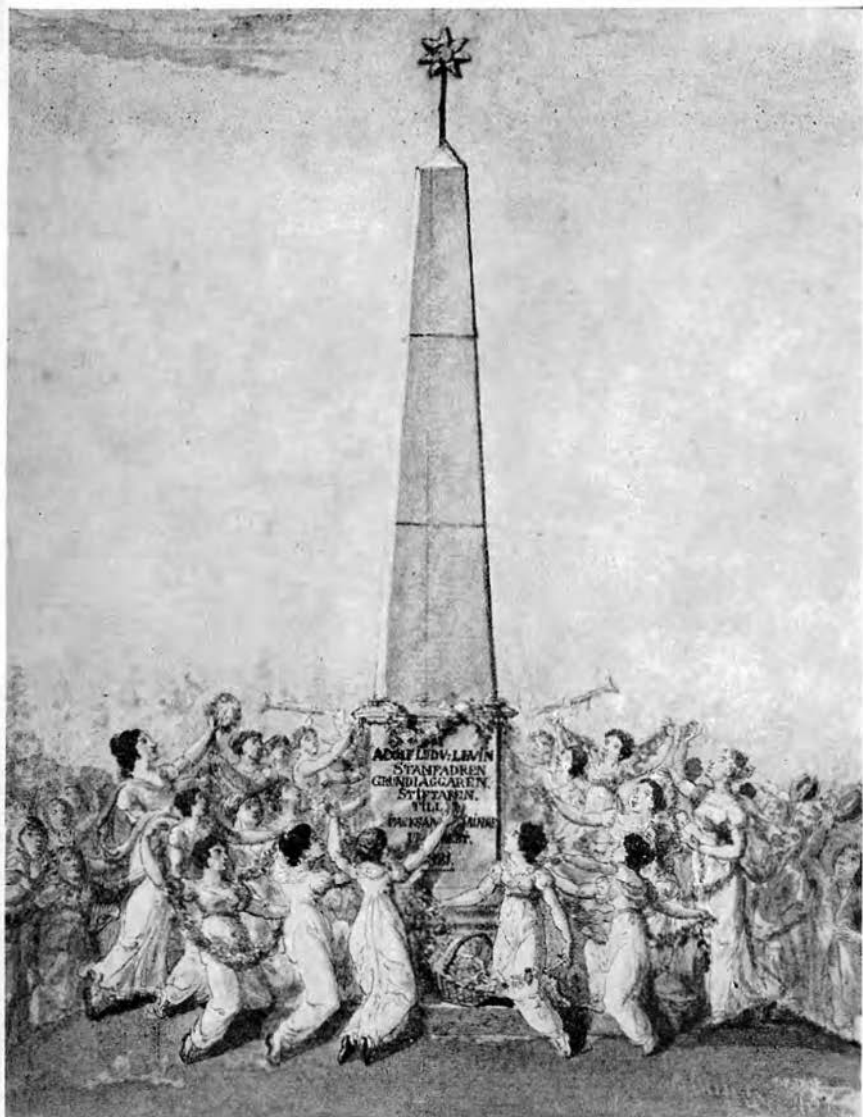
Den beskrivna tavlan är en akvarell av okänd konstnär i formatet 36,5 cm × 39,5 cm. Under bilden finnes följande text, troligen författad av Carl Axel Levin.

ADOLPHIS – Festen på Ludvigsberg, den 23^{dje} Junii 1822.

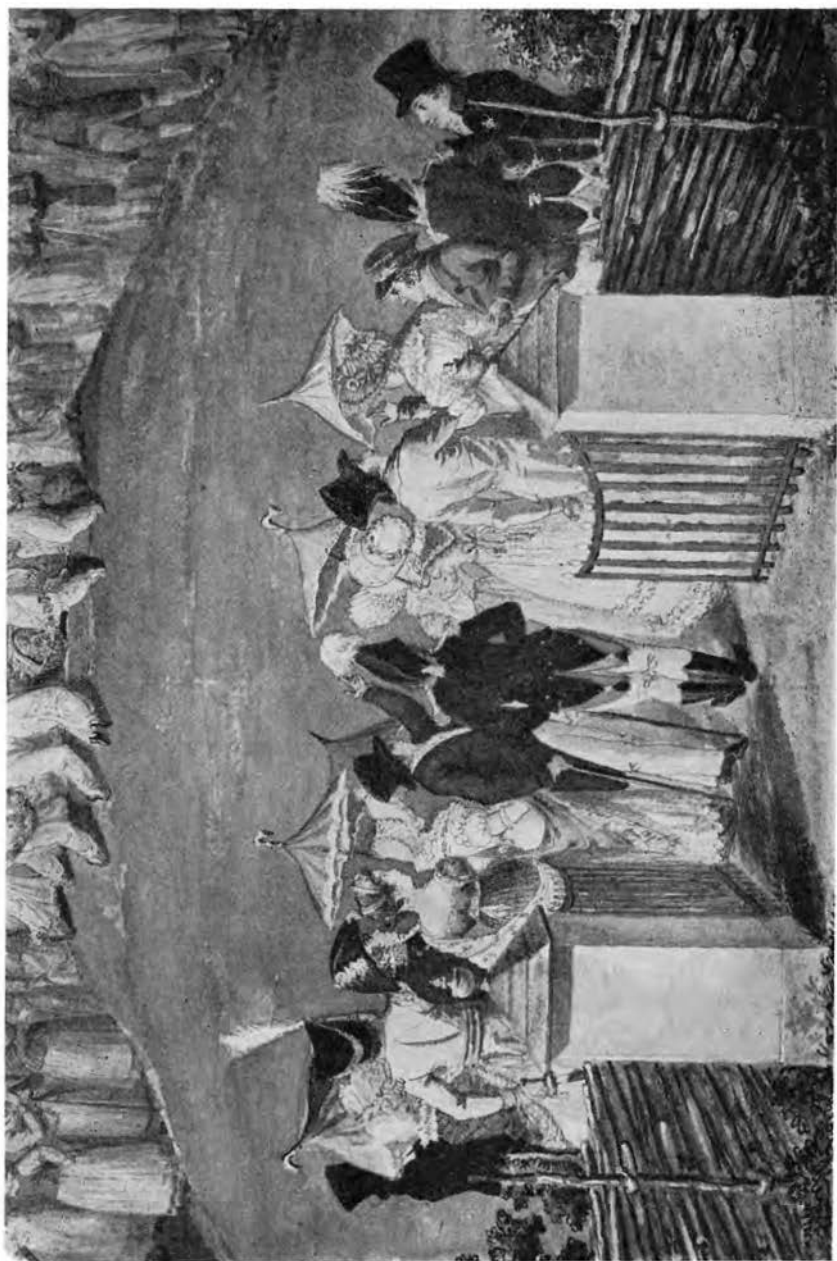
Blicke, Salig Stam-Far ned!	Än en bifalls-blick oss ge!
Wi Ditt Minne fira;	Den har gjort vår Lycka
Blommor – Barn i Fjerde Led	Se hur Efterkommande
kring Din Urna wira.	Stam Fars namnet smycka!

Må wi wandra dina spår
Följde af Din heder
Uti lika antal år
Genom många leder!

Tavlan är sedan år 1931 i Kulturens ägo. Dess vandring från Muskö till Lund kan rekonstrueras på följande sätt. Tavlan hängde på Ludvigsberg till omkring år 1880, då går-

3. Detalj av Muskö-tavlan, med obelischen och de unga flickor, som pryder den med kransar och guirlander.

4. Detalj av Muskö-tavlan. Från vänster: Komminister Anders Flodmark, fru Eva Silfverstolpe, överste Johan David Silfverstolpe, landshövdingen Lars af Schmidt med fru, fru Ulla Levin, stadsmäklaren Frans Carré, kapten Gustaf Levin med fru, friherrinnan Ulla von Willebrand, Pehr Levin med fru, kadetten Adolf Levin och hovrättsrådet Carl Axel Levin.

5. Detalj av Muskö-tavlan. Atskilliga av de här målade deltagarna synas vara porträtt, troligen av anställda på Ludvigsberg.

den utarrenderades och fideikommissarien flyttade till en mer anspråkslös gård på Muskö, benämnd Rummet. Där fanns den kvar till år 1915, då den dåvarande fideikommissarien avled. Tavlan ärvdes av hans dotter fröken Lisa Levin. Hon bodde till år 1926 i Stockholm. Nämnda år flyttade hon till anförvanter i Köpenhamn och tog då med sig sina tillhörigheter, bl.a. den här ifrågavarande tavlan. Fröken Levin avled i Köpenhamn 1932. Redan dessförinnan hade tavlan sålts till en konsthandel i Köpenhamn, där en representant för Kulturen fann den och köpte den år 1931.

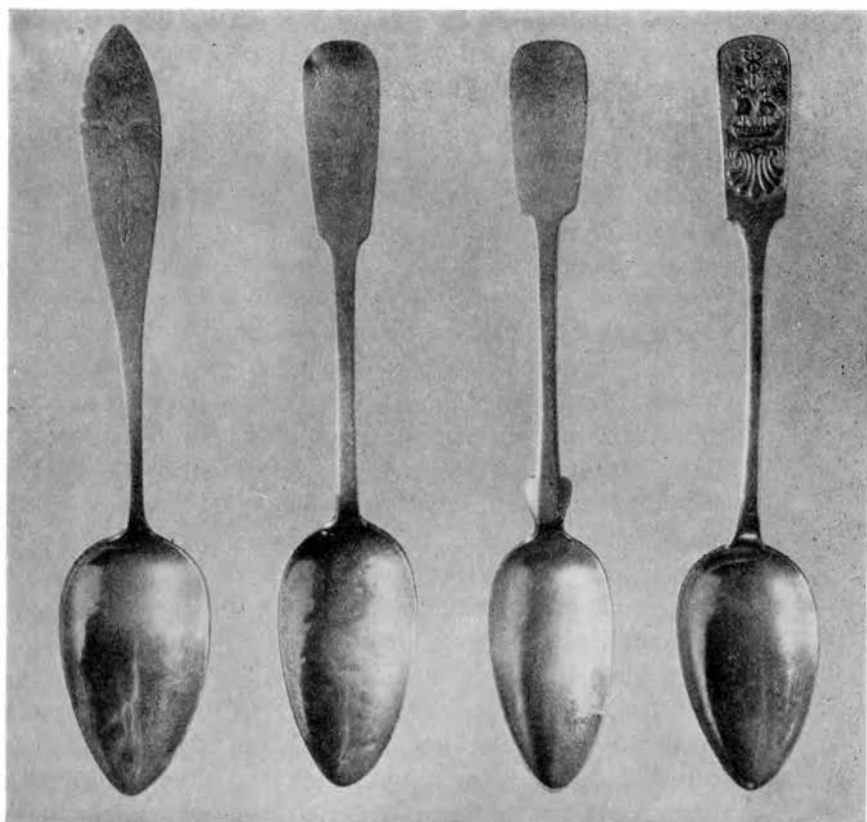
NILS NILSSON

Skepparns hatt

»Varsågod, här är till en ny hatt.» Med de orden brukade avlastarna i de tyska östersjöhamnarna efter slutförd lastning överlämna en present till skepparen eller förste styrman. Även stuverifirman som lossat ett fartyg eller mäklaren som gjort upp om en frakt kunde på detta sätt förära skepparen en gåva. Denna har i senare tid brukat utgöras av en summa pengar. Förr i tiden, före 1800-talets slut och tidigare under samma århundrade fick skepparen oftast en eller ett par silverskedar med givarens firmanamn graverat på skaftet. Nu får man komma ihåg att silverskedar och andra föremål av ädel metall i äldre tid betraktades som kapital på ett mera omedelbart sätt än nu, man räknade metallvärdet som det huvudsakliga. Man känner också exempel på att skepparna bytte bort sina skedar mot reda pengar, även om de flesta väl behöll dem och använde dem vid sitt bord.

Den direkta innebörden med sådana gåvor kunde väl variera något beroende på i vilket sammanhang de överlämnades, men givaren hade alltid den grundavsikten att göra skepparen vänligt stämd och försäkra sig om honom som kund. Företeelsen är välkänd från andra områden av handelns och affärslivets värld.

Men varför detta talesätt om en ny hatt? Redan för ett par generationer sedan tycks realiteterna bakom orden vara bortglömda, men de leder tankarna till en speciell term för avlöning åt fartygsbefälhavare i äldre tid, kaplake. Ordet kaplake, som är holländska, betyder nämligen tyg till en hatt, de engelska och franska motsvarigheterna är hatmoney

1. Matskedar av silver som svenska skeppare fått som gåva i olika östersjöhamnar. Inskriptioner på skaftens baksidor: Från vänster nr 1, »Jacob Harmsen jun: Libau 1832»; nr 2, »Benj. Schmidt a Pillau»; nr 3 saknar inskription; nr 4, »Hans Diedr. Schmidt Pernau 1878». Nr 1, 3 och 4 är i privat ägo, nr 2 KM 20.497. Skala 1:2.

2. Detalj av skeden nr 4 på bild 1.
Naturlig storlek.

och chapeau och på svenska förekommer skepparns hatt som ett vardagligt uttryck för kaplake. När fartygsbefälhavare under 1800-talets senare del och början av vårt århundrade uppbar kaplake vid sidan av sin lön, innebar det att han fick ett par procent av fraktinkomsterna från sitt fartyg och dessa pengar betalades av rederiet. Tidigare har skepparna av allt att döma uppburit kaplake av de i fartygets befraktning, lastning och lossning engagerade firmorna i en tid då de själva ordnade allt som rörde fartygets last. Man skulle sålunda kunna antaga att silverskedarna ibland var en form av kaplake eller kanske snarare en ersättning för kaplake. Men varför skulle skepparen ha tygt till en ny hatt? Måhända ligger verkligheten bakom talesättet så långt tillbaka i sjöfartens historia att vi inte kan komma åt den.

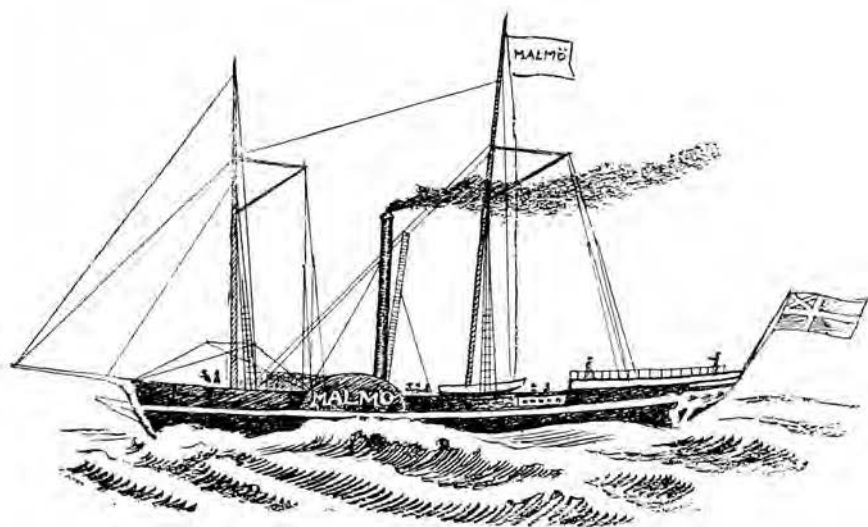
INGEMAR JEPSSON

Med hjulångare till Köpenhamn

Malmö Nya Allehanda skriver så här sommaren 1842: »I morgon gå wi på lusttur till Köpenhamn', heter det wanligt-wis härstädes om Lördagen, och om Söndagsmorgonen hwimlar däcket på ångfartyget Malmö af passagerare, dels härifrån staden, dels ifrån landet. Det ser nästan ut att samma sed här skulle blifwa gängse, att man nödwändigt om Söndagen skall på lusttur, som den för Köpenhamnarne att göra en 'Skovstur', om också den sista skillingen skall springa eller en och annan persedel sättas på Assistensen» – det vill säga belånas i pantbank.

1838 var det märkesår, då reguljära ångbåtsförbindelser för första gången upprättades på leden Malmö-Köpenhamn. Det var hjulångaren »Malmö», som i slutet av juli detta år anlände till hemmahamnen och som regelbundet kom att trafikera även Lübeck med fraktgodis och passagerare. I tidningsannonser presenterade direktionen för ångaren det nya kommunikationsmedlet på följande förtroendeingivande sätt: »Ångfartyget Malmö, försedt med 2:ne Ångmachiner af hwardera 35 hästars kraft och hwilket fartyg wid derå anställd wederbörlig besigtning erhållit det witsord att både fartyg och machineri uti alla afseenden är uti det fullkomligaste och bästa skick samt att det således owillkorligt måste anses för passagerare och warutransport öfwer alla våra haf, erbjuda all den säkerhet som Kongl. Maj:t genom Dess Nådiga kungörelse den 28 April 1837 welat allmänheten bereda;»

När fartyget för första gången kom till hemmahamnen, var förväntningarna stora hos stadens invånare. Malmö

1. Malmö första ångbåt. Litografi 1838.

Allehandas utsände var på plats och skildrar mötet mellan malmöborna och fartyget på följande sätt: »Stadens Inwånare, som länge hört omtalas det under arbete warande Ångfartyget, som skulle bära stadens namn och begagnas för fraktgods och passagerare emellan Köpenhamn och Lübeck, hade genom annons i detta blad erhållit under rättelse att samma fartyg nu ändtligen i slutet af förra weckan wore att hitförwänta. Af sådan anledning börjades redan sistl. Fredags afton utomordenligt folkrika promenader till skeppsbron och utkik på alla upphöjda punkter deraf, fortsattes sent på aftonen och förnyades påföljande Lördags morgon tills närmare middagsstunden, då emot kl. 12 det så länge wäntade föremålet med vinden hastighet wisade sig i farwattnet och genast inlopp i hamnen.» Den församlade folkmassan hurrade, och andra fartyg, som låg i hamnen, saluterade med flaggan. Alla var ense om att hjulångaren till och med överträffade den fördelaktiga beskrivning, som

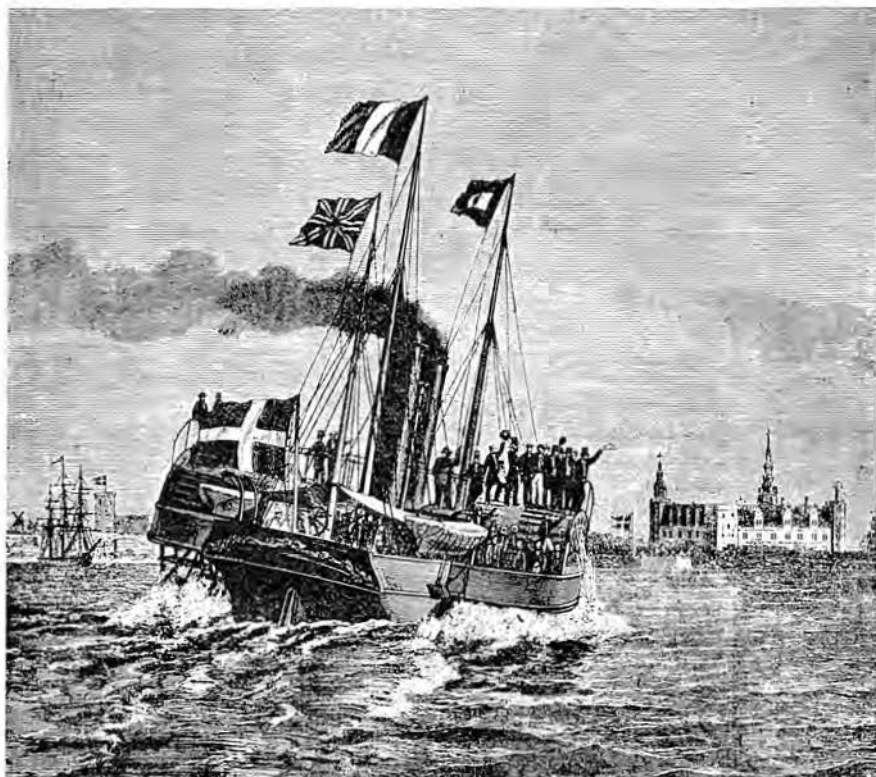
ryktet förutskickat, mest imponerade kanske ångmaskinerna, »som utmärkte sig för den största elegans,» men reportern prisar också restaurationen ombord för en som det heter »å Ångfartyg i allmänhet sällsynt billighet i priser». Den första turen till Köpenhamn företogs dagen därpå med 150 passagerare, och sträckan Malmö-Köpenhamn tillryggalades på något över två timmar, trots att varken vind eller ström »var gynnande». Vid ankomsten till Köpenhamn samlades massor av skådelystna, och »under musik skedde landsättningen genom från Danska landet utsände båtar». Danskarna fruktade, att gnistor från ångfartygens pannor skulle tända eld på staden, och »eldbåtarna» fick därför fram till 1843 enligt en notis i Malmö Nya Allehanda april samma år endast angöra redan. Vid ångbåtarnas ankomst och avgång rådde därför en livlig kommunikation mellan dessa och hamnen. »Den ena lilla båten efter den andra arbetade sig fram genom de vaggande böljorna och lade till vid det stolta Damskibets sida, aflämnade flera Officerare och många andra Passagerare», heter det i Marie-Louise af Forsells dagboksanteckningar från år 1842.

För att bättre illustrera den stora förändring, som insättandet av ångfartyg på leden Malmö-Köpenhamn kom att innebära, finns det här anledning att dröja vid hur kommunikationerna tidigare hade uppehållits mellan de båda städerna. Dessa hade ombesörjts av färjemän, vars antal, skyldigheter och rättigheter under årens lopp kom att regleras av en rad lagar och förordningar. – En resa i dessa färjemanslags öppna båtar var inte alltid angenäm. A. A. Hülpers reste sommaren 1759 med färjelagsbåtar på leden Malmö-Köpenhamn. Han beskriver resorna på följande sätt: »4 mil räknas emellan Malmö och Köpenhamn. Hela dagen eller 12 timmars tid voro vi under vägen, vinden var så konträr att vi måste ständigt lovera, vädret var behagligt men nog blåst, så att vågorna gingo höga och båten hade häftig gungning. Vi lämnade Malmö på ryggen, å ömse sidor och för oss sågo vi allena himmel och vatten.» Om återresan heter det: »Klockan 8½ efter 4 timmar voro vi Gudi

lov lyckligen tillbaka i Malmö på vårt lilla fartyg, sedan vi haft angenämt väder.» Hösten 1802 gjorde tysken af Kerner en stormig överresa. Genomvåta av regnet hade han och hans medpassagerare enligt en skildring, som han gett av resans vedermödor, fått Malmö i sikte, då en ostlig storm blåste upp och gjorde det omöjligt att nå svenska kusten, varför skepparen tvingades återvända. Dagen därpå blåste det västlig vind, och överfarten kunde genomföras på omkring två timmar. En resa under vinterhalvåret över sundet ansågs speciellt besvärlig, vilket framgår av den taxa för färjemanslaget i Malmö, stadfäst av borgmästare och råd 1813. Under denna tid höjdes passagerareavgifterna med 50 %, och krävde isförhållandena fler besättningsmän än normalt blev det ännu dyrare. Dessa exempel kan sammanfattas i L. B. Falkmans allmänna omdöme om sundstrafiken: »En resa från Malmö till Köbenhavn i färjemanslagets öppna och visserligen icke stora båtar var emellertid ännu under ungefär första fjerdedelen af innevarande århundrade (1800-talet, förf. anm.) ofta ganska obehaglig och mycket långsam. Ehuru min far hade i Köbenhavn flera både kusiner och affärsvänner, reste han icke dit oftare, än hvart annat eller hvart tredje år.»

En förbättring av kommunikationerna mellan Malmö och Köpenhamn innebar de så kallade paketbåtarna. År 1824 underrättas Malmö Tidnings läsare om »att en mycket snäll seglande, samt med dugligt och ganska erfarit sjöfolk tillräckeligt bemannad Paketbåt, inrättad för både passagerare och gods», skulle sättas i regelbunden trafik. Tolv år senare sattes en konkurrerande paketbåt in på samma led.

Farten med paketbåtar var framgångsrik och föranledde bildandet av ett ångfartygsaktiebolag i Malmö. Det var några av stadens ledande köpmän, som tog detta initiativ och som i juli 1838 kunde hälsa den ovan presenterade hjulångaren »Malmö» välkommen till hemmahamnen. Det är inte troligt, att aktieägarna med samma glädje hälsade konkurrentfartyget Union, när detta 1841 började att tävla med »Malmö» om resenärernas gunst, och inte heller längre fram

2. Danska hjulångaren »Horatio» på lusttur i Öresund. Detalj av Carl Baagoes teckning i Illustreret Tidende 1867.

andra ångfartyg, när dessa kom att trafikera samma led. Man kan konstatera, att med ökad konkurrens sänktes priserna. Malmö Tidning skriver i juli 1841: »Sedan passagerareavgiften med ångfartygen Malmö och Unionen blifwit nedsatt för färder häremellan och Köpenhamn, har trafikerandes antal betydligt ökat sig. Stadens tjänstefolk och bönderna på orten med deras hustrur och barn wilja nu alla bese Danmarks hufwudstad; och man får medgifwa att man icke kan bereda sig nöje för billigare pris, då kostnaden för

dit- och återresan är mindre än skjutslegan efter en häst härifrån till Lund och åter. Under Midsommarveckan, eller från och med den 21 till och med d. 27 Juni, afgingo härifrån till Köpenhamn 629 passagerare, och ungefärligen ett lika antal hitkom derifrån under samma tid». Möllevångens brunnsinrättning utnyttjade möjligheten till Köpenhamnsresor med ångbåt i sin reklam. En notis i Malmö Nya Allehanda juli 1839 framhåller, att de, som reser till brunnar för omväxling och nöje, här kan få sin önskan uppfylld, »ty utom de förströelser som i staden äro att tillgå, är man i tillfälle att två gånger i veckan komma till Köpenhamn – en gång fram och tillbaka samma dag så att brunnsgästen, utan att bryta emot dietikens regler, ändå kan få göra ett besök i grannrikets hufwudstad». Även själva överfarten kunde bjuda på underhållning. Malmö Nya Allehanda skriver i augusti 1847, att »främmande musikidkare för eget nöje och winning skull emellanåt göra påhälsning hitöfwer och på samma gång bereda passagerare extra förnöjelse emot kontant erkänsla af dessa».

Ångfartygen kom att framstå som något av teknikens triumf, eftersom de kunde ta sig fram med sina väldiga skovelhjul, även när vind saknades. Deras ankomst och avgång innebar de första åren något av ett evenemang för malmöborna. De samlades i stora skaror på kajen, ja ofta flera hundra personer, och varnande röster höjdes för att en olycka skulle kunna inträffa, när ridande och åkande blandade sig med de gående – om en häst skulle råka i sken, så svävade uppenbarligen många människor i fara.

För det stora flertalet var emellertid de reguljära turernas passageraravgifter alltför höga även efter det att den inbördes konkurrensen mellan ångfartygen lett till en sänkning av biljettpriserna. Den stora skaran resenärer åkte i stället över sundet med så kallade lustturer, som under seglations-tidens helgdagar ofta företogs av ångfartygen. Malmö Nya Allehanda skriver 1841: »Båda härvarande ångfartyg skulle neml. enligt utsända annonser afgå till Köpenhamn och tillbaka Pingstdag och priserna woro för dessa turer betydligt

nedsetta. Detta i förening med den oändligt vackra wäderleken, gjorde att en myckenhet passagerare hade från diverse håll hit ankommit för att göra en tur öfwer sundet.»

Passtvangen tycks ha väckt större förargelse än biljettpriset. Den som ville resa utanför den trakt där han var allmänt känd, utrikes såväl som inrikes, måste vara försedd med respass och uppvisa detta vid anfordran. Det var först 1860 som en kunglig förordning helt upphävde det gamla passtvangen för resande, som kom till Sverige eller ville resa mellan olika platser i landet. Förbud mot resor till utlandet utan pass upphävdes 1872 för att omkring 40 år senare ånyo införas. Hur föga populärt detta passtvang var, framgår av en insändare 1841 i Malmö Tidning. »Hwartill tjena passhandlingar?» heter rubriken, och svaret ges på följande sätt: »De tjena 1:o Att hindra och uppehålla resande och komma dem på onödiga depenser. 2:o Att skaffa embetsmännen några sportelinkomster. 3:o Att skaffa staten, som i sjelfwa werket är den nyfiknaste af alla käringar, tillfälle att få sin långa näsa med i allt hwad människor skola göra och låta, om det äfwen är af den mest enskilda beskaffenhet. – Om någon will påstå, att passhandlingar äro i ringaste mon till nytta, så är man färdig till wederläggning.»

Invånarna i Malmö och kringliggande orter liksom »andre väl kände resande», som ämnade besöka Danmark för kortare tid, hade emellertid enligt Kongl. Maj:ts Nådiga brev den 18 maj 1836 möjlighet att i stället för respass lösa så kallade passersedlar, som var billigare men gällde för högst 48 timmar.

En ny tid hade inletts. Dessa lustturer kan betraktas som föregångare till våra dagars sällskapsresor, de fyllde människornas behov av att få uppleva en ny miljö. Nöjesresandet kunde också vara berikande på andra sätt genom att man fick nya aspekter på egna förhållanden, upplevde andra värderingar. Folknöjena i Malmö utmärkte sig under 1840-talet för att varje samhällsklass hade sina egna nöjen. Det heter så här i Malmö Nya Allehanda 1845: »Den tjenande och Herre- klassen äro för skarpt åtskiljda. Tjenarn finner

3. Paa Dyrehavsbakken. Detalj av Anders Tijkøbs teckning i Illustreret Tidende 1861.

sitt nöje twunget i Husbondens närvaro och söker att komma undan hans blickar – och Husbonden anser det icke öfwerensstämmande med sin wärdighet att visa sig upprymd i tjenarens åsyn – knapt att wara tillstädes på samma plats som denne. Så är det åtminstone i allmänhet taladt. Forsell anmärker mycket riktigt i sin Statistik öfwer Sverige, att ett stort fel i nationens karaktär är det misstroende, som den tjenande klassen och bonden i synerhet alltid hyser mot Herreklassen. Wi undra om icke den skarpa rangordningen wi här antydt, är till en del skuld häri – en rangordning, som icke blott röjer sig inom det gebit, som börden och rangrullan bestämma, utan som, om wi wilja wara uppriktiga, gör sig gällande hela serien igenom af samhällsförhållande. Utomlands – och wi behöfwa ej gå längre än till

Köpenhamn – är det alls icke owanligt att t.ex. i samma Carusell se personer från de mest skiljda samhällsplatser. Men hos oss torde det wara sällsynt, att se två så olika elementer kunna förliskas. Då wi hämta så mycket af våra seder från Utlänningen – då wi härma dess dårskaper, hwarföre icke då tillegna oss något af dess företräden.»

Redan från början hade passagerarutrymmena på ångbåtarna en klassmässig markering – så också på ångfartyget Malmö. Resenärrerna indelades i tre kategorier, första, andra och tredje platsens passagerare. Rörelsefriheten ombord för olika platsers passagerare angavs under de första årens seglation tydligt i annonserna. Man kom att följa traditionerna från segelskeppen. Den förnämsta platsen på skeppet var sedan lång tid tillbaka i segelfartygens historia aktern, där kaptenen hade sitt tillhåll – manskapets uppehållsort var för om masten. Första platsens passagerare hade alltså tillträde till aktersalongerna, hela däckets och till försalongen, »hvarrest», enligt annonserna, »mat och andre förfriskningar under hela resan serveras, emot särskild högst billig betalning». Andra platsens passagerare hade tillträde till den del av däckets, som de anvisades vid påstigandet, och de fick utnyttja försalongen, när de ville ha förtäring. Tredje platsens passagerare fick bara uppehålla sig på däckets framför nedgången till försalongen. På leden Malmö-Köpenhamn såldes biljetter bara till första och andra platserna. Överträddes föreskrifterna, blev man ålagd att genast betala mellanskillnaden för den fördelaktigare platsen.

Man frågar sig, vilka nöjen i Köpenhamn, som utövade lockelser på dåtidens »turister». Malmötidningarna höll sina läsare mycket väl underrättade om olika slags begivenheter, från danske kungens födelsedagsfirande och stapelavlöpningar till teatrarnas repertoarer och nya nöjesanordningar i Dyrehaven. En notis från 1842 i Malmö Nya Allehanda ser ut så här: »Snart går allting med ånga. Uti Jaegersborgs Dyrehave, nära Köpenhamn, drifwes en karusellgunga med ånga, uppfunnen af en Hr. Hachert, som insamlar betydligt penningar. För öfrigt ses i Dyrehaven i år

som wanligt magiska konster, panoramer, Dinters menageri, gymnastiska öfningar, konstberidare m.m. och saknas icke violin- och harpspelare samt sångare och sångerskor eller så kallade Tyrolare.»

Under rubriken »Små Bref» ger Snällposten i maj 1852 sina läsare en målande beskrivning av vad som väntar sommarens Köpenhamnsresenärer: »För oss som bo wid Skånes kuster är det en angenäm omwexling att när våren kommer, flytta oss några timmars wäg öfwer hafwet och landa i grannrikets hufwudstad, som för de olika sympatierna erbjuda så många tillfällen till njutningar. Derföre wallfärdar också litet hwar deröfwer; affärsmännen i sina praktiska bestyr, konstwännerna för att se theatrarne, höra musik och bese expositionerna; flanören för att drifwa omkring, gourmanden söker sin förtjusning i rostbeffen hos Sperganza och i tortorna eller mockakaffet hos Mini och Damerna sedan – huru frossa de icke i butikerna på Östergade?» Så får läsaren följa dessa på deras butiksronder, och sedan kommer en uttömmande beskrivning av teatrarnas repertoarer och andra nöjen. Bland annat heter det så här: »Den afton då Tivoli öppnades besöktes det af omkring 7000 personer. Men icke mindre besökta woro andra offentliga platser i det gröna. Hela vägen åt Dyrehaven hwimlade af ekipager och Fredriksbergsalléen med alla dess parker woro öfwerfyllda af menniskor. – Högst interessant är det, att bland dessa många tusende menniskor får man nästan aldrig se en enda öfwerlastad af starka drycker. Öfwerallt ser man hur folket 'nyder lidt', men i dryckom går det aldrig till öfwerdrift. Likaledes höras inga slagsmål, intet owäsen; det är i sanning så frappant, att särdeles för oss Swenskar förefaller det nästan otroligt. Hwarföre skulle det icke kunna wara så äfwen hos oss? Men desswäre – punschen hos den finare klassen och bränwinet hos den mindre bemedlade utgöra så integrerande delar af våra nöjen, att de icke kunna undwaras, men deraf följer ock att nöjets wäg ligger ofta intill brottets.» Den rika tillgången på förlustelser i jämförelse med svenska förhållanden får följande förklaring: »Ofta

wäcker det resande Swenscars uppmärksamhet, att Danskarna så kunna wara med om alla nöjen, ty det är säkert, att på få ställen besökas alla offentliga nöjen så flitigt och så allmänt som i Danmark. Men det är likwäl icke så underligt som det synes oss, ty Dansken inrättar sitt hwardagslif på ett helt annat sätt än wi. Der får man icke se till dessa supéer, der man täflar i kostnader att göra en sammankomst dyrbar och tråkig; icke heller hålla de stora paradwåningar, som stå öde blott för att wärd och wärdinna några gånger om året må kunna se folk hos sig i de rum der de sjelwo äro lika främmande som deras gäster. I deras bjudningar i familjerna till aftnarna samlas icke stora hopar af menniskor, det förbjudes af den ofta inskränkta lokalen, och i anrättningarna finns en enkelhet, som är lika helsosam för matsmältningen och wälbefinnandet som för kassan. – För hward en enda så kallad stor supé kostar ett hus i Sverige roar sig i Danmark en hel familj ett helt år och kan deltaga i yttre förlustelser och kan dertill godt och wäl 'nyde lidt' emellanåt.»

En helt annan syn på Köpenhamnsresorna framfördes av en insändare i Malmö Nya Allehanda i juli 1842. »De fleste resande hafwa för sina penningar föga eller intet nöje, och den i Köpenhamn något hemmastadde Swensken twingas ofta le åt sina landsmän, af hwilka en stor del tror sig hafwa kommit till en annan werld och gå gata upp och gata ner samt gapa på de stora husen. Andra åter, isynnerhet Damerna, springa ifrån bod till bod på Östergatan; den tjenstwilliga bodbetjeningen drager ner alla slags waror från hyllorna, boddissen fullastas, och sedan allt åskådats, säger man att det är för dyrt, eller icke af det slaget som man önskade, köper derefter några alnar band, niger och trippar in i nästa bod. På detta sättet går halfwa dagen, hwarunder man icke heller förgäter modehandlerskorna. Ungherrarne wandra gata upp och ned och speja nyfiket efter ansigten i fönsterna, isynnerhet der hwarest äro röda gardiner. En och annan äldre sätter sig i maklighet ner på en restauration, äter mot dryg betalning en läcker middag och njuter sedan

af ett glas på närmaste winkällare. Några förstöra penningar genom att åka ikring i gatorna, andra åter färdas åt Dyrehaugen och offra der åt skrikande Tyrolare och Tyrolerskor (wanligtvis utklädda nordtyskar), åt lindansare och konstmakare m.m. Trötta komma alla ombord om aftonen på ångfartyget, hwarest ropas med en mun: ack! så roligt, så roligt! På nästan alla kan märkas att de varit utrikes: de äro alla beresta, liksom den som for emellan Stolpe och Danzig; hwar och en har bliwit något elegantare; damerna hafwa nya hattar med blommor och på somliga äro blommor i sådan mängd, att man skulle kunna tro att kronan eröfrats på någon majstång. Om en eller annan dyrbar underklädning medföres, få naturligtvis hwarken wi eller tullbetjeningen någon nys om. Tjenstepigorna hafwa hängt på sig silkesshawletter, liksom bondhustrurna och drängarna äro utstyrda i brokiga sammetswestar eller blommiga halskläden. Herrarna bära sin resmössa i handen, men på hufwudet hafwa de en Pariserhat, åtminstone står så inuti skrifwet, fastän den troligtvis aldrig varit i Paris. Med ett hopp står man åter på den Swenska jorden: kassan är tom, kropp och själ trött, och nu börjar man fråga sig sjelf hwad nytta lustturen medfört.»

Många kunde säkert instämma i Marie-Louise af Forsells suck, då hon slutfört sina räkenskaper för en Köpenhamnsresa 1842: »Må jag aldrig mer komma att använda så mycket till öfverflödiga behofs och dåraktiga önsknings uppfyllande.» Det betydelsefulla med upprättandet av ångbåts- trafiken var emellertid möjligheten till en kontakt på bredare bas mellan folken än tidigare. För nutida resenärer är en lust- eller inköpsresa till Köpenhamn kanske inte samma äventyr som för något över hundra år sedan, men mycket förenar 1840-talets Öresundsresenärer med dagens, och för båda gäller »den som gör en resa, han har något att berätta».

Litteratur

- Bager, Einar, Malmö första ångbåt. Malmö fornminnesförening. Årsskrift 1936, s. 7-20.
- Cronquist, Axel, Hjulångare och propellerfartyg i Malmö hamn under förra århundradet. Malmö fornminnesförening. Årsskrift 1948, s. 98-116.
- Falkman, Ludvig B., Om Malmö hamn, persontrafik emellan Malmö och Köpenhamn, tullförsnilling i Malmö samt lurendrejeri der och i stadens närhet. Malmö fornminnesförening. Årsskrift 1939, s. 7-61.
- Forsell, Marie-Louise af, En resa i familjevagn år 1842. Dagboksanteckningar utgifna af Syster Heijkensköld. Sthlm. 1914.
- Göransson, Göran Bo, Resan över Sundet. Malmö 1961.
- Kerner, af, Reise über den Sund. Tübingen 1803.
- Malmö Allehanda, Malmö Nya Allehanda 1838-1848.
- Malmö Tidning 1824, 1836, 1838-1848.
- Schiller, Harald /utg./, Skåne genom två sekler. Falköping 1934.
- Snäll-Posten 1852.

MAJ FEHRMAN

Porslinshundar

I Staffordshire i England har alltifrån 1600-talet bedrivits en intensiv lergodsindustri. I nordvästra delen av landskapet ligger de världsberömda lerkärlsfabrikerna, The Potteries. Burslem, Hanley, Longport, Etruria är bara några av de mest kända namnen. Idag är de alla förenade till industristaden Stoke-on-Trent. Här finns och fanns leror och stenkol, och man vet att krukmakare slog sig ner här redan på 1300-talet.

Det var huvudsakligen fat som tillverkades i England under 1600-talet och under 1700-talets förra hälft. Dekoren utgjordes av blommor och figurer, både människor och djur. Staffordshirefiguriner uppträdde egentligen först på 1720-talet; bland dessa spelade djur av olika slag tidigt en betydande roll. Former med nyttofunktion fanns jämsides med de enbart dekorativa. Ett krus med lock i ugglegestalt är daterat till omkring 1680, en sittande björn med en hund i famnen är tidsbestämd till år 1700. Bland Staffordshirefigurinerna finns ett helt menageri av små och stora djur, fåglar, katter och hundar, kor och får och många flera.

Hunden är den stora favoriten bland alla dessa djur. Fyra hundarter lägger man märke till: den lilla mopsen (knä-hunden), den gracila vinthunden (gråhunden) och till sist pudeln och spanieln. Mopsen uppträder tidigt; först under 1700-talets senare hälft kommer pudeln, som tillsammans med spanieln blir den mest älskade hundfigurinen under 1800-talet.

En plats i huset, där man gärna ställde upp en liten samling av figuriner var hyllan eller kransen över den öppna spisen. Eller också placerades den på byrån, i ett skåp med glasdörrar eller på spegelbordets marmorskiva. Vid slutet av 1800-talet kunde man finna den på étagèren eller aténien, det sirligt snidade hyllbordet med flera avsatser. Figuriner avsedda för spiselkransen kallades i England »Chimney ornaments». De var modellerade med en noggrannt utarbetad framsida; baksidan saknar ofta både färgdekor och plastisk utformning. Ofta förekommer de i par. Det gäller även djurfigurinerna och i synnerhet de sittande spanielhundarna och pudlarna. På hyllan över härden var alla väl skyddade från förstörelse och bara framsidan av hundarna var synlig.

I ostörd avskildhet satt pudlarna häruppe, snövita och lejonklippta, en längst till vänster och den andra ytterst till höger. De kunde skiljas från varandra endast genom blickens riktning liksom porslinshundarna Gog och Magog i E. M. Montgomerys klassiska flickbok om Anne på Grönkulla. Pudlarna ser ofta lätt vemodiga ut, i enlighet med sitt påstådda melankoliska temperament liksom de slokörade, lurviga spanielhundarna.

Hundkapplöpningar har sedan gammalt ägt rum i England. Lagarna för dessa stiftades av drottning Elisabeth I och Shakespeare beskriver hur man glädde sig åt att betrakta »the two staunch greyhounds standing in the slips . . .»

Staffordshire har bland de många anonyma odödliggjort två berömda engelska kapplöpningshundar. En av dem vann de tre loppen för Waterlookannen vid Altcar åren 1868, 1869 och 1871, och dessa segrar väckte stort uppseende i hela England. Drottning Victoria själv uttryckte sin bestämda önskan om att få se hunden på Windsor. Vinthunden ägdes av en lord Lurgan och hette McGrath. Hunden är i porslin framställd stående, den är svart och vänd mot höger. Den andra vinthunden och parfiguren är Pretender, som besegrades av McGrath i loppet 1871. Den är ljust brun till färgen och vänd mot vänster. Dessa vinthundar erinrar om

1. Pudlar i vitt Staffordshire-gods.

en tid, då hundkapplöpningar ännu var ett exklusivt mod inom engelsk aristokrati.

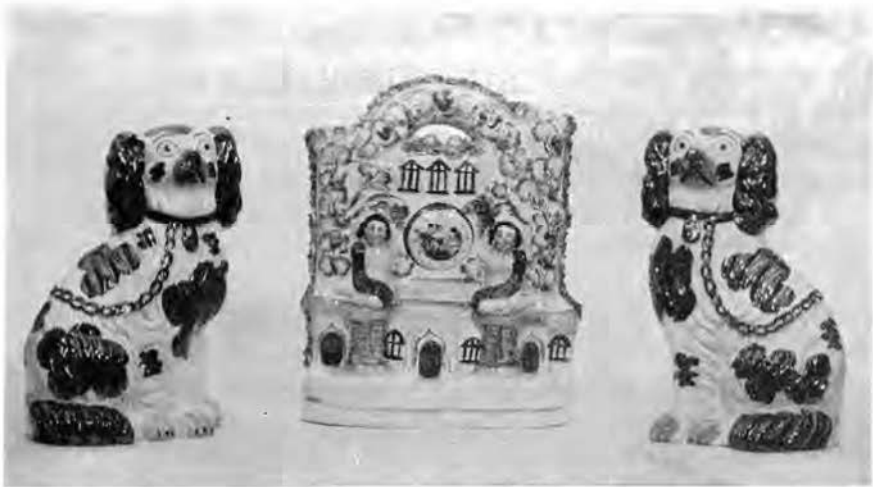
Spanielhundarna och pudlarna från Staffordshire är oftast inte signerade, och man kan följaktligen inte hänföra dem till någon bestämd modellör. Namnen på några av tillverkarna är emellertid kända. Man vet att en viss Georg Hood från 1845 en tid framåt gjorde både små och stora hundar av alla slag i sin verkstad vid Bourne's Bank. I Hanley på Hope Street fanns en modellör som hette James Dudson, död 1882. Om honom meddelas att han bl.a. tillverkade »hundar och djur» (dogs and animals). I Burslem på Wellington Street bodde William Kent. Han säges i likhet med de flesta av sina samtida yrkeskolleger omkring 1885 ha förfärdigat slokörade spaniels, mopsar, vindhundar i olika

utföranden, fårhundar och franska pudlar. Till sist ytterligare ett namn: Sampson Smith. Han föddes 1813, hade ett litet krukmakeri i Longton alltifrån 1846. Bland hans figurer märkes djur, särskilt hundar i många utföranden och storlekar.

A. F. Tschiffely rapporterar i sin bok *This Way Southward* (London 1940), att han med rörelse återsett porslinshundar i gårdarna hos walesiska nybyggare i Patagonien i Sydamerika. Han skriver: »Under besöken i de olika hemmen såg jag överallt besynnerliga vita porslinshundar på spisellhyllorna. De hade röd nos och på kroppen var guldstjärnor målade och deras spanielöron var också guldfransade. Tydligtvis var dessa hundar omhuldade minnen från de första invandrarna. Nyfiken på var de hade tillverkats undersökte jag en, och under den läste jag: 'Made by Sampson Smith, Loughton (sic) 1851'.» Den nyss nämnde Sampson Smith dog 1878 och signerade vanligen icke sina figurer. Men det har funnits andra yrkesmän med samma namn, vilka sannolikt hörde till samma familj. Från Staffordshire försålde figurinerna bland annat till Skottland och även till Latinamerika. Signerade exemplar har emellertid alltid varit sällsynta.

Som nyss nämndes går tillverkningen av dessa figurer långt tillbaka i tiden. Vid 1700-talets slut anlade John and William Brameld i Swinton »the Rockingham Factory». Fabriken fick flera olika ägare, men den låg beständigt kvar på mark, som tillhörde markisen av Rockingham. Det är hans namn som givit namn åt hela produktionen. Fabriken lades ned 1842, men det karakteristiska »brown Rockingham» tillverkades därefter under hela den victorianska perioden av andra krukmakare i både England och Amerika. Rockinghamdjuren och särskilt pudlarna är berömda och anses vara de finaste i sitt slag, som någonsin gjorts. Varje hårlock är hos dessa markerad med fina porslinstrådar, medan andra tillverkares pudelhår gör en mera ullig effekt.

Nortonfabrikerna i Bennington, Vermont, var en av de tre firmor som först tillverkade Rockinghamfajans i USA.

2. Hundarna placerades i par på spiselkransen, ofta flankerande ett ur eller någon liknande pjäs, i detta fall ett klockställe, även det Staffordshiretillverkning.

Av djurfigurerna från Bennington är hjortar, lejon och pudlar i våra dagar synnerligen eftertraktade av samlare. De var avsedda för spiselkransen, gjordes som parfigurer och massproducerades aldrig. Det kan vara värt att notera, att Benningtonpudlarna aldrig sitter utan står; de har dessutom en liten korg i munnen. Sittande pudlar är de vanligare, och tillverkades också de av Rockinghamfajans, men aldrig i Bennington utan i en fabrik i East Liverpool, Ohio.

Så har de engelska porslinshundarna färdats vida över världen; svenska sjömän förde dem hem som prydnadssaker också till vårt land. Under det andra världskriget blev den engelska John Bull av skämttecknarna förvandlad till en bulldogg, en god symbol för den engelska nationens motståndanda. Men tidigare än bulldoggen har den fredliga och lätt vemodiga pudeln varit en sorts engelsk nationalsymbol – landskapet Staffordshires bidrag till den inofficiella brittiska heraldiken, formad i hundkapplöpningarnas England.

SVEN T. KJELLBERG

En vas för »främmande djävlar»?

Något om kinesiskt exportporlin

Den vas, som avbildas här och tillhör Kulturens nyförvärv, är tillverkad i Kina under kejsaren Kien-lungs tid, sannolikt på 1750-talet. Det är ett praktfullt stycke porlin, utsökt dekorerat i livliga färger med en rikedom av motiv som täcker dess yta. Ornamenten och den figurala framställningen hänför den till den grupp av kinesiskt gods, som framställts under europeiskt inflytande, färgen till det slags porlin, som brukar kallas famille rose. Pjäser som denna vas är sällsynta och får betraktas som rariteter bland det kinesiska exportgodset. Fråga är om den från början varit avsedd att utföras. Utgår man från den svenska importen genom Ostindiska kompaniet, lämnar de bevarade förteckningarna endast ett fåtal uppgifter om prydnadsföremål av detta slag. Vaser omnämnes ytterst sällan och när så görs sker det utan varje beskrivning. Emellertid vet man att åtskilliga prydnadsporlinslinor hemfördes av fartygens besättningar i den s.k. fria förningen, vilken icke noterades i kompaniets böcker.

Den viktigaste kinesiska handelsvaran var te, som infördes till Europa i väldiga kvantiteter; siden och porlin kom därefter. Storleksordningen mellan dessa tre kategorier kunde växla. Redovisning för inköpet av skeppet Lovisa Ulricas returlast 1772 kan tagas som ett exempel på proportionerna. Man köpte då i Kanton te för 116.895 Tael, siden för 14.982 Tael och porlin för 7.301 Tael (1 Tael var = 1 1/3 svensk riksdaler). Hela lasten kostade 142.385 Tael – andra varor,

såsom snörrottingar till möbelflätning och bomullstyger från Nankin, betingade sålunda tillsammans den blygsamma summan av 3.207 Tael.

Även om sålunda importen av porslin icke steg till några högre belopp, var det likväl betydande kvantiteter som infördes. Den franske forskaren Picard har beräknat att Europa under 1700-talet utsände 12.000 handelsskepp till Kina och anser det icke osannolikt att de hemförde 100 miljoner stycken porslinspjäser till sina resp. hamnar. Man kan dock antaga att detta antal var vida större om hans beräkningar är så spartanska för övriga länder som för de ostindiska kompanierna i Danmark och Sverige. Han uppskattar den nordiska importen till 12 miljoner stycken. Hur förhåller det sig därmed?

För Sveriges vidkommande kan man snart konstatera att beräkningen är tilltagen i underkant. Enbart under Svenska ostindiska kompaniets 3:dje oktroj, som omfattade 38 resor mellan åren 1768 och 1786, hemfördes mer än 11 miljoner porslinspjäser. Dessa siffror har varit lätta att ta fram genom de ännu bevarade listorna över returlasterna, utförda med minutiös noggrannhet av superkargerna i Kanton. Wilhelm Berg har i sin endast i 50 exemplar tryckta lilla skrift Kinesiskt porslin i Sverige, 1879, publicerat sammanställningar ur dessa. Tyvärr saknas sådana listor för de övriga oktrojerna. Medeltalet hemförda porsliner under denna period utgör 300.000 stycken per fartyg. Man torde likväl icke våga uppta ett så stort medeltal vid en approximativ beräkning av den totala införseln. Sålunda hemfördes 1747 av skeppen Freden och Lovisa Ulrica resp. 202.817 och 287.289 stycken. De sista resorna omkring år 1800 var importen troligen ännu mindre. Om vi för de andra oktrojerna räknar med ett medeltal av 200.000 stycken per fartyg, får vi en slutsiffra för samtliga oktrojer och 121 lyckligt hemkomna fartyg av ca 28 miljoner stycken porslinspjäser.

Allt detta porslin stannade dock icke i Sverige. Då fartygen kom hem anordnades auktioner på lasten i kompaniets stora magasinsbyggnad i Göteborg. Auktionerna annon-

serades i svenska och utländska tidningar och drog köpare även från utlandet. I hur stor omfattning detta skedde kan man av brist på bevarad bokföring icke avgöra – kompaniets papper skulle efter varje oktroj förstöras, vilket också skedde i stor omfattning. Men auktionslistor finns dock bevarade från några år. Sålunda såldes 1761 av skeppet Prins Carls hemförda last 319 kistor. 101 av dessa kistor köptes av utlänningar, dvs. mindre än en tredjedel. Även om detta icke är utslagsgivande för proportionerna vid andra försäljningar ger det dock rum för en välgrundad förmodan att större delen av de 28 miljonerna porslinspjäser stannade i Sverige.

Vad var det för porslin som infördes? De ovannämnda listorna över returlasterna från Kanton ger en god utgångspunkt för bedömandet. Den övervägande delen, 80 %, utgjordes av koppar med fat och fördelade sig på följande sätt:

tekoppar	7.763.845 par
kaffekoppar	1.196.170 »
chokladkoppar	63.977 »
enstaka (dvs. utan fat) koppar	1.044.056 st.
summa	10.068.048 st.

Införseln av denna mängd koppar under åren 1768–1786 måste ha verkat hämmande på den inhemska produktionen vid Rörstrand och Marieberg. Rörstrands tillverkningar utgjordes ju helt av fajansgods, som icke särskilt lämpade sig för kärl till heta vätskor. Där torde man icke ägnat sig åt framställning av koppar och ytterst litet är känt om sådana från denna fabrik. Annorlunda ställer det sig med Marieberg, som 1786 fick en ny ledare i Henrik Steen. Under hans egid fabricerades ett hårt porslin som passade bättre. Ännu finns en hel del koppar av vad man kan kalla vardagsgods bevarade från denna fabrik, men någon konkurrens med det kinesiska importgodset kunde Marieberg likväl icke etablera. Man framställde istället prydnadskoppar efter fransk modell med porträttmedaljonger, monogram och em-

blem avsedda för trymån eller vitrinen. Om till våra dagar bevarade svenska koppar från 1700-talet är sällsynta, så är detta också förhållandet med de kinesiska, ett förhållande som väl får betecknas som märkligt med tanke på den väldiga införseln. Men anledningen är lätt att förstå. Titta i Era egna köksskåp.

Tillbaka till det kinesiska porslinet, som vi oegentligt brukar kalla »ostindiskt» eller mera egentligt »kompaniporslin». Låt oss emellertid senare återkomma till frågan om benämningen. – Vad vi kan utläsa av de ovannämnda listorna över returlaster är att det porslin, som för kompaniets räkning inköptes i Kanton, så gott som uteslutande bestod av kärl för hushållet och bordet. Näst kopparna i antal kom riskoppar, dvs. små skålar som ej var att dricka ur, 557.410 stycken, tallrikar 451.616, spilkummar 154.488, sockerskålar 74.820 och punschbålar 44.042. Därjämte infördes 369 satser av hela bordsserviser, vilka uppskattningsvis innehöll 73.800 pjäser. Antalet tekannor utgjorde 6.443 stycken. Av listorna kan man också få några upplysningar om porslinets utseende. Man kan t.ex. finna att mer än hälften, 66 %, var blått-och-vitt, eller, då det gällde koppar, brunt-blått-och-vitt, dvs. koppar med »kapusin»-brun utsida. Det övriga godset var dekorerat i olika »couleurer», med emaljfärger och guld – även helvitt omtalas.

Det som ovan anförts har varit avsett att ge en föreställning om huru det av svenskarna importerade kinaporslinet tog sig ut. Vi har ingen anledning tro att de andra europeiska handelskompaniernas införsel i det stora hela var annorlunda. Vid sidan av allmängodset fanns emellertid ett beställningsporslin, som vi känner väl till emedan relativt mycket av detta blivit bevarat. Det formades och dekorerades efter utsända europeiska modeller och mönster. En stor grupp av detta utgör det s.k. vapenporslinet, en annan »jesuitporslinet» med sina efterbildningar av kopparstick, en tredje bålarna med avbildningar av olika organisationers och sällskaps byggnader och emblem osv. Den kinesiska

konsten stod främmande för det europeiska sättet att se, t.ex. det perspektiviska i en bild och förhållandet mellan ljus och skugga, liksom för den europeiska miljön, t.ex. hus, interiörer, klädedräkt. Framställningen blev därför ofta mycket valhänt. Som vi vet sökte européerna under större delen av 1700-talet å sin sida att efterbilda det kinesiska. De kineserier, som på så sätt uppstod och väl passade in i tidsmaken, är ofta av stor konstnärlig halt och uppskattades livligt här hemma – men har väl troligen ur kinesisk synpunkt även de förefallit valhänta. Denna växelverkan mellan öst och väst har tagit sig många märkliga uttryck. Då Meissen på 1710-talet såsom den första europeiska manufakturen började tillverka hårdporslin, var förebilderna kinesiska, senare också japanska. Meissens främste porslinsmålare Johann Gregor Herold igenkännes på ett särskilt av honom format motiv med kinesiska landskap, hamnbilder och människor inom ett förgyllt kartuschornament. Kinesiska porslinsmålare i Kanton efterhärnade dessa motiv och härigenom inträffade det märkliga, att kineserna kom att måla kineserier. Men Meissen tillverkade även direkta kopior av det kinesiska godset och drog sig icke för att därvid även sätta kinesiska signaturer på sina varor. Så var t.ex. fallet med de små blå-och-vita öronlösa kaffekoppar, som gjordes för export på Främre Asien i konkurrens med kineserna.

Kineserna i sin tur blev påverkade av de »främmande djävlarernas» konstuppfattning. Även för dem öppnade sig en exotisk kulturvärld. Nyfikenheten på denna var i början av 1700-talet stor inom de kejsrerliga hovkretsarna. Därtill bidrog särskilt den europeiska missionen, vars högt bildade katolska företrädare ackrediterades vid hovet och inom många områden kom att sprida kunskap om europeisk kultur. Bland dem märkes främst père d'Entrecolles, namnkunnig för sin uttömmande beskrivning av porslinstillverkningen i Ching-tê Chên, som sedan Sung-tiden (omkr. år 1000) hyst ett kejsrerligt keramiskt fabriksfaktori med högklassig tillverkning. Av andra bör nämnas Castiglione, som anses ha lärt kineserna de europeiska emaljfärgerna, främst den

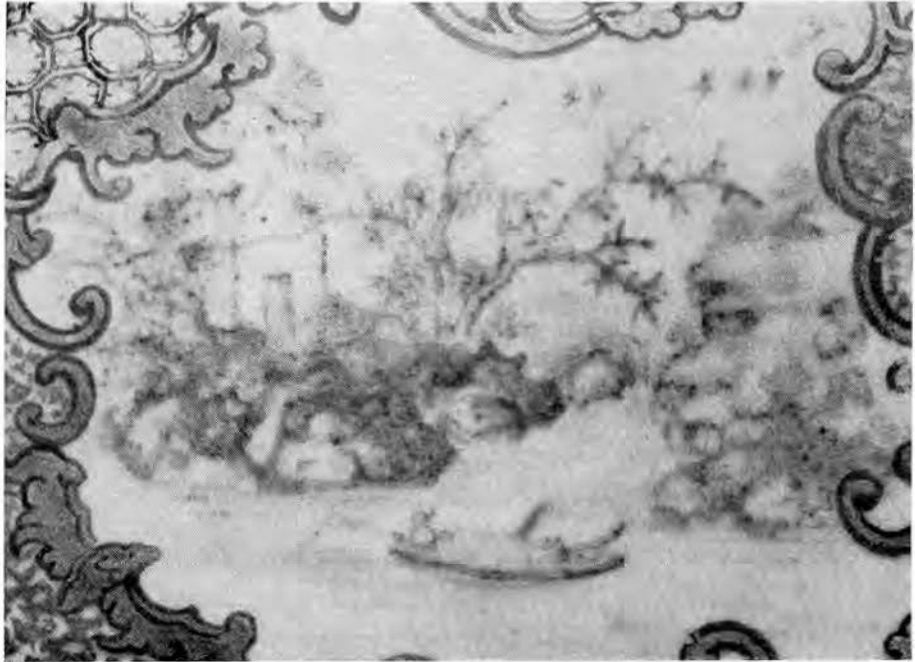
1. Vas av porslin, med dekor i famille rose, framställande porslinstillverkning och teberedning. Kina, 1700-talets mitt. Höjd med träfot 55 cm. KM 57.480.

rosafärgade av kineserna kallad Yang-T'sai, utländsk färg, eller Youang-T'sai, mild färg.

Denna europeiska modeströmning satte icke blott sina spår på utformningen och dekoreringsen av exportporslinet – vilket i beställningsgodset ju var eftersträvat – utan även på det porslin, som var avsett för den kinesiska hemmamarknaden. För den behöll kineserna det bästa av sin produktion vid de kejsrerliga ugnarna. Först sedan engelska och franska trupper 1860 trängt in i Peking och skövlat de praktfulla sommarpalatsen med deras rika konstskatter kom porslin av denna klass ut på den europeiska marknaden. Man har även att räkna med ett europeiskt påverkat porslin av yppersta slag utanför den kejsrerliga kretsen, vilket icke gjordes för export. Det är möjligen denna grupp, som den av Kulturen förvärvade vasen tillhör. Låt oss betrakta den närmre.

Vad man till en början lägger märke till är vasens egenomliga form. Den är sexkantig med två bredare och fyra smalare sidor samt har ett svagt indraget fotparti vilande på en platta. Den måste sålunda vara tillverkad i form och icke på drejskiva. Detta är också lätt att konstatera genom en undersökning av vasen – sprickbildning och den lera man använt vid delarnas sammansättning, som gjort godset tjockare på dessa platser, talar sitt tydliga språk. I formen har sålunda framställts två halv, vardera omfattande en bred och två smala sidor. Fotpartiet är gjort för sig som en enhet och tillfogat sedan halvorna sammansatts.

Porsliner gjorda i form med kvadratisk eller rektangulär genomskärning är icke ovanliga i Kina, men denna sexkantiga typ är så vitt jag kunnat finna sällsynt. Ofta är de kantiga kärlen formade efter metallförebilder. Sådana saknas dock för vår vas. Tänkas kan att typen funnits bland de metallvaser dekorerade med metallfärger, som under 1700-talet tillverkades i Kanton. Emellertid finns ännu några vaser i europeiska samlingar av samma form som vår. En tillhör Museum für Kunst und Gewerbe i Hamburg, men är mindre och sålunda icke gjord i samma form. Till sin

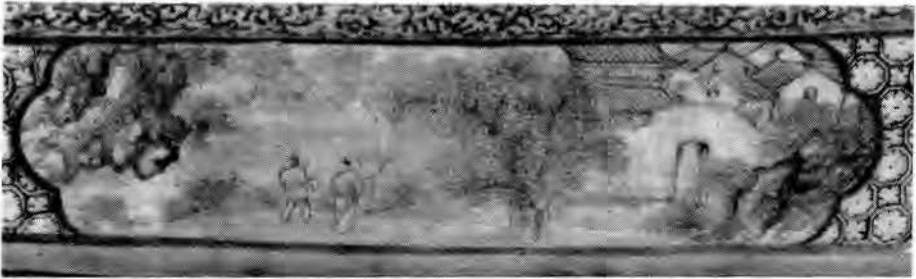
2. Landskapsscenen, målad i rött på vasens skuldra.

dekoration är även den målad i familie-rosefärger med figural framställning inom fält begränsade av typiska volutformade bandornament. Tyvärr känner jag denna vas endast genom en svartvit avbildning hos Zimmermann, som hänför den till det s.k. mandarinporcelainet. Detta dekorerades i Kanton eller möjligen i Schaouking väster om denna stad. En annan finns på Nationalmuseum i Stockholm och avbildas å sida 96 i Bo Gyllensvärds förträffliga lilla skrift *Kinesisk Keramik*, utgiven i Forum-serien. Denna vas har under empiren försetts med en rik montering av förgylld brons. Dess dekoration är sparsammare, men har även den de volutformade bandornamenten.

Låt oss närmare betrakta den utsökta dekoren på vår vas. Som ett allmänt omdöme kan man säga att denna täcker

vasens hela yta och redan därigenom avviker från den kinesiska smaken, som föredrar sparsam dekor med harmonisk balans mellan godsets yta och mönster. Dekoren är delad i fyra våningar: halsen med fyra framställningar av porslinstillverkning, skuldrorna med sex fält av blommor och landskap, livet med fyra av teproduktionens faser och foten med sex blomster- och landskapsmotiv. Dessa kompositioner inramas av de nyssnämnda volutbanden, som genom sina rocailler fått en rokokootad utformning. De är målade i guld med korallröd kontur. Vissa ytor är därjämte utfyllda med fält av rosor inskrivna i regelbundna sexhörningar, sammanställda till rutmönster. Ramverken är därutöver på sina bottenar prydda med förgyllda bladrankor, som genom saknaden av konturteckning bildar en diskret grund. Till sist lägger man märke till ett kedjeformat ornament på bottenplattan. Dessa ornamentala detaljer sammanställda återfinnes på kärl av varierande typer från 1740-50-talen.

Den figurala utsmyckningen omfattar som vi sett bilder hänförande sig till två av Kinas viktigaste näringsgrenar, vilka samtidigt var Kantons dominerande utförselprodukter. Framställningarna återgår säkerligen på någon av de många serier av akvareller på rispapper, som gjordes under 1700-talet. Förste bibliotekarien Folke Dahl, genom vars försorg vasen kunnat förvärvas och som i samband med sitt nyligen gjorda fynd av en serie om 52 stycken akvareller med framställningar rörande porslinstillverkningen kommit att göra omfattande undersökningar av kända målningar, har välvilligt ställt sina kunskaper till mitt förfogande. Enligt hans utlåtande återgår vasens skildring av porslinsprocessen icke på någon av dessa. Själva bildframställningen är likväl målad i samma anda som akvarellerna och har liksom detaljerna en starkt naturalistisk prägel. Vissa felaktigheter tyder emellertid på, att vasens målare icke varit helt förtrogen med det han skildrar eller, om han kopierat en akvarell, icke noggrant återgivit denna. Detta kan man, som dr Dahl påpekar, finna t.ex. i den bild, som visar hur man tömmer porslinsugnen. Mannen inne i ugnen saknar de skydd av

3. Landskapsscenen, målad i rött vid vasens fotrand.

våt bomull, som brukade bindas om armar och ben mot ugnens starka hetta.

Porslinsbilderna på vasens hals återger följande. I den första scenen ser man i förgrunden en man med höjd klubba i färd med att krossa en hop stenar på marken och en hukande man, som öser vatten på stenhögen. Det är petuntse, som skall söndersmulas och göras till den fina lera, vilken blandades med kaolin för att få porslin. I bakgrunden bär en man över axeln en bräda, på krukmakarspråk en »des», med små skålar, som antingen kommer direkt från drejaren för att sättas till tork eller är färdiga att sättas i ugnen. – Nästa scen visar oss drejaren på den typiskt gaffelformade bänken i färd med att svarva en skål på en handdriven drej-skiva. T. v. har vi åter mannen med desen och en annan, som bär skålar. Drejaren sitter i ett öppet hus, en förman bakom honom synes dirigera det hela. Platsen är omgiven av mur med portöppning. – I den tredje scenen har porslinet blivit bränt i den bikupsformade ugnen, som håller på att tömmas. Felaktigheten i denna bild är redan påpekad. Därtill bör dock även läggas, att skålfat, som det här rör sig om, brukade sättas i lerbehållare för att skyddas mot direkt eld, flygande aska och gnistor. En man bär skålar fram till en annan, som sitter på marken och tar emot skålarna för att placera dem i korgar att bäras bort. Vi lägger märke till att

den bärande mannen har skålarna omvirade med gröna blad för att skydda sig för värmen. En egendomlighet, vars förklaring jag icke kan ge, är att en av ugnarna är tillsluten med trädörrar, som blivit låsta medelst en slå skjuten genom två klossar med hål. Ugnarnas öppningar brukade muras igen med undantag för ett hål, varigenom bränslet fördes in och genom vilket man kunde kontrollera bränningens fortskridande. – Den sista bilden avslutar det hela genom att visa hur porslinet under övervakning packas in i mattor av halm sådana som våra superkarger efter engelsk sed kallade »bundles». Det kan tilläggas att förutom detta förpacknings-sätt brukade man använda kistor och pappersbuntar beroende på godsets dyrbarhet och, naturligtvis, ömtålighet. Detta sker på en gård med flera hus, bland vilka en porslinsbod med hyllor och porsliner av olika slag samt en bodbetjänt. – Bilderna visar sålunda ett mycket kort sammandrag av porslinstillverkningen, vilken i serien av akvareller i Lunds universitetsbibliotek kräver ett halvt hundratal blad med oftast tre olika faser på vart.

De stora bilderna på vasens liv återger teets förvandling från råvara till exportfärdigt gods. Även här torde en förlaga av akvareller ha förelegat. Vad som skildras är följande. I den första bilden, en utsökt komposition erinrande om medeltida europeiskt måleri, ser vi i förgrunden två män med korgar plockande blad från tebuskar. Bakom dem står en man som håller skaftet till ett laggat kärl i sina händer. Detta kärl har hål i botten som ett såll. Det är varmt vatten i kärlet och vi ser hur detta strilar ut på en hög av teblad dolda av en buske. I Kina brukade man, enligt Engelbert Kaempfers beskrivning från slutet av 1600-talet, lägga den första skördens blad i kokande vatten under en halv minut för att dra ut deras narkotiska egenskaper. De båda bärarna bakom honom har säkerligen sådant vatten i sina ämbar. – I nästa moment skall tebladen rostas och därefter rullas. Bilden visar hur detta går till. I en byggnad till höger är en ugn vars runda, nedsänkta metallplatta är fylld med teblad. Vid den står en man som med handen för bladen fram och

tillbaka så att de skall få en jämn torkning. Värmen skall vara så stark, som hans händer kan utstå. Att han har det hett förstår man av den solfjäder varmed han fläktar sig. Medan bladen ännu är varma föres de fram till den, som skall rulla dem. Han lägger en lagom portion blad på sitt korgfat och rullar dem genom att föra båda händerna likformigt fram och tillbaka så som mannen till vänster på bilden gör. Bladen blir därigenom småningom sammanrullade och en gul saft rinner ur dem. Denna form behåller de blott om man fortsätter rullningen tills de kallnat. Därefter rostas de ännu en gång på ugnen för att all fuktighet skall försvinna.

Nästa bild visar hur det färdiga teet packas i kistor. Två kulis trampar det samman stående i kistorna. Från torkhuset lämnas ett korgfat med te till packning. Denna procedur har Pehr Osbeck skildrat i sin reseskildring från 1751. Han säger att trampandet är ett mycket tungt arbete, under vilket svetten rinner ned på tramparens fötter och blandar sig med teet. Stundom sårar han även fötterna så att det också kommer blod till all den andra smutsen. – Den sista bilden för oss till det högtidliga slutet. Teet föres fram till de två i sina bambustolar tronande mandarinerna. Att det är så fint folk kan vi utläsa av de gyllene knapparna på deras hattar. Den som sitter till höger har en kopp i sin hand och synes lukta på dess innehåll. Det medbragta teet förvaras i cylindriska porslinskantiner med lock, elegant prydda med blommor i famille-rose.

De båda mandarinerna på den sista bilden kan tillhöra det kejsrerliga hovet, som fick det bästa teet av de yngsta, håriga tebladen vid första skörden. De kan också vara ett par mandariner av Co-Hongsocieteten, som uppköpte te för att sälja till européerna. Att det rör sig om affärer synes mannen med pungen i förgrunden syfta på. En liten detalj, om man får lita på målarens korrekta framställning i detta fall, pekar likväl på att det är mandariner av en förnämre klass än Co-Hong-mandariner. Deras knapp var nämligen av röd korall och ej av guld. Hur därmed än må förhålla sig tillhör

vasen det av europeerna s.k. mandarinporcelainet, vilket såsom tidigare sagts målades i Kanton.

Om man frågar sig vad som är europeiskt i dessa bilder, som så helt framställer kinesiska motiv, måste man främst peka på det nästan ängsligt iakttagna perspektivet. Den som har i minne de impressionistiska målningarna med landskap och människor, där penseldragen ofta blott antyder formen och låter fantasin spela och där figurerna, obekymrade av avstånden, radat upp sig över varandra, och jämför detta måleri med våra bilders torrt sakliga, där figurerna komponeras in i varandra till perspektiviska grupper, ser lätt skillnaden. För oss är det icke något främmande i dessa bildframställningar och de kunde gott ha varit målade av en europé. Men när man betraktar målningarna på vasens fot och skuldror, finner man den kinesiska spiritualiteten i små lyriska landskapsscener och hastigt, nästan nervöst tecknade blomstermotiv, som så helt skiljer sig från Meissens och andra europeiska porslinsfabrikers blomsterdekorationer.

Färgbilder

1. Vas av kinesiskt porslin, s.k. mandarinporcelain. 1700-talets mitt. KM 57.480. Råmaterialet bearbetas. En arbetare transporterar färdigdrejade skålar på »desen».
2. Drejare i arbete. Två män bär skålarna till ugnen.
3. Ugnen tömmas och de färdigbrända skålarna packas i korgar.
4. Porcelainet packas in i mattor av halm. Till vänster en bod med porslinslager.
5. Teet skördas.
6. Tebladen rostas på ugnen till höger och rullas därefter i korgfat.
7. Från torkhuset lämnas ett korgfat med te till packning medan två kulis t.h. trampar det samman i kistor.
8. Den nya skörden avsmakas av två mandariner.

Det kinesiska exportporslinet går under många benämningar och bär i olika länder skilda beteckningar. Portugiserna, som redan under 1500-talet hemförde kinesiskt porslin och lät måla europeiska dekorer, kallade det Gombron efter hamnstaden med samma namn, senare Bandar Abbas, vid Persiska viken. Engelsmännen utskeppade porslinet under 1600-talet från Kalkutta och Bombay och kallade det därför India-China, under 1800-talet för Lowestoft eller Sino-Lowestoft och numera förekommer China-trade porcelaine. Amerikanerna, vars första fartyg på denna trade hemkom 1785, kallade det till en början Canton-China, numera Chinese export porcelaine. I Frankrike synes numera benämningen Porcelaine de la Compagnie des Indes ha slagit igenom. Den svenska termen är dels ostindiskt porslin och dels kompaniporslin, båda utgående från Ostindiska kompaniets namn. Den förra av dessa är likväl helt oegentlig, ty porslin från Ostindien är det icke fråga om, den senare är då att föredraga. Bäst vore om även vi kunde kalla det Kinesiskt exportporslin. Då skulle icke blott det för Europa tillverkade godset utan även det som utfördes för andra delar av världen kunna rymmas under en gemensam titel.

Litteratur

Wilhelm Berg, Kinesiskt porslin i Sverige, Göteborg 1879.

Bo Gyllensvärd, Kinesisk keramik. Uddevalla 1961.

Engelbert Kaempfer, Geschichte und Beschreibung von Japan. Band II, Stuttgart 1964. I detta verk finnes en uttömmande beskrivning av det japanska teets historia med sidoblickar på Kina. Kaempfer gjorde sina iakttagelser vid resor i Japan på 1690-talet.

D:rs Picard-Kerneis-Bruneau, La Route de la porcelaine. Maskinskrivet ex. Nantes 1962.

Ernst Zimmermann, Chinesisches porzellan. Seine Geschichte, Kunst und Technik. Leipzig 1913.

BENGT JULIUS PETERSON

Egyptiska fornsaker på Kulturen

Samlandet av egyptiska fornsaker har inte samma hävd som sammanbringandet av antikviteter från den klassiska antikens länder. Detta hänger naturligt samman med, att antiksvärmeriet under den europeiska medeltiden och renässansen främst hade sin utgångspunkt i de klassiska auktorernas skrifter och först sekundärt i fornsakerna själva. De skriftliga källor, varifrån man hämtade kännedom om det gamla Egypten, var framförallt Herodotos och Diodoros skrifter. Dessa var inte helt till Egyptens fördel; det faraoniska landet fick finna sig betraktat som en märkvärdighet på gränsen till det barbariska. Det väsentligt bidragande till, att Egypten egentligen först i 1800-talets början blev *en vogue* inte bara i antikvariskt utan också i estetiskt hänseende, var att antikviteterna dittills förblev i sitt hemland; genom Egyptens ständiga politiska och kulturella isolering från västerlandet under arab- och turkväldet kunde endast ytterst få konstföremål föras till europeiska kulturcentra. Få var dessutom de resenärer, som kunde färdas i det gamla underlandet och sedan delgiva kunskaper därifrån. De egyptiska antikviteter, som fanns i europeiska konstkabinett, betraktades såsom kuriösa ting, som saknade bildande värde. Ett Goethe-citat belyser förhållandet: »Chinesische, indische, ägyptische Altertuemer sind immer nur Kuriositäten; es ist sehr wohl getan, sich und die Welt damit bekannt zu machen, zu sittlicher und ästhetischer Bildung aber werden sie nur wenig fruchten.»¹ Först genom den napoleonska expeditionen till Egypten öppnades landets portar, och snabbt kom det egyptiska i brännpunkten för tidens uppmärk-

samhet; det mest påtagliga vittnesbördet är empire-stilens många egyptiska stilelement. Snabbt samlades nu offentliga och privata kollektioner av fornsaker, och lärda verk om de gamla egypterna och deras kultur började se dagens ljus.

Redan Karl XII visade ett stort intresse för Främre Orienten och sände ut tre expeditioner dit, vilka emellertid alla mer eller mindre misslyckades.² Den av dem, som kunde ha givit mest, var den första, under vilken tre officerare besökte Egypten, Palestina-Syrien och Mindre Asien. Nästan allt av deras hopsamlade material av teckningar, antikviteter, naturalia etc. blev dock lågornas rov under den beryktade Bender-kalabaliken. Det skulle dröja ända till 1826, innan Sverige kunde uppvisa en större samling aegyptiaca. Detta år skänktes nämligen ett antal fornsaker till dåvarande Kongl. Museum av den svenske konsuln i Egypten G. d'Anastasy. Genom ytterligare tillskott, bland annat från den svenske ministern i Konstantinopel N. G. Palin, själv en hängiven egyptolog, lades grunden till Nationalmusei egyptiska samling, över vilken den framstående norske egyptologen J. D. C. Lieblein upprättade en katalog 1868.³ En andra svensk samling tillkom i Uppsala genom professor Karl Piehls oförtrutna arbete och entusiasm. En beskyddarinna och donator hade denna i dåvarande kronprinsessan Victoria, som 1895 gav samlingen dess namn, Victoriamuseet. 1928 tillkom främst på dåvarande kronprinsens, vår Konung, initiativ Egyptiska Museet i Stockholm, i vilket större delen av Nationalmusei samling deponerades. Egyptiska Museet uppgick 1954 i det nybildade Medelhavsmuseet.⁴ Mindre samlingar av egyptiska antikviteter finns även i Vänersborgs Museum och nu senast i Östergötlands Museum, båda tillkomna genom privata donationer.

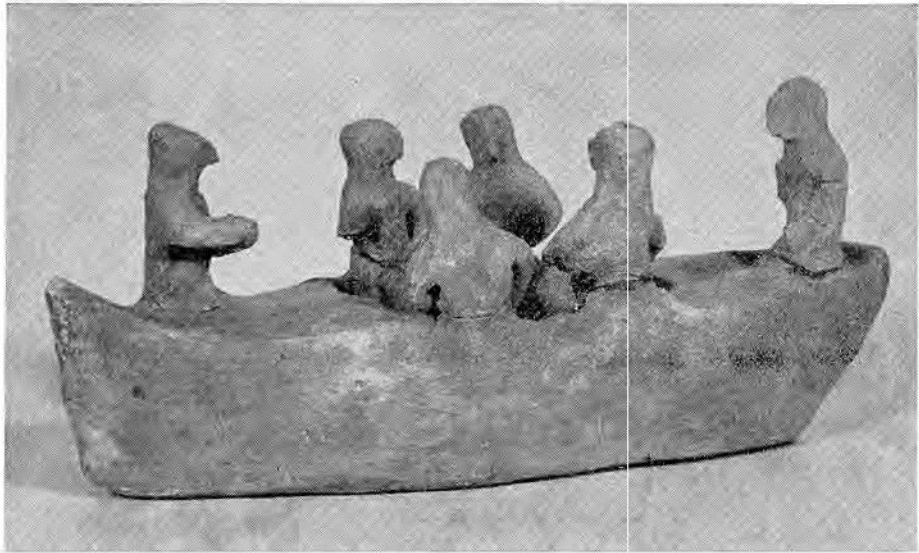
Kulturens egyptiska samling, som sedan några år är nyuppställd i Vita Huset, omfattar cirka 800 föremål. Större delen av den inregistrerades 1927 och hade inköpts i Köpenhamn för medel, som ställts till förfogande av grevinnan W. von Hallwyl, disponent H. Dunker, f. stadsfiskal

N. Aschan och disponent P. Pettersson. Samlingen är mycket rikhaltig. Även om kvaliteten inte genomgående är hög, så kan dock samlingen genom sin bredd skänka den uppmärksamme betraktaren åtskillig kunskap om de gängse egyptiska fornsakernas utseende och förståelse av deras ändamål. Samlingen rymmer emellertid några saker av unik karaktär, och av dessa skall här i korthet presenteras ett litet urval.

Bland de förhistoriska föremålen finns en ovanlig båt av terracotta, KM 32.208 (bild 1). Dess längd är 28 cm. I farkostens mitt finns en sittbrunn, i vilken fyra människofigurer med fågelliknande ansikten är placerade. I för och akter finns också en figur med ansiktet vänt mot båtens mitt. Figurerna och båten har varit rödmålade.

Båten är inte av den typ, som var gängse under den förhistoriska tiden i Egypten. Dess stäv och akterparti är inte rundade som på de flesta av de förekommande båtarna. I Museo Egizio i Turin finns emellertid en förhistorisk båt, som också avviker från den vanliga typen. Denna båt har en människofigur i sin sittbrunn. Sådana passagerare är sällsynta i de förhistoriska båtarna; dock finns goda exempel på detta. Figurerna i båten på Kulturen passar med sina fågelansikten utmärkt samman med andra människoframställningar från Egyptens tidiga kulturer. Det finns ingen anledning att betrakta den här båten såsom ett främmande inslag i det gängse egyptiska gravgodset.⁵

Vi har nämligen här med säkerhet en båt, som ingick i den dödes gravutrustning för att tjäna honom som farkost vid resor i livet efter detta.⁶ Förutom under den förhistoriska tiden förekommer dylika gravbåtar under Mellersta riket men då i trä och ofta av synnerligen elegant arbete; under Gamla riket däremot ersättes de mestadels av reliefframställningar i gravarna. Liksom i Mellersta rikets båtar är den döde centralgestalten i Kulturens båt. Han sitter mitt i sittbrunnen med ansiktet vänt i färdriktningen. De andra figurernas uppmärksamhet tycks vänd mot honom; om de

1. Dödsbåt, bränd lera, som målats röd. Förhistorisk tid. KM 32.208.

dessutom ansetts ha varit verksamma som roddare eller styrmän är svårt att avgöra. Den röda färg, som båten och figurerna varit målade med, understryker också, att båten är ett funerärt föremål. Rött är den magiskt verkande, livgivande färgen, som ofta förekommer på t.ex. terracottafigurer under förhistorisk tid, inte bara i Egypten utan även i andra kulturkretsar.⁷

Från Mellersta riket och närmare bestämt från 1800-talet f. Kr. är överdelen av ett monument, en stela, KM 32.165 (bild 2). Fragmentet är 63 cm långt och 56 cm högt. Det är tillverkat i rödflammig granit och har bildframställningar och inskrifter i nedsänkt relief.

I mitten står en man krönt med en krona av tvenne fjädrar, en för konungar ovanlig huvudprydnad.⁸ I ena handen håller han en spira kallad uas (*wεs*), som symboliserar makt. I den nedhängande handen håller han ett nu delvis

2. Överdelen av en stele, rödflammig granit, framställande en farao Sesostris, troligen den tredje (1875–1843 f. Kr.). KM 32.165.

skadat anch-tecken. Enligt inskriften till höger om honom är han en konung: »*Den gode guden, Herren över de båda länderna Sesostris.*» Hieroglyfinskriften allra längst till höger hänför sig även till Sesostris: »*älskas av Chnum*». En vädurshövdad gud håller framför hans näsa ett tecken anch ('nh), som är symbolen för liv. Vädursguden är Chnum, här med epitetet: »*Herren över kataraktlandet, han giver allt liv . . .*» Genom den här framställda akten skänkes konungen kraft från den livgivande guden Chnum.

Bakom konungen står en falkgud med en solskiva på sitt huvud. Det är Horus eller Mont. Liksom konungen håller han en uas-spira, men här är denna förlängd med ett tecken djed (*dd*), som betyder varaktighet, stabilitet. I sin andra hand håller guden ett anch-tecken. Mellan konungen och honom finns inskriften: »*Han må giva allt liv och lycka liksom Re.*»

Över gruppen av figurer ser man en bevingad solskiva; själva skivan är omgiven av två kobror. Allra nederst finns rester av stelens första textrad. De få tecken, som är bevarade, visar, att den innehållit den kungliga titulaturen; de är ett led av denna: »*Den gode guden, Herren (över de båda länderna).*»

Med säkerhet är detta ett fragment av ett officiellt minnesmärke, där texten t.ex. kan ha innehållit en skildring av en kampanj mot något fientligt folk. Vi känner tre konungar, alla av tolfte dynastien, med namnet Sesostris. På grund av stelens utförande med den nedsänkta reliefen och den bevingade solskivan kan sannolikt Sesostris I uteslutas.⁹ Kvar är alltså Sesostris II och Sesostris III. Förmodligen har stelen uppställts som ett minnesmärke över någon av dessa konungars expeditioner till Nubien, landet söder om Egypten. Detta är troligt, eftersom den gud, som skänker konungen liv i bildframställningen är Chnum. Denne dyrkades speciellt i Elephantine vid Nilens första katarakt och härskade över områdena kring denna.¹⁰ Just vid en kampanj mot Nubien skulle det vara naturligt, att på minnesmärket återgiva den gud, som närmast var knuten till denna region och som gav framgång åt expeditionen. Med hänsyn till att Sesostris III:s monument är talrikare än hans företrädare Sesostris II:s och med kännedomen om flera Sesostris III:s tåg mot Nubien, kan det vara troligt, att stelen emanerar från den sistnämndes tid 1878–1843 f. Kr.

En byst av svart granit, 25 cm hög och 17,5 cm bred, framställer en drottning, KM 32.424 (bild 3). Endast överdelen, från midjan, är bibehållen. Armarna, som är tätt in-

3. Drottningbyst, svart granit. 1800-talet f. Kr., eller möjligen en efterbildning, gjord 5-300-talen f. Kr. KM 32.424.

4. Stele med soldat i adorantställning inför en staty av Ramses II, 1200-talet f. Kr. KM 32.156.

till sidorna, är skilda från kroppen, men mellanrummet är ej genombrutet. Ansiktet är brett med små ögon och liten, leende mun. Öronen, som ej övertäckes av den långa peruken, är stora. På perukens framsida finns det kungliga attributet, en uraeus-orm. Som klädedräkt bär kvinnan en mönstrad tunika, som hålles uppe av tvenne axelband, som helt täcker bröstet.¹¹ Till sin typ hör bysten till Mellersta riket och då till den kulturella glansperioden under tolfte dynastien under främst 1900- och 1800-talen f. Kr. En mönstrad tunika av det slag, som här förekommer, är tidigast från början av 1800-talet f. Kr.¹² Peruken är av en under tolfte dynastien gängse typ.

Endast få och svåridentifierade framställningar av drottningar från tolfte dynastien är bevarade.¹³ De ansluter sig i stil nära till den samtida stilen för konungaframställningar; de är av hög konstnärlig kvalitet med ett väl nyanserat ansikte med känslig yta och rena, markerade anletsdrag. Kulturens byst skiljer sig emellertid från dessa drottningframställningar genom det konventionella arbetet, genom detaljer såsom de små ögonen och den lilla leende munnen. I fråga om det konventionella arbetet kan endast en liten framställning jämföras, en statyett av en drottning i Cairo, som härrör från slutet av tolfte dynastien;¹⁴ den har dock betydligt större ögon.

En helt annan datering av Kulturens byst kan göras. Under persertiden i Egypten 500-300-talen f. Kr. förekommer oerhört många stilimitationer i konsten. Det utvecklas en klassicism, där man med ett ytterst skickligt tekniskt kunnande efterbildar tidigare epokers konstverk och då ofta Gamla eller Mellersta rikenas. Det kan inte helt uteslutas, att Kulturens byst är en sådan sen stilimitation, men man behöver inte förutfattat antaga, att den är en sådan. Bysten har goda paralleller i tolfte dynastiens konst. Förekomsten av den mönstrade tunikan är viktig. Mönstret på denna tillhör och är endast belagt i tolfte dynastiens klädedräkt.¹⁵ De närmaste parallellerna finns i skulpturen från Sesostris II:s tid. Porträtten av denne farao utmärkes av ett brett

5. Reliefframställning av gudomligheten Tithoës avsedd att magiskt beskydda dess innehavare, 200–300 e. Kr. KM 32.385.

ansikte, av liten mun och små ögon.¹⁶ Detta kan i viss mån avspegla sig i KM 32.424, däremot skiljer sig ögonbrynen i den sistnämnda framställningen från Sesostriis II:s väl rundade sådana. Det finns också några andra skulpturer från samme regents tid, som man kan anknyta till, en privatstaty i New York och en gudabild i Berlin; särskilt den förstnämnda ansluter sig nära i stilen till Kulturens bild. Sesostriis II:s officiella hustru Nefret, av vilken vi känner tvenne statyer, kan dock ej här vara framställd. Kulturens byst måste än så länge placeras in i den lilla och anonyma grupp

av egyptiska drottningar från tolfte dynastien, som finns bevarad. Förmodligen kan framställningen visa en av Sesostris II:s hustrur och då dateras till dennes regeringstid 1897–1877 f. Kr.¹⁷

Ett intressant minnesmärke är en stele, KM 32.156 (bild 4), som härrör från nittonde dynastien, 1200-talet f. Kr. Den har tidigare blivit vetenskapligt publicerad i en facktidsskrift oåtkomlig för Kulturens stora publik och återges därför här ånyo.¹⁸ Det är ett vittnesbörd om kulten av den egyptiske konungen, i detta fall Ramses II. På stelen är i nedsänkt relief framställd en man, som adorerar en staty av Ramses II. Mellan dem står ett offerbord, på vilket finns ett kärl för gjutoffer och en lotus. Det är ovanligt för den egyptiska konstens framställningssätt med en bild av människokroppen sedd rakt från sidan, som här är fallet med Ramses II. Men här är det en staty, som avbildas, och då gäller inte reglerna om det visuella maximum, som eljest är förhärskande. Stelens bestämning såväl i tid som till proveniens – den kommer från en militärkoloni i Egyptens deltatrakter – är möjlig genom förekomsten av ett antal goda paralleller.

På en kalkstensplatta, 18,5×16 cm, KM 32.385 (bild 5), förekommer en gudomlighet, som ej hör till de mera framträdande i den egyptiska mytologien. I upphöjd relief är framställt ett lejon med människohuvud, det senare krönt med ett hornpar, i vilket reser sig tvenne kobror med solskivor på sina huvuden. Mellan benen har lejonet ormar. Detta är Tithoës, en gudomlighet, som tidigast återfinnes under slutet av den ptolemeiska tiden, alltså århundradet närmast före vår tideräknings begynnelse. Åkallan av honom kulminerar c:a 100 e. Kr.

Det finns drygt trettio stelar av detta slag bevarade.¹⁹ Deras innebörd är uppenbar; flertalet av dem har en magisk, beskyddande verkan. Genom innehavet av en sådan kan man försäkra sig om skydd gentemot de onda makter,

som Tithoës är herre över, framför allt giftormar. Dylika magiska bruk av elementär natur är ofta förekommande i det forna Egypten. Under den grekisk-romerska tiden kulminerar de i popularitet. Framställningen av Tithoës på Kulturen daterar sig, med hänsyn till det grova och hantverksmässiga arbetet, sannolikt till 200-300 e. Kr.

Kulturen kan genom sin egyptiska samlings rikhaltighet ge betraktaren inte bara en god bild av konst och konsthantverk i det forna Egypten utan även en inblick i landets religion och historia. Trots närheten till de stora samlingarna i Köpenhamn är den ett viktigt hjälpmedel vid de säkert alltför sparsamt förekommande studierna i egyptologi vid Lunds Universitet men framför allt även en inspirerande skådesamling.

- 1 Jfr *A. Rumpf*, *Archäologie I*, Berlin 1953, s. 4.
- 2 Se *E. Wrangel*, Karl XII och Orienten, Karolinska förbundets årsbok 1934; *R. Josephson*, Karl XI och Karl XII som esteter, Karolinska förbundets årsbok 1947, (Karl XII-delen även i *Historia kring Karl XII*, Stockholm 1964, s. 101 ff.).
- 3 Katalog öfver egyptiska fornlemningar i National-Museum, Stockholm 1868.
- 4 Se *P. Lugn*, *Victoriamuseet i Upsala, Drottning Victoria 60 år*, Stockholm 1922, s. 235-239. - *O. Vessberg*, *Medelhavsmuseet - A Presentation*, Bulletin The Museum of Mediterranean and Near Eastern Antiquities I, Stockholm 1961, s. 3 ff.
- 5 Om dessa båtar, se *J. Capart*, *Les débuts de l'art en Egypte*, Bruxelles 1904, s. 192 f. - *G. Galassi*, *L'arte del più antico Egitto nel Museo di Torino*, Rivista dell'Istituto Nazionale d'Archeologia e Storia dell'Arte, Nuova serie - anno IV, Roma 1955, s. 59 ff. - *W. Flinders Petrie*, *Prehistoric Egypt*, London 1920, s. 8. - *A. Scharff*, *Die Altertüemer der Vor- und Fruehzeit Ägyptens II*, Berlin 1929, s. 42. - *G. Galassi*, a.a., s. 62 f.
- 6 Jfr *H. Bonnet*, *Reallexikon der ägyptischen Religionsgeschichte*, Berlin 1952, s. 831. - *A. Scharff*, a.a., s. 41 f.
- 7 *G. Brunton-G. Caton-Thompson*, *The Badarian civilisation*, London 1928, s. 29. - *E. O. James*, *Gravarna berättar (Prehistoric Religion)*, Stockholm 1963, s. 128.

- 8 Se *S. Bosticco*, *Le stèle égyptiennes dall'antico al nuovo regno*, Roma 1959, s. 31.
- 9 Jfr *H. G. Evers*, *Staat aus dem Stein*, I, Muenchen 1929, s. 75, § 502 och s. 80, § 542.
- 10 Se *A. M. Badawi*, *Der Gott Chnum* (diss. Berlin), Glueckstadt 1937, s. 22.
- 11 S.k. »tunique d'apparat», jfr *J. Vandier*, *Manuel d'archéologie égyptienne* III, Paris 1958, s. 253.
- 12 *J. Vandier*, a.a., s. 258.
- 13 *J. Vandier*, a.a., s. 222.
- 14 *Encyclopédie photographique de l'art*, Le Musée du Caire, Paris 1949, nr. 51. – *J. Vandier*, a.a., s. 223 f.
- 15 Se *H. G. Evers*, a.a. II, s. 102 ff. Tunikans datering grundar sig framför allt på en sådan på en kvinnostaty från Abydos. Denna hänföres av *H. G. Evers* till Sesostris II:s tid, vilket accepteras av *J. Vandier*. Det är dock icke uteslutet att Abydos-statyn är en stilimitation, men den är i så fall ändå tillhörande Mellersta rikets konst (Jfr *H. G. Evers*, a.a. II, s. 105).
- 16 *J. Vandier*, a.a., s. 181 ff.
- 17 *H. G. Evers*, a.a. I, pl. 62, 70 och 72–75.
- 18 *J. J. Clère*, *Nouveaux documents relatifs au culte des colosses de Ramsès II dans le Delta*, Kêmi XI, Paris 1950, s. 41.
- 19 *S. Sauneron*, *Le nouveau sphinx composite du Brooklyn Museum et le rôle du dieu Toutou-Tithoës*, *Journal of Near Eastern Studies* XIX, 1960, s. 269 ff. Till Saunérons förteckning över monumenten kan förutom KM 32.385 även fogas en stèle av samma typ i Medelhavsmuseet, Stockholm, MM 10003.

GUNILLA ERIKSSON

Fajanser från Slesvig

I en samling äldre fajanser som Kulturen köpte 1963 ingick en tallrik med särpräglad dekor, bild 1. På den reliefornerade kanten har målaren med bred och mättad pensel i manganviolett markerat tallrikens omkrets och innanför denna lagt ett uddmönster – som ett krusat papper kring mittspegelns fint tecknade blomster. Dekoren är lätt igenkännlig och detta tallriksmönster har sedan länge räknats som karakteristiskt för fabriken i Slesvig.

År 1755, tre år före Mariebergfabrikens grundande, utfärdade Fredrik V ett privilegiebrev rörande tillverkning av »äkta och oäkta Porcelain» i staden Slesvig i den då danska provinsen med samma namn. Brevet var utställt på Ludwig von Lücke, bildhuggare och keramiker, som tidigare sysslat med porslinsexperiment i Köpenhamn. De erforderliga pengarna satsades av intressenter i företaget – de första var stadens borgmästare, dess tullinspektör och två adelsmän. Detta bolag fann redan efter ett år anledning att avskeda von Lücke på grund av hans »lättsinne och galenskaper». En stark omsättning på intressenterna i företaget vittnar om svårigheter under den första perioden. Tullinspektören, justitierådet Johann Rambusch, kvarstod emellertid och blev 1758 ensam ägare till fabriken. Sonen Friedrich Vollrath Rambusch blev dess direktör och efter faderns död 1773 också dess ägare.

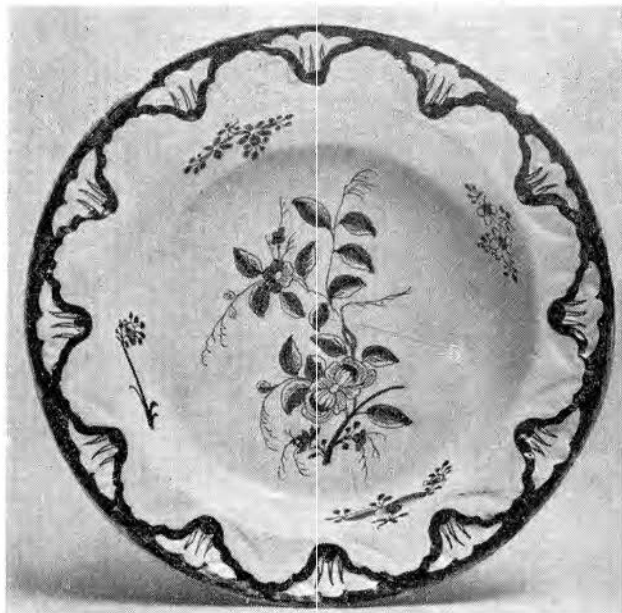
Fabriken omnämnes 1757 som kakelugnsfabrik, och överstycken i fajans, som vid denna tid placerades ovanpå järnugnarna, hör till fabriken ståtligaste alster. Dess produktion var emellertid betydligt mer omfattande. I det be-

varade materialet finner vi förutom servisgods av ordinärt slag med kaffekannor, tedsor, fruktkorgar och bålar även ljusstakar, bläckhus och urställ, blomkrukor och potpourri-vaser, bordsuppsatser, väggfontäner och i fullmogen rokoko dekorerade tebordsbrickor.

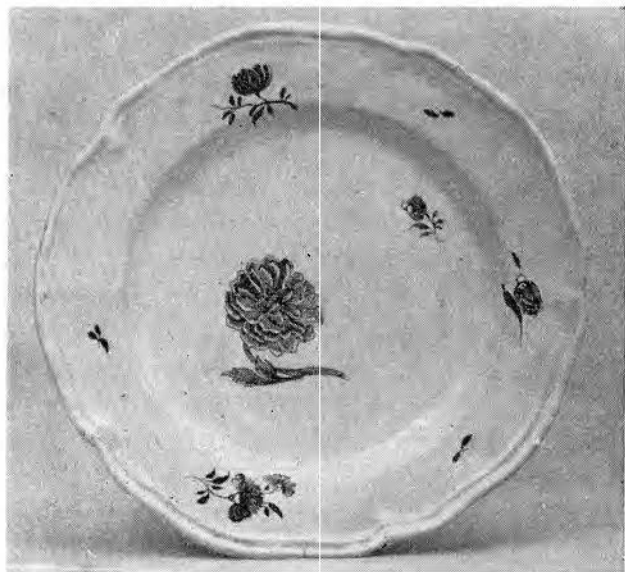
De första åren kunde fabriken arbeta utan inhemsk konkurrens, och när de nyanlagda fabrikerna i Slesvig-Holstein börjat sin verksamhet i slutet på 50-talet och början av 60-talet hade Rambusch – genom ett tillägg år 1760 till privilegierna – en värdefull möjlighet att i »Kongeriget» få avsättning för sina produkter. I en rapport till Kommercekollegium 1774 över förhållandena vid hertigdömenas fabriker heter det att Rambusch sysselsätter ett tjugotal arbetare, rörelsen drives väl med ett ständigt välfyllt lager samt att den största försäljningen sker till Jylland och Köpenhamn samt något till Hamburg, Lübeck och Slesvigs landsbygd. Tidvis tycks en av Rambuschs drejare själv ha rest omkring i Danmark som försäljare. Då fabriken huvudsakligen arbetade för dansk marknad och införselprivilegierna gällde med undantag för blådekorerat gods har man funnit en naturlig förklaring till att den manganvioletta dekoren så helt dominerar. Blå dekor förekommer visserligen, och likaså en grön, tecknad med mangan kontur, men de tillhör sällsyntheterna och det gäller i ännu högre grad de polykroma dekorererna.

Under 1700-talets båda sista årtionden utsätts fabriken för svåra påfrestningar. Konkurrensen inom provinsen var kännbar och skärptes ytterligare av Strassburgfajansens spridning i denna landsända sedan Joseph Hannong 1767 slutit ett försäljningsavtal på tio år med en köpman i Hamburg. Det svåraste hotet – som var gemensamt för all fajans-industri – utgjorde emellertid det engelska flintgodset. Flintgodset lånade sig villigt åt nyantikens stilideal, vilka fajansen ej hade möjlighet att efterleva, och fajansen blev passé, både som material och som form. Trots upprepade införsel- och handelsförbud spreds flintgodset och blev den eftertraktade varan. Rambusch försökte – genom låneansökan hos Kommercekollegium och varuauktion på fabriken

1. Slesvig. Djup tallrik av fajans med manganviolett dekor. På kanten reliefmönster. Sign. S/CM. Diam. 24 cm. KM 55.704

2. Slesvig. Tallrik av fajans med manganviolett dekor. Sign. S/C. Diam. 24,5 cm. KM 23.741

– på olika sätt klara den ekonomiska krisen men måste 1800 lämna fabriken. Efter en tynande tillvaro under olika ägare nedlades fabriken i Slesvig helt 1814.

Förutom den nyligen förvärvade tallriken, bild 1, har museet tre tallrikar med ett annat för fabriken typiskt mönster, bild 2. En botaniskt igenkännlig blomma, ofta en ros eller en tulpan, är asymmetriskt placerad i mittspegeln och omgives av smärre mera schematiskt tecknade blommor och små bladkvistar. Olika målare har signerat tallrikarna – S/FM och S/H (eller JH i monogram) – båda förut kända men ej identifierade (Uldall 1961 sign. 120 resp. Hüseler 1929 Markentaf. A: 24). Formen med den mjukt svängda i två vulster liksom uppdrivna kanten har dessa tallrikar lånat från metallförebilder. »Silvermodellen» är ett begrepp i många samtida dokument från fajansfabriker. Tendensen att låna form eller dekor från det föremål man vill ersätta och därigenom göra det nya materialet lättare att acceptera känner vi från olika tider – den lever ännu idag, då pappmuggar förses med blå dekor i det klassiska musselmönstret. Det fajanstallriken ersätter är framför allt tenntallriken, men denna är ju i sin tur ofta formad efter silverförebilder.

En tallrik med rojalistisk dekor, Christian den 7:s krönte namnchiffer, saknar signatur men kan genom sin nära överensstämmelse med en signerad tallrik (Uldall bild 112: c) med säkerhet föras till Slesvig. Besläktade kungamonogram finner vi som dekor även i andra fabriker i Danmark och hertigdömena. Medan tallrikarna på bild 1 och 2 är karakteristiska produkter just för Slesvig tillhör denna den enkla tillverkning som var relativt likartad vid de olika fabrikererna.

Men låt oss lämna det ordinära och se på något – såvitt författaren vet – unikt. Från Slesvigs alla kvinnogestalter, schematiskt och slappt modellerade efter samma mall, skiljer sig en enda, gjord med konstnärlig ambition, bild 4. Hon är också »sig själv nog», medan de övriga bär skålar och korgar (se Kulturen 1943 s 61), fungerar som urställ

3. Slesvig. Tallrik av fajans med manganviolett dekor. Sign. saknas. Diam. 21,5 cm. KM 6942

eller pryder ugnarnas fot. Statyetten är inte signerad, men det ljusa gula godset, den vita feta glasyren och dekoren i manganviolett ger Slesvig som trolig ursprungsort. Antagandet bekräftas vid jämförelse med en plat-de-menage i Nationalmuseet i Köpenhamn, bild 5. Mittprydnaden består av tre putti, modellerade av samma hand som gjort vår flicka, och bottenplattans profilering och blomsterdekor är helt överensstämmande. Kanske har de båda pjäserna en gång stått som prydnad på samma bord och Venusstatyetten flankerats av två plåtåer.

Till vår Venus och hennes putti finner vi inga motsvarigheter i Slesvig. Men vid foten av de höga potpourrikrukor, som omkring 1770 tillverkades i Stralsund och nu kan ses i museerna i Göteborg, Stockholm och Hamburg, finner vi dem tillsammans, sittande vid en musselskål på den av rocailler uppbyggda foten. Det förefaller mig som om det

4. Slesvig. Venus, bordsprydnad av fajans med manganviolett dekor. Sign. saknas. Vänster arm rekonstruktion. Höjd 38 cm. KM 4976

5. Slesvig. Bordsuppsats med manganviolett dekoration. Nationalmuseet, Köpenhamn. Efter Uldall, Gammel Dansk fajence 1961.

6. Stralsund. Detalj av
potpourrikruka. Röhsska
Konstslöjdmuseet, Göte-
borg.

odekorerade exemplaret i Göteborg, bild 6, står vår Venus närmast. Den manieristiskt långsträckt kroppen är i alla detaljer likartat återgiven och figuren äger i båda fallen liv och en viss grace. I de övriga rikt dekorerade exemplaren är kropparna mera livlösa och de kunde vara kopior av de förra.

Tyvärr har vi ingen möjlighet att spåra modellören bakom Venusstatyetten. Den är, liksom Göteborgsvasen,

osignerad, och det är för övrigt ytterst sällsynt att modellören signerar sina alster. Genom samtida urkunder får vi veta att Rambusch 1765 förlorade en av sina modellörer, G. H. Giessler, till fabriken i Rendsburg. Han klagar: »Jag har för egna kostnader tagit denne man från Stralsund och han är helt outhärlig för mig.» Det måste alltså ha varit en skicklig man, och möjligen kan man tänka sig att han under sin tid i Stralsund skulpterat en Venus med amoriner som tagits upp igen på 70-talet i de höga potpourrivaserna och att han under sin korta vistelse i Slesvig givit upphov till de i fabriken produktion ensamstående bordsprydnaderna som här behandlats.

Litteratur:

Konrad Hüseler, Geschichte der Schleswig-Holsteinischen Fayence-Manufakturen im 18. Jahrhundert. 1929.

Konrad Hüseler, Deutsche Fayencen. I-III. 1956.

Kai Uldall, Gammel Dansk Fajence. 1961.

1. Svärds klinga. KM 57.317. T.v. klingans insida, i mitten detalj av samma sida med Soopska vapnet, t.h. detalj av utsidan.

RAGNAR BLOMQVIST

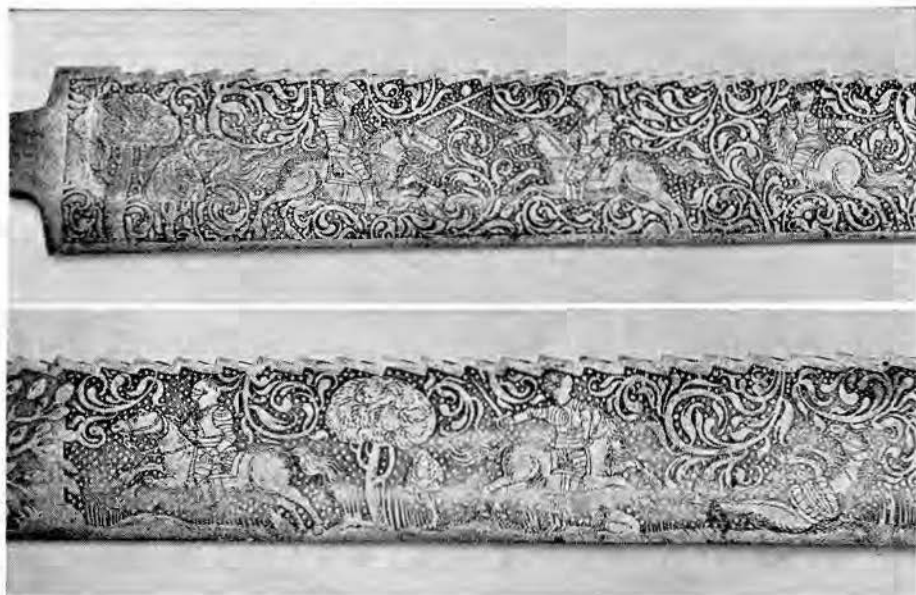
Ett svenskt praktsvärd

Bland 1964 års nyförvärv märkes ett förnämligt tillskott till vapensamlingen. Det är en svärds klinga, unik i flera avseenden och dessutom tack vare en rik etsad dekoreringsatt beteckna som en praktsak.

Klingans totala längd är 122,8 cm. Därav kommer 28,8 cm på tången, vars stora längd antyder att klingan varit avsedd att monteras med ett enochenhalvhandsfäste. Själva klingan är i sin »starka del», här de två femtedelarna närmast tången, eneggad och har där hålkälade sidor och bred sågtandad rygg. Återstoden, den »huggande delen», är flackt rundslipad. Det är en mycket sällsynt typ av klinga.

På båda sidor har klingan etsad dekor, som visar ryttare, kämpande med värja eller hjullåspistol bland lövverk och träd av olika utseende. På insidan ses närmast spetsen ett troféknippe och närmast tången friherrliga ätten Soop af Limingo vapen, årtalet 1662 (sista siffran ej fullt tydlig) samt initialerna G S. Detta ger vid handen, att klingan tillverkats för Gustav Soop, storgodsägare och ämbetsman. Han var född 1624 på Mälsåker i Södermanland och tillbragte sina ungdomsår vid drottning Kristinas hov, tills han 1653 började sin ämbetsmannabana som landshövding i Örebro län. 1658 blev han medlem av riksrådet och kom under de följande åren att bekläda en rad höga poster inom landets förvaltning. Han avled 1679 och blev begravnen i eget gravkor vid Askersunds landskyrka, vilken han skall ha låtit bygga.

Svärds klingan är alltså förfärdigad för en man, som inte under någon del av sin levnad var krigare. Man frågar sig

2 Detaljer av svärds klingans utsida (övre bilden) och insida, båda från klingans s.k. starka del.

då vad Gustav Soop skulle ha svärdet till. Som bihang till hans dagliga dräkt kan det inte ha fungerat. Självfallet har han normalt burit värja, det gjorde alla män i hans ställning ännu långt fram i tiden. Men det var inte vapen av så stort format som det ifrågavarande svärdet.

Problemet om klingans användning kan i viss mån ha samband med frågan om vem som varit dess tillverkare. Svaret på denna ligger i grund och botten nära till hands. Klingan får antagas vara förfärdigad i Sverige, och här fanns vid tiden ifråga endast en enda man kapabel att utföra vapensmide med dekor av den kvalitet klingan uppvisar. Mannen hette David Kohl. Med all sannolikhet kan klingan tillskrivas honom.

Namnet Kohl är känt från 1600-talet i samband med den berömda klingtillverkningen i Solingen. Det är möjligt att

David Kohls fader, Caspar Kohl, en av de många utlänningar vilka inkallades för att hjälpa upp den svenska vapentillverkningen, kom från denna ort. Han kom hit 1623. Av det lilla man vet om Caspar Kohls levnad framgår, att han 1639-43 gjorde sig bemärkt som ledare för klingtillverkningen vid Vira bruk i Roslagen och att han 1644 startade egen klingtillverkning på Garpströmmens bruk vid Arbogaån. Några år senare, troligen 1648, lät han sig lockas att flytta till Danmark och övertaga ledningen av en vapenfabrik, som riksmarsken Anders Bille grundat på Broby gård på Fyn. Han blev dock snart oense med riksmarsken, fördrivs och anlände 1651 utblottad till Sverige, där han något år senare avled.

Sonen David Kohl var född den 10 december 1628 i Norrtälje och hade lärt klingsmide och ståletsning av fadern. Under en utlandsvistelse 1648-53 arbetade han dels hos fadern på Broby gård men lärde också italienskt bokhålleri i Hamburg och Amsterdam. Vid återkomsten fick han anställning som bokhållare i Generalbokhållariet i Stockholm. Då det 1657 kom till krig mot Danmark, blev han krigskammarbokhållare. Då det andra kriget mot Danmark bröt ut 1658 hade han otur att befinna sig i Köpenhamn och hölls fången där till fredsslutet 1660. Han återvände till Sverige men stod utan tjänst. Under 1660-talet företog han en utrikes resa, varunder han besökte »det kejsrerliga såväl som kur- och furstliga hoven i Tyskland jämte de principalaste städerna» för studier i klingsmide och ståletsning. För övrigt ingick han äktenskap, förlorade hustru och nyfödd son, och ägnade mycken tid åt processer. Först 1670 fick han åter anställning i kronans tjänst, och denna gång i en befattning, som svarade mot hans kunnighet i vapensmide. Han blev rustmästare, dvs. inspektör för rikets vapenfaktorier och rustkamrar. Han synes i denna tjänst ha gjort goda insatser såväl för vapentillverkningen som för bevarandet av i rustkamrarna befintliga äldre vapen och troféer. För att upphjälpa sin svaga ekonomi drev han några år med ett par bolagsmän ett stål- och klingverk vid Kvarn-

backa ström vid Arbogaån och även halvp parten av Vira bruk, där vapentillverkningen tack vare Kohls åtgärder fick en ny blomstring.

David Kohl avled den 30 maj 1685. Hans sentida levnadstecknare Carl Anton Ossbahr säger i ett sammanfattande omdöme att »David Kohls verksamhet inom den svenska vapentillverkningen var så betydande, att vi villigt erkänna, det hans ståletsning deruti intager endast ett obetydligt rum». Det är dock som etsare han här närmast intresserar oss.

Den svenska vapentillverkningen hade inte gett stort rum för tillverkning av praktpjäser. Lyxvapen beställde man i utlandet. Så t.ex. lät kung Erik XIV guldsmeden Eliseus Libaerts i Antwerpen dekorera tvenne rustningar, för vilka plåtarbetet utförts i Arboga. Ståletsningen, som framförallt blomstrade i Tyskland, tycks ha haft utövare i Sverige först under Gustav II Adolf. I begynnelsen har dessa emellertid dykt upp synnerligen sporadiskt. Ett i Livrustkammaren förvarat garnityr harneskdelar, varav en har Gustav II Adolfs namnchiffer, är dekorerat med högklassig ståletsning, utförd i Sverige – av allt att döma före 1622 – av en »förrymd kopparstickare» Johan Naumann. En uppgift, troligen emanerande från Caspar Kohl själv, att han skulle ha varit den förste som i vårt land förfärdigat »etsade och förgyllda bardisaner», är därför kanske riktig så länge det endast är fråga om bardisaner, men inte om det gäller etsningstekniken.

Stor efterfrågan på etsade praktvapen synes det inte ha varit i Sverige. Den ende utövare av någon betydenhet av ståletsningens förnäma konst under 1600-talet var David Casparsson Kohl. Det är betecknande att han förnötte flera år av sin levnad som bokhållare.

Det äldsta kända arbetet av David Kohl är ett i Livrustkammaren förvarat svärd, vars klinga har en riklig dekor, bl.a. Gustav II Adolfs och Kristinas bröstbilder, utförd i djupetsning i kopparsticksmanér. Den är dessutom försedd med signaturen ME FECIT DAVID KOHL ANNO 1648 samt med

3. Svärds klingan. Detaljer av »starka delens» utsida (upptill) och »huggande delens» insida.

Arboga stads vapen, vilket tyder på att arbetet utförts hos fadern i Garpströmmen, som lydte under Arboga.

Samma årtal 1648 finns också på två av David Kohl signerade vapen i De danske Kongers kronologiske Samling på Rosenborg, Köpenhamn. Det ena är ett stort ceremonisvärd, vars klinga är försedd med rikliga djupetsningar, däribland porträtt av Christian IV, avliden 28/2 1648, och Frederik III. Det antages, att svärdet utförts till Frederik III:s kröning 23/11 1648. Det andra är en värja med Frederik III:s initialer och andra dekorationer i djupetsning på klingan. Båda vapnen är enligt påskrift tillverkade i

4. David Kohls signatur på svärds klingan nr 3863 i Livrustkammaren. Klingan, som är eneggad på samma sätt som Kulturens nyförvärvade klinga, är högetsad med en lövverksranka, inom vilken är anbragta lejon, hjortar, harar, fåglar etc., allt mot en botten utfylld med runda prickar. Gåva till Karl X Gustav av David Kohl.

Broby på Fyn. De tre nu nämnda vapnen fixerar ganska väl tidpunkten för David Kohls flyttning från Garpströmmen till Anders Billes vapensmedja.

Efter sin återkomst till Sverige levererade David Kohl sextio etsade och förgyllda bardisaner till Carl X Gustavs och Hedvig Eleonoras förmäling 1654. Dekoreringen på dessa vapen, som finns i Livrustkammaren, är fortfarande utförd i djupetsning, dvs. teckningens streck är liksom i kopparstickstekniken försänkta i ytan, dekoren framstår som en linjeteckning. Senare arbetar David Kohl företrädesvis med s.k. högetsning, i vilken teckningen återgives mot en fördjupad botten och djupetsning endast användes för att uppliva alltför stora ytor. En provkollektion vapen (nu i Livrustkammaren), som Kohl 1658 presenterade Carl X Gustav för att framhålla sin yrkesskicklighet, visar att han redan då var väl förtrogen med högetsningstekniken.

Från året 1658 förskriver sig också en svärds klinga (Hallwylska samlingen), som är försedd med riksmarskalken

Gabriel Gabrielsson Oxenstiernas namn och vapen och för övrigt med en överdådigt rik dekor av å ena sidan krigare i 1600-talsrustning, på den andra kämpande gladiatorer, allt i högetsning mot prickig botten.

Efter denna Oxenstiernska klinga skulle så i den Kohlska kronologien komma Kulturens förnämliga nyförvärv, den Soopska klingan. Den saknar Kohls signatur, men det kan knappast råda något tvivel om att han är dess mästare. Detta bestyrkes bl.a. av vissa ålderdomliga drag i dekoren. Så har t.ex. de rustningsklädda ryttarna järnstövlar i stället för de redan under 30-åriga kriget vanliga läderstövlarna. Motsvarande ålderdomlighet är utmärkande för flera andra av Kohls arbeten, och det är tydligt, att Kohl i viss utsträckning hämtat förebilder från äldre vapensmide, framförallt tyskt. Den med grova punkter översållade botten är en dekorationsdetalj, som han övertagit från tyska etsare.

Under utlandsresan på 1660-talet synes Kohl ytterligare ha förbättrat sin yrkesskicklighet. De från hans senare år kända arbetena – en ringkrage för fältmarskalken Karl Gustav Wrangel 1666, ett svärd från 1669, båda i Skoklostersamlingen, samt en bardisan från 1684, förmodligen en skänk till kronprinsen Karl XII, i Livrustkammaren – står kvalitetsmässigt på en synnerligen hög nivå.

De båda svärds klingorna för Oxenstierna och Soop är praktvapen och inte vanliga bruksvapen. När det gäller problemet om deras art och ändamål kan man utan att gå in på någon längre diskussion hänvisa till den samling arbetsprov Kohl 1658 överlämnade till Karl X Gustav. Den bestod av en slagssvärds klinga, en eneggad klinga, bild 4, en bred klinga, ett bardisanblad och två ringkragar av järn. Man observerar, att de blanka vapnen i kollektionen inte är monterade. Bardisanbladet är utan stång och svärds klingorna saknar fästen. Kohls avsikt med gåvan har varit att framhålla sin skicklighet inom det dekorativa vapensmidet.

Det är då inte utan betydelse att varken den Oxenstiernska eller den Soopska klingan är monterade med fästen, och åtminstone den Soopska ser ut att aldrig ha varit

5. Detalj av högetsad dekor på rustningen nr 2617 och 2901 i Livrustkammaren. Etsningen har sannolikt utförts 1657 av David Kohl på beställning av Sigrid Bielke, Gustav Horns maka i andra giftet. Ett kontrakt om ett sådant arbete finns bevarat.

det. Klingorna kan ha överlämnats som arbetsprov och alltså haft samma ändamål som de till Karl X Gustav presenterade vapnen. Gabriel Gabrielsson Oxenstierna var riksmarskalk, och det kan tillfullo förklara om Kohl sökte vinna hans bevågenhet. Även när det gällde Gustav Soop kunde det ha funnits anledning för David Kohl att göra sig påmint. Kohl förnötte mycken tid och kraft på försök att återvinna Garpströmmens bruk, som fadern innehaft på 1640-talet. Drömmen om ett eget klingfaktori måste ha följt Kohl genom alla år, till dess han 1672 kunde göra den till en (om också bara halv) verklighet i Kvarnbacka. Gustav Soop, landshövding i Örebro län, medlem av riksrådet och en av landets rikaste män, kunde tänkas vara en god

gynnare. Han var själv ägare av ett bruk vid Arbogaån, Finnåker i Fellingsbro socken någon mil ovanför Garpströmmen. Det vore inte otänkbart om Kohl försökt intressera honom för finare järnmanufaktur och därvid förärade honom ett prov på sin då i Sverige unika konstskicklighet.

Litteratur

B. Cederström, Vägledning för besökande i Livrustkammaren. 7 uppl. 1921.

Hoff, Schepelern and Boesen, Royal Arms at Rosenborg. Copenhagen 1956.

G. Malmborg, Till ståletsningens äldre historia i Sverige. Rig 1927.

C. A. Ossbahr, David Casparsson Kohl, en svensk ståletsare på 1600-talet. Meddel. från Svenska Slöjdföreningen år 1891.

Fotografierna till bilderna 4 och 5 har välvilligt ställts till förfogande av Livrustkammaren genom dess chef fil. dr Brynolf Hellner.

BENGT BENGTTSSON

Jugendvas från Reijmyre

Överfångsglas är en urgammal teknik, men den har i vårt sekel fått en blomstring som aldrig förr. Pionjären var Emile Gallé i Nancy (1846–1904), vars tekniska skolning och konstnärliga förmåga framlockade nya estetiska effekter ur glasmassan. Galléglas blev ett begrepp efter 1884, då det fick sitt genombrott i Paris.

Metoden innebär, att den första ur degeln upphämtade glasklumpen eller »posten» doppas i en annan degel med annorlunda färgat glas, och den färdigblåsta pjäsen kommer då att bestå av två (eller flera) lager glas av olika färg. Genom slipning eller frätning med fluorvätesyra behandlas glaslagren, varvid man kan få fram fina färgnyanser.

I Sverige togs tekniken upp av flera glasbruk, främst Kosta och Reijmyre. Dessa bruk anlidade kända och beprövade konstnärer såsom Gunnar G:son Wennerberg, Alf Wallander och Ferdinand Boberg. På Kosta, som redan på 1897 års utställning visade upp »överfångsglas efter franskt mönster», hade man en skicklig glasslipare, A. E. Boman, som under 1900-talets första år framställde förstklassigt glas i Jugendstil, ritat av Wennerberg. Boman flyttade snart till Reijmyre, där han samarbetade med den framstående glasblåsaren Fredrik Kessmeijer. Reijmyre anlidade nu också

Vas av överfångsglas, Reijmyre glasbruk. Signerad: »Dessin Alf Wallander og / A. E. Boman / Reijmyre No 182 Unik». KM 56.529.

flera konstnärer, främst Alf Wallander samt Ferdinand och Anna Boberg.

Kulturen har nyligen förvärvat ett representativt prov på Reijmyres »Galléglas». Det är en vas med rosa grundmassa, över vilken lagts ett grönt lager. Dekorationen är ren Jugend i Wallanders bästa stil, med ringlande bladrankor skiftande i de olika nyanser, som tekniken kunnat locka fram ur massan. Vasen är daterad 1909 och signerad av Wallander och Boman.

TORDEL ERIKSSON

Den svävande biskopen

Från engelsk ståndssatir till svensk personkritik

Det är en fascinerande bild, framställningen av hans hög-vördighet kyrkoherden, domprosten och biskopen Johan Wingård i Göteborg. Likt en Chagallfigur svävar den framgångsrike gustavianske prästmannen i luften ovanför ett symboliskt landskap; tåspetsarna har han placerade på två kyrktorn och med händerna griper han tag i två andra. Framför honom befinner sig en femte kyrka inom räckhåll.

Kulturens exemplar, inköpt hos Bukowski 1925 och signerat C. O. B., är en relativt oskickligt gjord akvarell från 1800-talet (bild 1). Syftet med denna studie är emellertid inte att bedöma bladets konstnärliga värde utan att sätta det i relation till andra svenska framställningar av samma motiv samt att påpeka bildidéns engelska ursprung.

Först de personhistoriska notiserna, av vilka följande återfinns på bladets kartong: Johan Wingård, f. 1738, d. 1818, Kyrkoherde i Jacob och Johannes i Stockholm, Biskop öfver Göteborgs Stift, fick Fjärås och Förlanda Pastorat i Halland.

Redan vid 31 års ålder, dvs. 1769, blev Johan Wingård hovpredikant hos kronprins Gustav och fyra år senare blev han bikt-fader och överhovpredikant hos änkedrottning Lovisa Ulrika. 1775 utnämndes han till kyrkoherde i Jakobs och Johannes församlingar i Stockholm, och 1777 fick han även Lovö (vartill Drottningholm hörde). 1779 promoverades han till teol. dr och året därpå utnämndes han till biskop i Göteborgs stift. Förutom den ordinarie biskops-

lönen kunde han nu också påräkna inkomsterna från prebendepastoratet Tölö jämte dess annexförsamlingar Lindome och Elfsåker.

1782 tog Wingård »icke utan den ömmaste rörelse» – som han själv uttryckte det¹ – avsked från Jakobs och Johannes församling, men i gengäld hade han året dessförinnan blivit utnämnd till kyrkoherde i Fjärås (och Förlanda) församling i sitt eget stift. Ett nytt prebendepastorat blev därmed lagt till det som sedan gammalt tillhörde biskopen i Göteborg. I sin självbiografi klagar Wingård likväl över sina otillräckliga inkomster och samtidigt tar han tillfället i akt att påpeka det rättvisa i utgången av domprostvalet i Göteborg år 1785, då han själv lyckades bli utnämnd genom en skickligt genomförd kupp från magistratens sida: »Med mitt 2:dra praebende lagd(t) til biskopsinkomsterna kunde jag ändå sällan komma öfver 4 000 plåtars revenue. Götheborg är den dyraste ort i hela riket, och luxen har där nog tagit öfverhanden. Man nödgas något depensera för ämbetets skuld, och årligen satte jag mig i skuld. Innan jag tilträdde sysslan, hade Hans Kongl. Majestet nådigt låfvat at hjälpa detta, hvar til nu blef tillfälle gifvit.»

Wingård åsyftar den år 1784 ledigblivna domprosttjänsten i Göteborg, som han ansåg sig oförhindrad att söka trots att han redan var biskop i staden. Prejudikat fanns, vilket han nogsamnt anför, och dessutom kunde han räkna med kungligt stöd: »Sedan jag var försäkrad af Konungens egen mun, at Han ville gifva sitt nådiga samtycke til dessa sysslors förenande i min person, och hvarom han nådigt försäkrade Götheborgs stad genom sin statssecreterare Schröderheim, anmälte jag mig som sökande.»

Hans ansökan väckte emellertid ont blod hos göteborgarna, och de skyndade sig att svartmåla honom genom att framhäva hans snikenhet: »Ej nog, at man utspridde om mig de grofvaste osanningar, tillade mig de största fel och

1. Den svävande biskop Wingård. Akvarell från 1800-talet. (Format 225×365 mm.) KM. 30768.

Johan Wergård. Biskopar på 1738. 1878 Skyskeder i Jæst och Johannis i Stockholm.
Biskop i den gulebogens stift i de fjäre och förhande. S. O. S. i Halland.

brukade nedriga sjäalars vapen, pasqviller och anonyma bref, nej, de lämnade icke sjelfva konungamachten i sin tilbör-liga hälgd.» – »Man sökte draga hela Sverige på sin sida. Man skickade bref och pasqviller til alla provincier.»

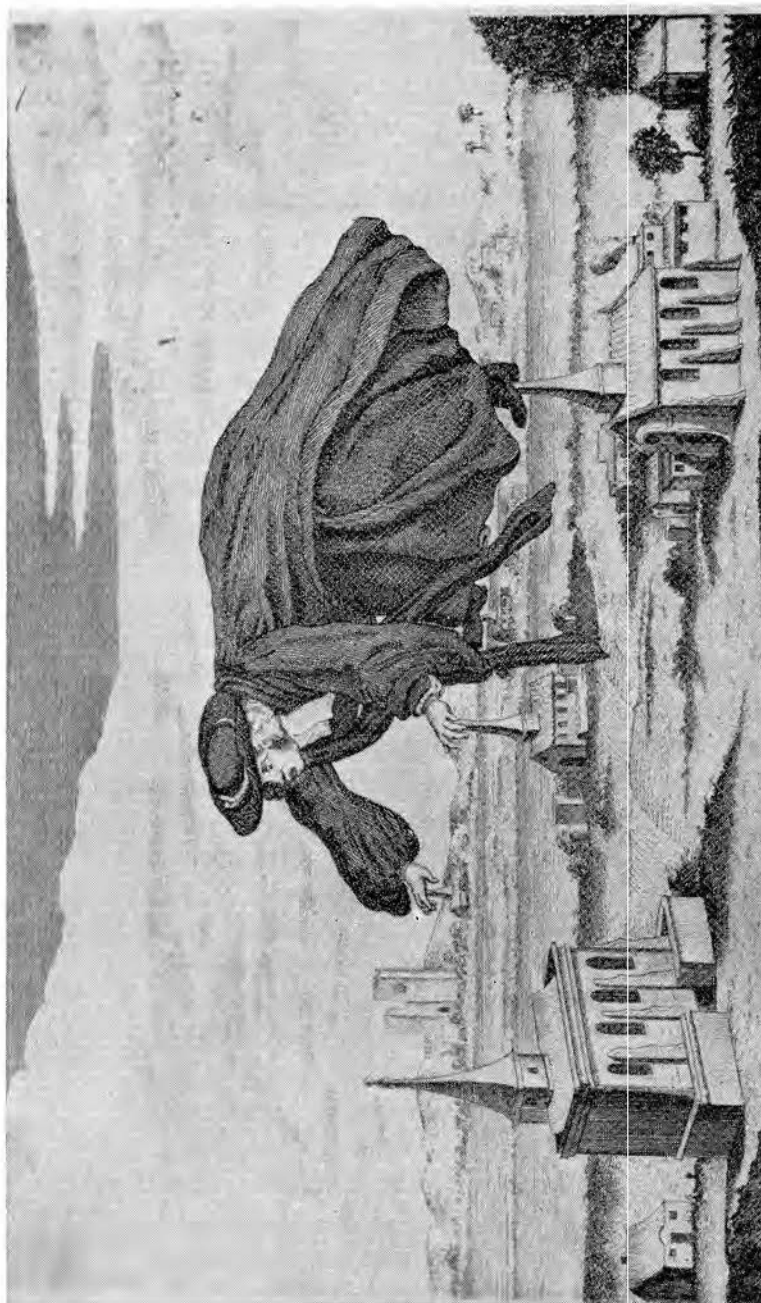
Kampanjen hade emellertid ingen verkan och Wingård blev utnämnd till domprost år 1785. Saken var ju på för-hand bestämd, den valförrättande magistraten gjorde en överrumpling och kungen stadfäste valet, innan försam-lingen hunnit klaga.

En av anledningarna till att Wingård så hett åtrådde domprostämberet var att han med det även kunde uppbära inkomsterna från prebendepastoratet Fässberg. Det före-faller sålunda sannolikt att Kulturens tavla och de därmed besläktade framställningarna avser att illustrera hans åstun-dan efter detta hägrande prebende och att de dessutom har samband med folkopinionen mot honom år 1784-85. Där-igenom skulle de kunna exemplifiera Boyer-Bruns bekanta yttrande om karikatyrkonstens natur: »Les caricatures sont le thermomètre qui indique le degré de l'opinion publique.» (Karikatyrerna är den mätare, som visar kraften i folkets opinion.)²

De närmaste motsvarigheterna till Kulturens tavla är två varandra mycket närstående oljemålningar i Malmö Mu-seum och i Åbo stads historiska museum samt en naivistisk akvarell på Biby fideikommiss i Södermanland.³ Alla har de fem kyrkorna och den svävande samt från sidan gestaltade biskopen som gemensam, bildmässig nämnare. Den största skillnaden mellan Malmö-, Åbo- och Biby-tavlorna och akva-rellen på Kulturen ligger främst däri att den Mandrake-liknande Wingård är mera statistiskt svävande i de förra än i den senare, där han alldeles uppenbart är i färd med att förflytta sig framåt.

Hur stämmer nu bilderna, enligt vilka Wingård alltså

2. Den vittfamnande pluralisten. Engelskt kopparstick från 1744. Efter M. D. George.

Aug. 7/41

T H E P U R A L I S T

*Had I a single grain of life, in number one,
 And this a world of pain, I'd give it to you;
 For some have had the world, but not the soul,
 And some have had the soul, but not the world;
 And some have had the world and soul,
 And some have had the world and soul,
 And some have had the world and soul,
 And some have had the world and soul.*

*As the sun in the world, I would give the world to you,
 For the sun in the world, I would give the world to you,
 For the sun in the world, I would give the world to you,
 For the sun in the world, I would give the world to you.*

*Pharisees are for a Sparrow, and
 Pharisees are for a Sparrow, and
 Pharisees are for a Sparrow, and
 Pharisees are for a Sparrow, and*

redan synes besitta fyra pastorat, med det verkliga förhållandet vid tiden för domprostvalet? – Vanligen anses motivet illustrera att Wingård såsom biskop ägde fyra prebendepastorat och att han eftersträvade ett femte, Fässberg. Men själv säger Wingård – på höjden av makt – följande: »Jag innehafver således 3:ne sysslor, så länge Gud behagar, ity jag är Biskop öfver Götheborgs Stift, Domprost i Götheborgs Stad och Kyrkoherde i Fjärås Pastorat.»

Om vi tar fasta på detta uttalande och i stället för Göteborgs stift och Göteborgs stad läser Tölö resp. Fässberg får vi tillsammans med Fjärås endast tre prebendepastorat. Två av nidsbildernas kyrkor förefaller alltså vara omotiverade. Problemet med den bristande överensstämmelsen mellan bild och verklighet löses emellertid av Eero Matinelli – som har presenterat Åbotavlan – på följande sätt: »I själva verket besatt ju Wingård inte när han fikade efter Fässberg fyra pastorat, utan två: Tölö och Fjärås. Denna motsägelse är dock endast skenbar. Tölö pastorats annexförsamlingar – Lindome och Elfsåker – var vad inkomsterna vidkommer mycket stora. Och då de tagas i betraktande är den komposition, som tavlan framställer, färdig: biskopen har fyra pastorat och griper efter det femte: Fässberg.»⁴

Det finns likväl ingen anledning att närmare begrunda vilka pastorat som avses med de fem kyrkorna ty motivet har inte skapats av någon svensk karikatyrtecknare vid tiden för domprostvalet – Carl August Ehrensvärd kunde ju annars tänkas vara en möjlig upphovsman – utan går tillbaka på en engelsk bildidé. – Den femte av de kända framställningarna av biskop Wingård, en akvarell i Göteborgs historiska museum, visar biskopen svävande inte från höger till vänster utan snett fram mot en kyrka i bildens förgrund.⁵ I denna utformning av motivet har vi att göra med en trogen kopia efter ett engelskt kopparstick, »The Pluralist» (Innehavaren av många tjänster) från 1744 (bild 2).⁶

Tre verser, varav två återges här, förklarar gravyren som en satirisk allegori över prästerlig snikenhet och maktlystnad:

Mark hovering how the fat Incumbent lies,
 And like a Bird of Prey the Quarry eyes:
 New Sine Cures his boundless Views engage
 For what can priestly Avarice aswage?
 First let a Vicarage supply his want.—
 He sighs till Fate a wealthy Prebend grant:

A Rector next—these Honours are too mean,
 The Reverend Doctor longs to be a Dean.—
 The Deanery if Fortune kind afford,
 At Court he cringes—to be made a Lord.
 That Seat obtain'd he still pursues his Plan,
 And drives for Lambeth with what Speed he can.

Kopparsticket har – om vi ser till tendensen och inte till formen – sin förhistoria. Vid tiden för det stora engelska inbördeskriget, 1642–1660, var karikatyrkonsten ett viktigt vapen i de stridande makternas händer, och under den nationella krisens första år spreds från London ettbladstryck, där rådande missförhållanden inom kyrkan kritiserades i bild och text (bild 3).⁷ Där framställs en biskop med två av sina prebendekyrkor på axlarna och en tredje i den utsträckta högerhanden.

Under den engelska karikatyrkonstens stora epok, 1700-talet, togs alltså idén upp på nytt, men den fick då en ny och mera slagkraftig form. Grundtonen kan nu sägas vara surrealistisk ty prästmannen förflyttar sig på ett sätt, som man ibland kan uppleva i drömmen: Med långa arm- och bentag, med vidöppen mun och med sina snikna ögon riktade mot kyrkan i bildens nedre vänstra hörn segar han sig fram över landets kyrkor, alltmedan hans svarta dräkt fladdrar våldsamt i vinddraget.

Säkert är alltså att de svenska framställningarna av biskop Wingård kan föras tillbaka på det engelska kopparsticket från 1744. Säkert är också att detta var känt i Göteborg när Wingård sökte domprosttjänsten fyrtio år senare. Det gustavianska regeringssystemets ettrige kritiker, greve Fredrik

Axel von Fersen, berättar nämligen följande i sina memoarer: »Hela rikets clerisi och var eftertänksam man upphäfvde sin röst mot biskop Wingårds snålhet, som utom inkomsterna av biskopssätet ägde fyra prebendepastorater och ville nu uppsluka det femte. Pasquiller häröfver uppfyllde Göteborgs stad och stift. Kopparstick – bland andra ett, där bispen vilade med händer och fötter i luften på fyra kyrktorn och gapade efter det femte – utgåfvos att illustrera denna girighet.»⁸

Denna berättelse har av Gustaf Näsström m.fl. lagts till grund för antagandet att man i Sverige skapade kopparstick av samma utseende som de här aktuella målningarna.⁹ Inga sådana gravyrer är emellertid kända¹⁰ och det är därför sannolikt att von Fersen åsyftar några på offentliga platser i Göteborg uppsatta exemplar av »The Pluralist». Detta antagande stöds av en passus i Wingårds självbiografi, där han apropå opinionen mot hans ansökan säger: »Biskopen i Carlstad, som behölt bägge sina förra pastorater, sedan han blef biskop, och biskopen i Lindköping, som fick Wreta kloster samt 400 Rdr i stats contoiret, utom sina biskops inkomster, tilträdde alt detta, utan at afvunden däröfver upphögde sin röst, men de hade icke at göra med engelska Götheborgare.» – På 1700-talet betraktades England som karikatyrkonstens hemland,¹¹ och när Wingård säger »engelska Götheborgare» menar han antagligen bland annat att de, liksom engelsmännen själva, gav luft åt sina känslor genom att skratta åt karikatyrer. I detta fallet var det dessutom fråga om en karikatyr av engelskt ursprung, och vad värre var, en karikatyr som utan vidare kunde tolkas som en framställning av biskopen själv.

Till sist en reservation: De svenska framställningarna av motivet behöver inte nödvändigtvis åsyfta just Wingårds traktan efter domprostämberet år 1784–85, utan kan även illustrera etapper i hans fortsatta karriär. Det är märkligt att se hur stora överensstämmelser det finns mellan bildtexten till den engelska gravyren och Wingårds eget liv; »At Court he cringes» – under hela sin ämbetsmannabana

var Wingård en hovets gunstling, och ett av många tecken därpå är hans inval till Svenska Akademin omedelbart efter dess stiftande 1786; »to be made a Lord» – Wingård adlades visserligen inte själv men 1787 blev han ledamot av K. Nordstjärneorden och 1799 blev hans barn upptagna i adligt stånd; »And drives for Lambeth» – den svenska motsvarigheten, ärkebiskopsstolen i Uppsala, lockade Wingård år 1803, men han kom till sin stora grämlse inte på förslagsrum. Inte ens hans gunst hos den nye regenten, Gustav IV Adolf, kunde nu hjälpa, och därmed var hans karriär slut. Någon opinionsbildning mot honom kom inte mer att äga rum, och därmed miste framställningarna av den svävande biskopen sin aktualitet. Men minnet av Johan Wingårds makt- och penninglystnad har fortlevt, vilket väl delvis har sin förklaring i den makt, som en uttrycksfull bild kan ha över den mänskliga tanken.

3 Satiriskt ettbladstryck från 1642,
riktat mot pluralismen. Efter
M. D. George.

För värdefull hjälp angående det svenska materialet ber förf. få tacka registrator Arvid Flygare, Göteborgs historiska museum, samt i:te intendent Nils Lindhagen, Malmö museum.

- 1 Citatet är – liksom de följande – hämtat ur Johan Wingårds självbiografi, publicerad av Daniel Fehrman i *Kyrkohistorisk årsskrift*, Bd. 10, Meddelanden och aktstycken, Uppsala 1909, p. 131 ff.
- 2 Boyer-Erun, *Histoire des caricatures de la révolte des français*, Paris 1792.
- 3 Malmö- och Abotavlorna är tidigare presenterade av Nils Lindhagen i *Aktuellt från Malmö museum*, Nr. 8, Malmö 1960, resp. *Eero Matinonli i Suomen Museo*, Helsingfors 1953. Bibykvarellen finns avfotograferad på Göteborgs historiska museum, neg. nr. D. 17.049.
- 4 Citerat efter Tage Tappers översättning från 1956, som finns i avskrift på Göteborgs historiska museum.
- 5 Göteborgs historiska museum, inv. nr. 6.567, neg. nr. D. 17.047.
- 6 M. Dorothy George, *English political caricature to 1792; A study of opinion and propaganda*, Oxford 1959, p. 84 samt Pl. 23.
- 7 *op. cit.*, p. 24 samt Pl. 6.
- 8 Fredrik Axel von Fersens historiska skrifter, utg. av R. M. Klinckowström, del 6, Stockholm 1870, p. 23.
- 9 Gustaf Näsström, *Forna dagars Sverige*, del III: 1700-talet, Stockholm 1962, p. 103.
- 10 Förf. stöder sig här på ett uttalande av bibliotekarien Erik Eriksson, Kungliga Biblioteket, Stockholm.
- 11 Ett representativt belägg härför återfinns i Archenholtz, *Tableau de l'Angleterre, Bruxelles 1788*, p. 149 f: »Il faut compter au nombre des privilèges de cette nation la liberté de faire des gravures satiriques, qui tournent au ridicule les ennemis du jour. Le François les chanssonne, le Hollandais plus pesant frappe des medailles; l'Anglois a choisi la gravure, comme le plus propre à donner de la publicité à la satire.»

SIGFRID SVENSSON

Kan du dansa skinnkompass...

Ännu ett bra stycke in på 1900-talet kunde gammalt folk i södra Sverige livligt berätta om hur det gick till att dansa skinnkompass. Det var en solo- och uppvisningsdans som gav en ung man tillfälle att visa sin vighet. På golvet markerades ett kors och det gällde att i takt efter en melodi hoppa så, att fötterna alltid sattes ned i korsets skilda vinklar utan att vidröra själva korset. Fotarbetet skedde efter ett något varierande schema. Man kunde börja med att växla fot framåt för att sedan övergå till att ha fötterna i de vinklar, som låg snett emot varandra och växelvis byta vinklar.

I Folklivsarkivet i Lund finns ett stort antal uppteckningar om skinnkompassen, de flesta från Skåne och Småland, men enstaka också från Öland och Bohuslän. Dansen är bl.a. också känd från Gotland och västra Finland.

Författaren Nils Arton gjorde 1932 en rad uppteckningar från Frosta och Färs härad i Skåne. Med några små variationer i olika socknar fick han följande text till dansen:

Kan du dansa skinnkompass, skinnkompass,
 skinnkompass,
 för jag kan dansa skinnkompass, skinnkompass,
 skinnkompass

(Så skiftade man steg:)

Den ska inte vara mätt,
 som kan dansa denna rätt etc.

Ännu 1949 kunde en av arkivets tjänstemän i östra Skåne göra följande uppteckning av sången:

Skinnkompass. Blyertsteckning i skissbok av Bengt Nordenberg. KM 26.806.

Den som ska dansa skinnkompass
 den ska kunna dansa mycket raskt.
 Ett, två, tre, fyra och fem
 och detta skinnkompasset kommer väl igen.

Med kännedom om dessa beskrivningar kan man ej ta fel på, vad den här avbildade scenen från en av Bengt Nordenbergs skissböcker föreställer. En yngling utför skinnkompassen och visar sin skicklighet inför en beundrande åskådarehop. Kanske är miljön en kvarnstuga, eftersom det synes gå en loftrappa till höger i bilden. Vi får inte tro, att dansören trampar på korset med sin vänstra fot, utan det är nog själva hoppet vid fotombytet som Nordenberg istället velat avbilda. Skissboken har motiv från en rad orter i Små-

Noter till skinnkompass från Västergötland. Upptecknat omkring 1923 av David Jakobson efter »Sven Speleman» i Lund. Texten uppges ungefär ha varit: »Den ska vara tusan så lätt, som ska dansa skinnkompass» osv. Efter Skånska folkminnen 1926.

land och Blekinge och härifrån är säkert också denna interiör. Att Folklivsarkivet icke har någon uppgift om dansen från Blekinge torde vara en ren tillfällighet. Teckningen, som saknar all text, är antagligen från 1896.

Men vad är skinnkompass för ett underligt ord? Den gåtan har dock Ernst Klein för länge sedan löst (Budkavlen 1929). Benämningen skinnkompass är en förvrängning av det franska »les cinq pas», de fem stegen, som hörde till renässansdansen gaillard. På sex taktodelar kommer i denna endast fem olika fotställningar, på den femte noten göres istället ett elegant hopp. Klein menade, att när man i de svenska sångtexterna räknade till fem, trots att rytmen har tydlig tvåtakt, så är detta ett minne av det franska ursprunget. När dansen inövades har man prövat skickligheten genom att markera ett kors på dansgolvet. Övningen har sedan blivit sig själv nog och tidigt införlivats med de folkliga vighets- och solodanserna.

På Nordenbergs teckning är det tydligen ett par tjocka stockar som lagts på golvet. Men man kunde också nöja sig med halmstrån, strumpeband eller dra upp ett kors med kol eller krita. Det märkvärdiga namnet har i Småland ibland ändrats till det föga bättre »slinkompass» och »sinkenpass», eller till det mer begripliga »hoppa krysse». Från Albo i

Skåne omtalas att man lade ett par slagor, »plejlar», i kors, varav namnet »plejladansen». Det omtalas, att dansen förekom vid höstgillena, men den kallas också för juldans och det riktiga är väl, att den kunde utföras när hälst det fanns rätt dansör och road publik. Att skinnkompassen kunde göras till avancerad akrobatik framgår av vad en meddelare från Vitaby i sydöstra Skåne, född 1836, haft att förtälja: »Sen man dansat på golvet, skulle man dansa i loftet (dvs. i taket). Här ritades ett kors med krita, och så fick man dansa samma dans där. En eller två karlar hade man att vila på.»

SIGFRID SVENSSON

Julbock i Blekinge

Den 21 december 1754 utfärdade magistraten i Karlskrona en kungörelse, där den stämplade som oanständigt »att en del gement folk med den så kallade julebocken i helgdagarna löpa omkring i staden, att därmed söka tillfälle åstadkomma oljud i husen och otjänligt gny å gatorna». Sådana personer skulle hädanefter anhållas liksom också de som »julafton eller i helgen med spel och musik oroa borgerskapet». Men kungörelsen hade som vanligt beträffande påbud av detta slag inte åsyftad verkan, ty 1818 upprepas den igen. Där påtalades oskicket att vid jul och nyår »kringstryka staden, hus från hus, med så kallade trumman, musik och sång, julbocken och stjärnan». Ännu 1867 omtalas dock julbocksupptåg i Karlskrona. Samma förbud och med liknande effekt är tidigt kända bl.a. från Malmö och Stockholm.

Men också ute på den blekingska landsbygden har julbocken uppträtt, såsom uppteckningar i Folkklivsarkivet ger besked om. Från Kristianopel omtalas: »När mor var barn (det bör ha varit på 1860-talet) kom julbocken och blev trakterad.» Från Öljuhult berättar en sagesman, född 1852: »Det hände en jul, när jag var barn, att det kom in ett par med något för ögonen. Den ene gick på alla fyra, och den andre red på honom och hade liksom horn i pannan. De gick fram mot far men han tog ett vedträ och sa: 'Ja, vem du än är, så slår jag dig i skallen med vedträet'. Men då gav de sig till känna och nu tog far in brännvinsflaskan.» Här har vi säkert kvar något av sedens ursprungliga karaktär. Från Mörrum kan vi i ett par uppteckningar följa den

Julbock i en blekingestuga. Blyertsteckning, troligen från 1896, i en skissbok av Bengt Nordenberg. KM 13.936 I.

fortgående ombildningen. En sagesman, född 1862, berättar: »Min mor brukade alltid vara julbock hemma julafton. Hon hade en stor staké som hade en klyka i ena ändan. Det skulle föreställa horn. En annan käpp var rak utan klyka. Så hade hon dessa båda käppar mellan benen. Det såg ut som om huvud och svans rörde sig, när hon stötte dessa käppar om varandra och hoppade och bräkte som en get.» I en yngre uppteckning omtalas, att barnen på julafton »kläddes till julbockar». Seden hade då nedsjunkit till att bli enbart ett barnupptåg.

Bengt Nordenberg har troligen gjort sin teckning av en julbock så sent som 1896. Interiören är från Ringamåla men har karaktär av kliché (se härom sid. 143 i denna årsbok). Själva den återgivna scenen är sålunda inte en omedelbar verklighetsskiss utan torde vara tecknad efter minnet. Men julbockens utseende motsvarar vad som berättas från den

småländska grannsocknen Urshult: »Julbocken eller julbocken var klädd i skinn, vanligtvis ett med horn försett get- eller bockskinn. Dock kunde det hända, att den som agerade julbock fick istället för ett getskinn hålla tillgodo med en vanlig skintröja, vars ragg var utåtvänt. Hade han ej horn, bar han en med ett kort skaft försedd potatishacka, som han höll upp i jämnhöjd med sin panna, medan han kröp omkring på händer och knän runt golvet och gestikulerade. Seden med julbock var vanlig här i Urshult ännu på 1870-talet men upphörde före sekelskiftet.»

På andra håll har julbocken ofta fått uppdraget att vara julklappsutdelare. Det är en yngre sed, som inte omtalas i någon av de här anförda uppteckningarna. När julklapparna kom i bruk på den blekingska landsbygden var det tid för julbocken att efterträdas av jultomten.

SIGFRID SVENSSON

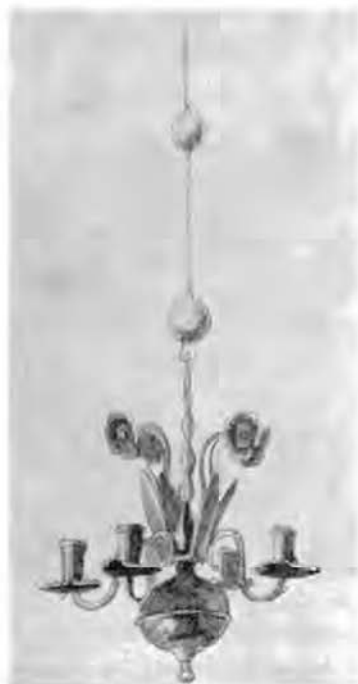
Bengt Nordenbergs Blekingestuga

Bengt Nordenberg har i sina skissböcker många stuginteriorer från Blekinge. Det synes dock som om flertalet av dessa skulle kunna reduceras till en enda: en stuga från Aborremåla i Ringamåla socken. I en bildkommentar i denna årsbok 1963 visade jag, att så var fallet med de där återgivna interiörbilderna från Blekinge. Säkerligen felaktigt räknade jag dock med att två av dessa (de övre å sid. 26 och 27) var »original», dvs. åstadkomna direkt på platsen. De är detaljerat tecknade, figurerna få och kompositionen mindre utstuderad. De återgav dessutom stugan i ett yngre skede med ett s.k. tredingstak, »skunk». Jag trodde alltså, att dateringen betydde, att Nordenberg på sin älderdom gjort ett besök i Aborremåla 1896, även om jag observerat, att stugans takfönster vid den tiden hade ett annat utseende.

I själva verket måste konstnären långt tidigare i stugan i Aborremåla ha gjort nu försvunna teckningar, som han sedan flitigt utnyttjat. Stugan utgör sålunda ramen för den här återgivna framställningen av den unga fästmon som uppvisar sina trolovningsgåvor för föräldrarna, det är ett halslås hon håller i handen. Men denna litografi av en i motivval och komposition typisk »düsseldorfare» är framställd hos Abrah. Lundquist & C:ie, som ägde f.d. Salmsonska stentryckeriet i Stockholm under åren 1863-71. Så-

1. Trolovningsgåvorna visas, interiör från en blekingestuga. Litografi från 1860-talet efter Bengt Nordenberg. Nordiska museet.

2. Interiör från stuga i Aborremåla, Ringamåla socken, Blekinge. Sepialavyr av Bengt Nordenberg, dat. 14.4.1896. KM 13.936 l.

3. Ljuskrona av mässing från L:a Bröthult, Kyrkhults socken, Blekinge. Akvarell, troligen från 1851, i en skissbok av Bengt Nordenberg. KM 8.225.

lunda bör årtalet 1896 endast betyda, att konstnären då plockat fram gamla skissböcker och utnyttjat motiv, som han kanske tecknat redan under ungdomsåren. Det finns skissböcker i Kulturen från bl.a. 1846 och 1854, i den senare ingår en teckning av en julbock, som också är inplacerad i stugan från Aborremåla (se denna årsbok sid. 140). Men samtidigt har Nordenberg velat utnyttja tomma sidor i skissboken, ty på det framför liggande bladet finns en landskapsteckning, ritad just 1896.

Nu upptäcker den uppmärksamme läsaren, att den öppna eldstaden i stugan inte är placerad i samma hörn på julbocksteckningen som på de båda här återgivna bilderna. Placeringen kan inte vara riktig på de senare, de gamla ryggåsstugorna i Blekinge hade aldrig spis och bakugn vid

väggen mot gårdsplanen utan diagonalt mot ingångsdörren. Ändringen hör till den konstnärliga friheten, det gällde att få den bästa jämvikten i en omsorgsfullt uppbyggd komposition. Helt har Nordenberg icke sopat igen spåren efter sin lilla förfalskning: i övre högra hörnet på bild 1 skymtar delar av en torkställning, som naturligtvis var placerad intill eldstaden (såsom också tydligt synes på övre bilden sid. 26 i *Kulturen* 1963).

Även möblerna varierar något. Det är inte den här sängen med sin karakteristiska dörrspegel som finns på andra bilder från Aborremåla, den har istället kommit till användning i Nordenbergs oljemålning »En hemlighet». Stolen, som verkar mer skånsk än blekingsk, sätet framför bordet och bänken vid väggen är också utbytta. De genremålade konstnärerna arbetade på detta sätt. I sin helhet är interiören dock riktig, Nordenberg kände dessa stugor från barnben och vi har en kontroll i prosten J. J. Öllers utförliga skildring från 1800 över Jämshögs socken. Men konstnärerna hade egen rekvisita av möbler, vävnader och klädesplagg eller tog lämpliga ting från skissböckerna, när de modellerade upp sina interiörer. I en annan version av dansscenen bild 2, som tecknades dagen innan, står en ljusstake på bordet. Men ljuskronan har gett bättre belysningseffekt och fyllde ut ett tomrum i kompositionen. Den är ovanlig i miljön men härrör dock från bygden. Redan 1851 hade Nordenberg påträffat och avritat den i sin hemsocken, bild 3. Han antecknar: »Ljuskrona i en bondstuga, den hängde över bordet i den så kallade krunstången.» På ett föregående blad finns en hastig skiss från en stuga i L:a Bröthult. Där förefaller samma ljuskrona vara med, men nu upphängd i en av sidoåsarna. Även konstnärernas skisser måste tydligen betraktas med viss försiktighet när de skall användas som kulturhistorisk källa.

BENGT BENGTTSSON

Vad som sig . . .

Ett museum sköts av folk, som i stilla kontemplation varsamant handskas med sköna ting, njuter av dem och skriver om dem. Detta är en tämligen spridd uppfattning, men för oss är det en önskedröm. Kontemplationen och studierna får komma i andra hand; vardagen ter sig helt annorlunda än ett vegeaterande i elfenbenstorn. Kulturens medlemmar har i en lång följd av årsböcker kunnat läsa om intressanta fynd och föremål, deras historia och vad de kan berätta om forna tiders människor och deras gärning. Våra årsredogörelser brukar i knappa ordalag referera det arbete som utförts på Kulturen. Vi vill i det följande med några bilder och kommentarer till dem försöka ge rapsodiska glimtar från »vad som sig på Kulturen tilldragit haver».

Från Lunds lasarett har Kulturen en skylt av plåt. Den bör vara tämligen gammal och härrör från en tid, då lasarettets besökare verkligen kunde orientera sig efter denna lakoniska hänvisning. Skylten får tjäna som vägledning även för den kortfattade orientering, som här skall följa.

Till Kulturens utvärtes avdelning hör – om något – årsboken. Här föreligger nu den trettioförsta, längst till höger i en rad, 55 hyllcentimeter lång, inalles omfattande 6.850 trycksidor. Och räknar vi exemplaren, som nu står i svenska hem och offentliga bibliotek, kommer vi upp till över en halv miljon. Vi skall inte trava upp dessa årsböcker bredvid Lunds domkyrkas torn, utan nöjer oss med konstatera, att Kulturens årsbok kvantitativt betyder en hel del.¹ Men kvantiteten är endast en sida av saken, det väsentliga är vad boken har att säga och hur den säger detta. Att popu-

Skylt från Lunds lasarett

larisera – det kan för många låta som vulgarisera, och här ligger den stora faran för den som vill berätta om vetenskapliga resultat eller skildra kultursammanhang för en bredare publik än den inre fackmannakretsen. Det »invärtes» forskningsarbetet i museets samlingar skall strängt följa vetenskapens regler, men resultaten skall i »utvärtesavdelningen» presenteras på ett för lekmän läsligt språk.

Vi på Kulturen är fullt medvetna om, att det finns gradskillnader i detta. Ett visst ämne inbjuder till ledig behandling, utan facktermer, siffror eller notapparat. Men ett annat ämne skulle tvinga sin författare till skrymmande omskrivningar, om han inte fick chansen att redovisa sina källor och

1 För all del, det skulle bli en trave på en svensk mil upp i luften; föreliggande årsbok med sina 31.000 ex., skulle nå 600 meter upp (=ett par Eiffeltorn).

ge nödvändiga hänvisningar i noter. Föreliggande årsbok innehåller så många bidrag om förut obehandlade föremål och förhållanden (i ett par fall kan man med fog använda ordet sensationella) att noter och litteraturanvisningar ansetts naturliga.

Årsboken vittnar alltså om invärtes arbete, och detta på flera fronter. Och låt oss betrakta ett par av detta arbetes faser.

Vi museiarbetare (och det gäller också biblioteksfolk) tycker inte om ordet »upptäcka», när en forskare finner något märkligt i våra samlingar. Det tillhör det dagliga arbetet att katalogisera och ordna samlingarna, att vetenskapligt utforska dem och att upplåta dem för forskare utifrån. Då görs det ofta »upptäckter» dvs. med ökade kunskaper följer nya bedömningar och bestämningar av föremålets art och härkomst, särskilt när lärda specialister får tillfälle till forskning. Brueghelteckningarna är ett exempel härpå (de har funnits i museet i tjugofem år och man har haft saken tämligen klar för sig, men dr Bjurström kom med bevisen!), i någon mån Herregrundtummlarna, men i hög grad den stora Mingmålningen, som beundrats av åtskilliga, sedan Karlin köpte den av Klas Fåhrens 1926, men vars sällsynthet och konstnärliga värde klarlagts först nu av Mr. Camman i Philadelphia. Och dr Petersons genomgång av vår egyptiska samling har resulterat i fina »upptäckter».

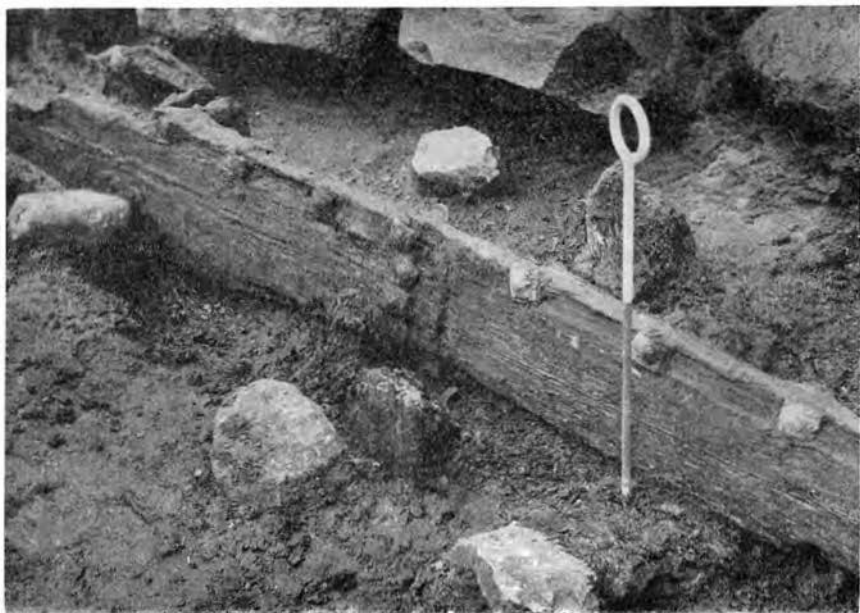
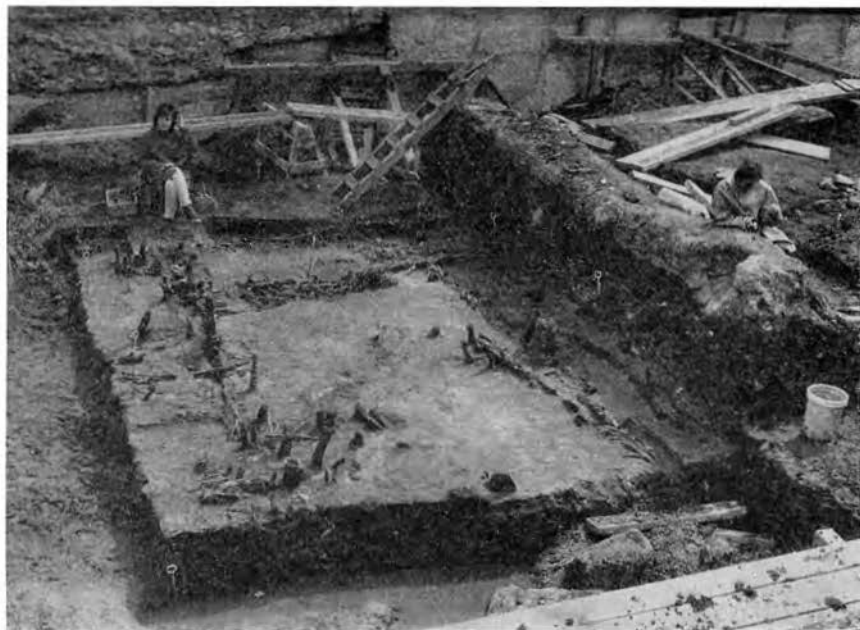
Detta är exempel på det invärtesarbete som kommer till uttryck i årsboken. Men låt oss nämna flera. Ordet katalogisering låter tråkigt och kan vara det. Men det är det grundläggande arbetet för all museiverksamhet och måste skötas enligt vetenskapligt fastställda principer. Det är tidsödande och kräver följaktligen en väsentlig del av personalens arbetskraft. Varje förvärv av ett föremål medför en större eller mindre portion forskning; härkomst, funktion, miljö? så lyder frågesättningen utöver den materiella beskrivningen. Arbetet ger inga omedelbart synliga resultat i »utvärtes» mening och följaktligen är det på sin plats att i detta sammanhang peka på denna grundsten i ett museums arbete.

Till saken hör också avbildning av föremålet. De bilder som här med få undantag tagits av fotograf Gösta Hultzén, har tillkommit med tanke på publicering i årsboken. Vid katalogisering vill man ha så bra bilder som möjligt av föremålet och tänker då givetvis på en eventuell publicering i framtiden, men det är oftast omöjligt att ta en bild, som anteciperar en framtida författares speciella synpunkter. Kulturens utgifter för fotografering (och här inkluderas den som förekommer vid grävningar och andra fältarbeten) är mycket blygsamma. Vi borde ha en egen, modernt utrustad fotoateljé, men det har vi ännu inte haft råd med.

Varje museum har ett arkiv och Kulturen härbärgerar ett aktningvärt antal arkivalier, omfattande en mängd kategorier, handteckningar och kopparstick, skrå- och firmaarkiv, Karlins efterlämnade papper, det stora Ehrensvärdsarkivet, ca 100.000 fotonegativ och mycket annat. Det har nu omordnats och lagts i ett nytt utrymme, fritt från brandrisk och andra farligheter, och arkivalierna är lätt åtkomliga. Om ett museum skall ha ett arkiv, måste det också se till att det sköts efter riktiga principer.

Ett invärtesarbete, vars resultat nu göres synligt för medlemmarna, är omläggningen av medlemsregistret. Här har den ärevördiga kulturinstitutionen givit sig den moderna tekniken i våld genom att övergå till hålkortssystem. Investeringen torde löna sig, i framtiden blir det möjligt för oss att sända ut extra meddelanden till medlemmarna utan större besvär och kostnader. Man kan i detta sammanhang inte underlåta att tänka på en kulturinstitutionens underläge i investeringsfrågor av detta slag. Hur mycket skulle inte kunna sparas om man hade kapital för rationaliseringsåtgärder!

Utvärtes arbeten av ett särskilt slag är grävningsundersökningarna i Lunds jord. Här försiggår ett nödvändigt forskningsarbete, som också tillför samlingarna en mängd fynd. Vanliga förvärv förorsakar visserligen en hel del invärtesarbete, men grävningsfynden står här i särklass eftersom en tidsödande konservering tillkommer. År 1964 var

i detta avseende ett märkesår såtillvida, att då inleddes en serie av mycket omfattande grävningar, med den stora undersökningen på Stortorget som nummer ett. Det kommande decenniet blir för den lundaarkeologiska avdelningen givande men också påfrestande.

Föreståndaren för denna avdelning är också stadsantikvarie i Lund, bl.a. med uppgift att bevaka byggnadsärenden, som kan beröra kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. Ofta är radikala förändringar nödvändiga, men ibland måste man med sorg se hur karakteristiska stads-partier offras. Här måste då undersökas, mätas och fotograferas. Några exempel på detta arbete visas på nästa uppslag.

Vi måste samla föremål och vi måste ta till vara uppgifter och traditioner om dem. Detta arbete märker ingen, förrän föremålet eller gruppen blivit utställt eller publicerat. Följaktligen är det lättare att skaffa gehör för det som sker utåt – man har faktiskt svårt att entusiasmera anslagsgivare och donatorer för katalogisering och dagligt slitjobb.

Här klagas inte; vi vet att det finns förståelse och vi känner den på flera sätt. Detta är mycket stimulerande. Låt oss nu övergå till att se på våra bilder och låta dem berätta något om vad sig . . .

På platsen för stadens blivande kontorsbyggnad vid Vårfrugatan bakom rådhuset har utförts arkeologiska undersökningar. Kulturlagren har varit mycket innehållsrika. Mängder av såväl lösa föremål som fasta bebyggelselämningar från Lunds första århundraden har kommit i dagen. Här ses rester av flätverkshus från 1100-talet.

Fartygsdelar är sällsynta fynd i inlandsstaden Lund och tilldrar sig därför särskilt intresse. Dessa bordplankor, som fortfarande är sammanfogade med de ursprungliga skarvnitarna, har brutits loss från ett skepp ute vid kusten och fått användning i en hägnad, som framgrävts på platsen för stadens blivande kontorshus vid Vårfrugatan. Hägnaden är från 1200-talet, det sönderbrutna fartyget kan ha byggts redan på 1100-talet.

Skomakaregatan i Lund ändrar utseende. Sedan ovanstående bild togs har det ålderdomliga inslaget i gatubilden, Lunds Väfnadsdepots gamla 1700-talshus närmast till höger, rivits våren 1964. Husets plats kommer inte att stå tom. I dess ställe bygges ett trevåningshus.

Lilla Tvärgatan i Lund var 1907, då denna bild togs, ett lugnt och harmoniskt gaturum, väl slutet. Husen, som kantade gatan, var alla byggda under 1800-talet. Fasaderna var putsade och målade i ljus färgton.

Den 30 januari 1965 hade samma gata detta trasiga utseende. Blickpunkten är densamma som i föregående bild. Så kommer gatan att se ut ett obestämt antal år framåt. Orsaken: här skall saneras och dragas fram en ny bred infartsgata.

Stjärngossar på Trettondagen. Foto Hagblom.

För sjuttiotredje gången i rad har stjärngossarna vandrat runt på Kulturens »gamla» område och sjungit den traditionsrika Staffanssången. Redan året efter det att Kulturen flyttat in, började Georg J:son Karlin arrangera folkfester av olika slag. Sedan Bosebo kyrka flyttats till Kulturen, blev en gudstjänst där ett naturligt inslag i firandet av »Heliga tre konungars dag». Det är många äldre och yngre män, som minns den tid, då de själva vandrat efter stjärnan och sjungit den sång, som Karlin själv upptecknat i sin hembygd.

Kulturens studentorkester. Foto Hagblom.

Från orgelstunder i Bosebo till symfonikonsalter för 30-mannaorkester, det är den utveckling som musicerandet på Kulturen undergått på mindre än tre år. Som Lunds enda renodlade amatörorkester har den en viktig uppgift att fylla i stadens musikliv. Repertoaren koncentrerar sig på barockmusik, men då och då företages utflykter till senare tider; även vår egen tids musik får komma med. Här ses dirigenten, med. kand. Sören Nielzén, leda sin trupp vid en konsert i Vita husets trapphall.

»Klinevägg.» Foto Hagblom.

Det populäraste inslaget i Östarpdagen 1964 var utan tvekan det arbete, som utfördes av en rad frivilliga krafter från trakten, nämligen lagning av en vägg i Gamlegårdens korsvirke. Stommen i väggen består av käppar, spända mellan korsvirkets balkar, och här flätades halm som underlag för leran. Denna blöttes och bearbetades av en häst, som reds runt i lerhögen av en pojke, och bars sedan på bårar in till kvinnorna, som med säkra händer »klinade» in leran i halmen, tills väggen fått en slät yta. Här ser vi fru Inga Persson från Karup smäcka leran mot underlaget, medan »hantlangaren» Alrik Jönsson, Östarp, står redo med material.

Krukmakare på Östarpdagen. Foto Hagblom.

Albert Elfstrand i Sjöbo är en av de krukmakare, som arbetar med generationers erfarenheter bakom sig. Hans medverkan vid årets Östarpdag väckte som vanligt besökarnas livliga intresse och uppskattning. Han var på Östarpdagen en av flera hantverkare, som visade sina färdigheter; där fanns också kopparslagare och tunnbindare.

Kulturens

PUBLIKATIONER

KULTURENS ÅRSBÖCKER

För medlemmar, som önska komplettera sin samling, finnas ännu följande årgångar av Kulturens årsbok på lager och erhållas för 15 kronor per exemplar + porto: 1935, 1940-1942, 1946-1950 och 1955-1964.

FRÅN KULTUREN HAR UTGIVITS:

Harry Bergquist och Johannes Lepiksaar: Animal skeletal remains from medieval Lund. Pris kr. 8: - (exkl. porto och oms)

Ragnar Blomqvist och Anders W. Mårtensson: Thulegravningen 1961.

Kan av medlemmar rekvideras från Kulturen för kr 25: -

(exkl. porto och oms.). Pris i Bokhandeln kr 30: -.

Ur Kulturens samlingar (i samarbete med ICA-förlaget):

Bengt Bengtsson: Matsilver förr och nu. Pris kr 9: 75.

Maj Fehrman: Kuriöst och vardagligt. Pris kr 11: 75.

Barbro Åstrand: Gamla ur. Pris kr 11: 75.

Sigfrid Svensson: Gammalt dräktsilver. Pris kr 12: 75.

(Porto och oms. tillkommer)

JUL- OCH NYÅRSKORT

Korten äro tecknade av Sven T. Kjellberg. Dubbelvikta i formatet 150×120 mm med bild på framsidan och med övriga sidor helt blanka. Korten utges i en serie om 6 st. med olika teckningar och olika färger. Kartong med två serier kort och därtill hörande kuvert sändes mot postförskott å kr 4:50 + oms och porto.

KULTURENS VYKORTSSERIER I FÄRG

Varje serie består av 24 vykort i färgtryck.

- 1 målningar av Anders Montan med motiv från Sydsåne.
 - 2 målningar, akvareller och skisser av Bengt Nordenberg med motiv från bl.a. Småland, Halland och Blekinge.
 - 3 rokokomotiv ur Kulturens samling av snusdosor.
 - 4 porslinsfiguriner ur Kulturens samlingar med samtida kopparstick som bakgrund.
- Pris per serie 5: - kr + oms och porto.

ORDSPRÅKSMÄRKEN

Brevmärken med teckning och text efter gamla ordspråk. Säljes i kartor om 10 stycken å 1 kr kartan + porto.

SKÅNSK BILDALMANACKA 1965

Väggalmanacka med 24 lösttagbara vykort, som i färgtryck återger motiv från Kulturens förnäma samlingar av porslin och fajans.

Pris per styck kr 6: - + oms och porto. Rabatter vid beställning av mer än 50 exemplar.

Beställning sker hos Kulturen, Lund, tel. 0412/16930

Redogörelse för Kulturhistoriska föreningens för södra Sverige verksamhet år 1964

A. LEDAMÖTER, STYRELSE OCH REVISORER

Högste beskyddare Hans Maj:t Konung Gustav VI Adolf

Hedersledamöter Hovintendent John Kroon, Malmö.
Direktör Karl Wistrand, Stockholm.
Advokat Rolf Nordenstedt,
Toppeladugård (†).
Direktör Alfred Persson, Lund.
Fabrikör Walfrid Nordström, Lund.
Fil. dr Sven T. Kjellberg, Bjärred.

*Ständiga ledamöter
på grund av
särskilda förtjänster* Kamrer Birger Grambäck, Malmö.
Konstsmiden Henning Persson, Lund.
Kontraktsposten Yngve Werger,
Ängelholm.
Byggnadschefen Carl-Erik Holmberg, Lund.
Hovjuvelerare Wiwen Nilsson, Lund.
Fil. dr Axel Törje, Lund.

Antalet ständiga ledamöter i övrigt uppgick per den 31 december till 388 och årsbetalande till 28.595. Samtliga medlemmar var 28.994.

DE ÅRSBETALANDE FÖRDELA SIG PÅ FÖLJANDE SÄTT:

Eslöv	196	Trelleborg	219
Hälsingborg	867	Ystad	222
Hässleholm	167	Ängelholm	163
Höganäs	127	Skånes landsbygd	5.060
Kristianstad	348	<i>Utänför Skåne:</i>	
Landskrona	301	Stockholm	1.718
Lund	2.927	Göteborg	1.628
Malmö	2.570	Utrikes	47
Simrishamn	53	i övrigt	11.767
Skanör-Falsterbo	29	Abonnenter	186

Årsmötet hölls den 12 juni i närvaro av ca 100 föreningsmedlemmar under ordförandeskap av landshövding Gösta Netzén. Vid årsmötet beviljades styrelsen ansvarsfrihet för förvaltningen år 1963.

Före de egentliga förhandlingarna yttrade ordföranden några minnesord över föreningens hedersledamot advokat Rolf Nordenstedt, som avlidit den 25 april och erinrade om hans intresse för Kulturhistoriska föreningen, vilket bl.a. resulterat i skapandet av stiftelsen Kulturens Toppeladugård.

Föreningen återvalde intill årsmötet 1967 de i tur avgående styrelseledamöterna direktör Holger Crafoord, greve Carl Trolle-Bonde och major Christer Wahlgren samt till styrelsesuppleant för samma tid boktryckare Per-Håkan Ohlsson.

Till revisorer av 1964 års förvaltning omvaldes bankdirektörerna David Berglund och S. Lundeborg med direktören Frans Möller och kamrer Malte Ericsson som suppleanter och nyvaldes aukt. revisor Sven-Erik Sandberg.

Styrelsen har under året utgjorts av landshövding Gösta Netzén, ordförande och Kungl. Maj:ts ombud, med direktör Sune Wetterlundh som suppleant, direktör Holger Crafoord, v. ordförande, riksdagsledamoten Ingeborg Carlqvist, Malmöhus läns landstings ombud, greve Carl Trolle-Bonde, disponent Carl-Eric Borgenstierna, professor Gunnar Edström, Lunds stads ombud,

Advokat Rolf Nordenstedt
f. 18.5.1884, † 25.4.1964

hovintendent John Kroon, skoldirektör K. G. Ljunghill, Lunds stads ombud, redaktör Johan Nilsson, redaktör Christer Olofson, Kristianstads läns landstings ombud, professor Sigfrid Svensson, major Christer Wahlgren, kyrkoherde Curt Wallin och docenten Jörgen Weibull samt självskrivnen ledamot intendenten Bengt Bengtsson, sekreterare.

Suppleanter i styrelsen har varit: riksdagsman Emil Ahlkvist, Malmöhus läns landstings ombud, byggmästare Harry Karlsson, boktryckare Per-Håkan Ohlsson, akademiräntmästare Malte Ragnarsson, Lunds stads ombud, fil. lic. Gad Rausing och bankdirektör C. G. Regnéll, Lunds stads ombud.

Styrelsen har sammanträtt 20/1, 27/4, 12/6 och 8/12. Det av styrelsen tillsatta arbetsutskottet, bestående av hrr Crafoord (ordf.), Svensson (v. ordf.), Borgenstierna, Weibull och Bengtsson har sammanträtt 7/1, 5/3, 27/4, 10/6, 12/6, 1/9, 16/11 och 16/12.

B. FÖRENINGENS EKONOMI

Föreningen har mottagit följande anslag för upprätthållande av sin verksamhet:

Staten	129.000:—
Lunds stad	175.000:—
Malmöhus läns landsting	25.000:—
Kristianstads läns landsting	10.000:—
Alstads kommun	100:—
Blentarps »	200:—
Bosarps »	100:—
Brunnby »	200:—
Burlövs »	100:—
Båstads köping	100:—
Dösjebro kommun	100:—
Furulunds köping	50:—
Gislövs kommun	100:—
Glimåkra »	50:—
Hammenhögs »	100:—
Harrie »	100:—
Hjärnarps »	50:—
Hörby »	200:—
Ivetofta »	50:—
Jonstorps »	50:—
Kattarps »	100:—
Klagstorps »	100:—
Kävlinge köping	100:—
Löberöds kommun	50:—
Löderups »	100:—
Marieholms »	100:—
Munka-Ljungby kommun	100:—
Månstorps »	100:—
Nosaby »	150:—
Näsums »	100:—
Oppmanna och Vånga kommun	50:—
Oxie kommun	100:—
Perstorps köping	100:—

Riseberga kommun	50:—	
Rängs »	100:—	
Rönneberga »	200:—	
Röstånga »	100:—	
Sjöbo köping	100:—	
Skarhults kommun	300:—	
Skegrie »	100:—	
Skurups köping	50:—	
Snogeröds kommun	200:—	
Staffanstorps »	100:—	
Svalövs »	200:—	
Svedala köping	200:—	
Teckomatorps kommun	100:—	
Torns »	100:—	
Träne »	50:—	
Vallåkra »	100:—	
Vellinge »	100:—	
Vemmenhögs »	100:—	
Vollsjö »	100:—	
Åhus köping	100:—	
Åstorps »	100:—	
Ödåkra kommun	300:—	
Örkeneds »	50:—	
Östra Färs »	300:—	
Östra Ljungby »	100:—	6.200:—
Skånska Brand-Hermes för år 1964		5.000:—
Scan, Föreningen skånska andelsslakterier för år 1964		2.500:—
AB Förenade Superfosfatfabriker för treårsperioden 1962/1964	kr 1.500:— (därav lyft 1964)	500:—
Kockums Mekaniska Verkstad för treårsperioden 1962/1964	kr 3.000:— (därav lyft 1964)	1.000:—
Reymersholms Gamla Industri AB för treårsperioden 1962/1964	kr 1.500:— (därav lyft 1964)	500:—
Skånska Cementaktiebolaget för treårsperioden 1965/1967	kr 5.000:— (därav lyft 1964)	5.000:—
Skånska Hypoteksföreningen för treårsperioden		

1964/1966	kr 4.500:— (därav lyft 1964)	1.500:—
Svenska Sockerfabriks AB för treårsperioden		
1964/1966	kr 9.000:— (därav lyft 1964)	3.000:—
Sydsvenska Kraft AB för treårsperioden		
1962/1964	kr 3.000:— (därav lyft 1964)	1.000:—
AB Skånebryggerier för treårsperioden		
1962/1964	kr 9.000:— (därav lyft 1964)	3.000:—
AB Åkerlund & Rausing årligt anslag		5.000:—
Längmanska kulturfonden		2.000:—
	Summa kronor	375.200:—

Försäkringsvärdet å museets byggnader, egendom och samlingar utgör:

<i>i Lund:</i>	brandförsäkring å byggnader	3.941.500:—
	» å samlingar och lösöre	3.264.000:—
	företagsförsäkring: personskada högst	300.000:—
	egendomsskada »	50.000:—
	husbocksförsäkring	200.000:—
<i>i Östarp:</i>	brandförsäkring å byggnader	660.700:—
	» å lösöre	100.000:—
	» å skog	60.000:—

Bosjöklosters mölla:

	brandförsäkring	100.000:—
	ansvarighetsförsäkring:	
	personskada högst	600.000:—
	egendomsskada »	50.000:—

UTDRAG UR KULTURENS RÄKENSKAPER FÖR ÅR 1964

Tablå över kostnader och intäkter

KOSTNADER:

Löner och expensmedel		403.198: 38
Fastighetsutgifter	122.853: 53	
Belysning, vatten, värme, renh.	50.611: 78	173.465: 31
Resor, frakter, telefon, porto		12.389: 70
Reklam, annonser, skrivmaterial		15.521: 56
Försäkringar		6.145: —

Riksförsäkringsverket: ATP-avgifter	28.612: 05	
Trädgårdens underhåll	4.059: 15	
Konsververingsanstalten	8.598: 22	
Östarp	18.615: 63	
Årsbok 1963 (slutlikvid)	2.716: 85	
» 1964 (beräknad bokförd kostnad)	110.000: —	
Medlemsvårning, registrering av medlemsstocken och inkas- sering av förutvarande medlemmars avgifter:		
Löner	62.359: 63	
provisioner	13.662: —	
portokostnader	46.356: 14	
trycksaker	8.684: 53	
telekostnader	3.557: 95	
övriga kostnader	717: 20	135.337: 45
Räntor		31.541: 17
Hyror		2.100: —
Samlingarna		13.938: 21
Bibliotek och arkiv		8.675: 01
Inventarier		7.302: 89
Avsättning till anställdas pensionering		20.000: —
Skatter		1.227: —
Hökeriet		2.433: 44
Fotografering		7.085: 95
Utställningar, undervisning m.m.		28.534: 19
Kapitalökning år 1964		157: 45
	Summa kronor	1.041.654: 61

INTÄKTER:

Inträdesavgifter		48.862: 70
Medlemsavgifter och abonnemang å årsboken		433.041: —
Frivilliga bidrag från medlemmarna till bestridande av extra års- bok 1964		18.118: 50
Ständiga medlemmars avgifter		2.245: 80
Hyror samt arrende för kaféörelsen		45.257: 04
Östarp		27.536: 20
Årsboksförsäljning		10.122: —
Nettoinkomst av Skånsk Bildalmanacka		17.425: 56
Arsanslag:		
Staten	120.000: —	
Lunds stad	175.000: —	
Andra kommuner	6.200: —	
Boflag m.fl.	30.000: —	
Malmöhus läns landsting	25.000: —	
Kristianstads landsting	10.000: —	375.200: —

Bidrag från Kulturens donationsfonder	27.566: 79
Hyresinkomster från Bosebo kyrka	8.432: 05
Trycksaker	5.891: 88
Utställningar, undervisning m.m.	7.956: —
Diverse inkomster	13.999: 09
Summa kronor	1.041.654: 61

Balansräkning

TILLGÅNGAR:	31/12 1963	31/12 1964
Fastigheterna i Lund och Östarp	1.078.500: —	1.078.500: —
Samlingarna	1: —	1: —
Bibliotek och arkiv	1: —	1: —
Inventarier	1: —	1: —
Ombudsmannens garanti- & pensionsfond ...	56.378: 15	72.040: 15
Diverse fordringar	5.217: 06	25.345: 25
Postgiro	2.593: 62	15.211: 91
Kassa	7.031: 09	6.606: 31
	1.151.722: 92	1.197.706: 62

SKULDER:

Lån	355.885: 74	381.139: 58
Diverse skulder	161.499: 15	236.848: 33
Innehållen preliminärskatt	23.358: —	25.825: —
Anslag för utgivande av arbete om skånsk textil- konst samt från Gustaf Nilssons sterb- hus för senare inrättande av butik ...	4.000: —	4.000: —
Anslag från Knut och Alice Wallenbergs Stif- telse för Lundafyndens vetenskapliga be- arbetande	3.221: 04	3.221: 04
Anställdas pensionskassa	115.747: 32	99.598: 84
Ombudsmannens gar.- & pensionsfond	58.378: 15	72.040: 15
Checkräkning	192.061: 08	137.303: 79
Kapital	237.572: 44	237.729: 89
	1.151.722: 92	1.197.706: 62

KULTURENS DONATIONSFONDER

Tablå över kostnader och intäkter år 1964

KOSTNADER:

Bidrag från fonder till föreningens rörelse (därav från Kultur- fonden Kr. 4.614: 61)	27.566: 79
Kapital-konto	113: 11
Summa kronor	27.679: 90

INTÄKTER:

Ränteinkomster	27.629: 90
Gåvor	50: —
Summa kronor	27.679: 90

Fondernas kapitalbehållning

	Föreningen äger av fon- derna dis- ponera		Icke disponibel del av fonderna	
	^{31/12} 1964	^{31/12} 1963	^{31/12} 1963	^{31/12} 1964
Thomanderska fonden	5.063: 20	11.385: 64	11.516: 28	
Anna Karlins premiefond	1.398: 29	1.267: 52	1.278: 49	
Ole Olsens Keramiske Legat	6: 62	36.987: 75	37.346: 41	
Beathe och Sven Bengtssons fond	1.480: 95	22.872: 56	22.974: 26	
Skånska Brands fond	1.329: 81	11.273: 66	11.325: 54	
Kulturens Jubelfond	2.729: 66	10.047: 37	10.099: 97	
Skånebokens fond	9.700: 03	47.052: 26	47.284: 66	
Ingeborg Holcks fond	2.908: 51	7.708: 14	7.801: 37	
Anna Lithströms fond	1.459: 80	10.956: 77	11.019: 11	
Bror W. Olofssons fond	2.210: 12	29.164: 64	29.294: 64	
Albert Ekmans fond	2.007: 68	50.390: 51	50.613: 59	
J. T. Berggrens fond	112: 88	50.115: 90	50.229: 21	
Jubileumsinsamlingen 1957	184.732: 39			
	215.139: 94	289.222: 72	290.783: 53	
Efter tillägg av de medel föreningen enligt ovan äger disponera ..			215.139: 94	
utgör fondernas sammanlagda kapitalbehållning 31/12 1964			505.923: 47	

UPPGIFT PR 31/12 1964

ANGAENDE FOND TILLGÅNGARNAS ART

	Bokfört till:
Nom. kr. 15.000: — Svenska Statens 3 % obl. 15/12 1946	14.960: 62
» » 10.000: — Svenska Statens 6 % obl. 1964	9.990: —
» » 50.000: — Uddeholms AB:s 5 1/2 % obl. 1958	50.000: —
» » 20.000: — Mo och Domsjös 4 % förlagsbevis 1945 ...	20.000: —
» » 5.000: — L. M. Ericssons 4 1/2 % förlagsbevis 1944 ..	5.000: —
50 st. aktier i AB Pripp & Lyckholm	10.000: —
96 » » » Skandinaviska Banken	10.593: 82
5 » » » AB Skandinaviska Elverk	716: 15
7 » » » AB Svenska Fläktfabriken	1.351: 65
120 » » » Svenska Sockerfabriks AB	7.530: —
20 » » » Säfveåns AB	1.172: 12
172 » » » Allmänna Svenska Elektriska AB	29.407: 85
30 » » » AB Iggesunds Bruk	8.444: —
20 » » » AB Svenska Kullagerfabriken, A	8.646: 50

20 st. aktier i Stora Kopparbergs Bergslags AB	9.785: 80
30 » » » Grängesberg-Oxelösund	7.031: 15
40 » » » Svenska Tändsticks AB, B	7.041: 15
30 » » » Svenska Cellulosa AB	7.269: 25
10 » » » AB Turitz & Co.	5.872: 30
40 » » » L. M. Ericsson, B	6.837: —
	<hr/>
	221.649: 36*
Härtill kommer: I Sparbanken i Lund och Skandinaviska Banken innestående	170.134: 53
Till föreningen utlämnade lån	115.639: 58
	<hr/>
	507.423: 47
Avgår av Ingeborg Holcks fond upplånade	1.500: —
för inköp av 10 st. aktier i Skandinaviska Banken	
	<hr/>
	Summa kronor 505.923: 47

* Kursvärde den 31/12 1964: Kr. 275.913: —.

KULTURENS TOPPELADUGÅRD, NORDENSTEDTSKA STIFTELSEN

Tablå över kostnader och intäkter 1964

KOSTNADER:

Löner	33.441: 50
Omkostnader	17.335: 10
Riksförsäkringsverket: ATP-avgift	3.306: —
Kapital-konto	87.195: 95
	<hr/>
	141.278: 55

INTÄKTER:

Arrende och hyror	17.900: —
Skogseffekter	47.872: 50
Utfallna livförsäkringar	71.572: 60
Räntor	3.933: 45
	<hr/>
	141.278: 55

TILLGÅNGAR:

Toppeladugård 2 ¹ i Genarps socken och Lyngby 9 ¹² i Lyngby socken, taxeringsvärde	349.200: —
Kapitalsamlingsräkning i Skandinaviska banken, Malmö	132.821: 38
Postgiro	436: 96
Kassa	4.729: 42
	<hr/>
	487.187: 76

SKULDER:

Kapital-konto	487.187: 76
	487.187: 76

C. PERSONAL OCH VERKSAMHET

Intendent:	fil. dr Bengt Bengtsson (1961)
Antikvarier:	stadsantikvariern, docent Ragnar Blomqvist (1929) fröken Märta Lindström (1950)
Amanuenser:	fil. kand. Anders W. Mårtensson (1957) fil. kand. Gunilla Eriksson (1960) fil. kand. Nils Nilsson (1962) fil. kand. Ingemar Jeppsson (1963)
Rustmästare:	herr Wilhelm Jönsson (1930)
Skattmästare:	herr Sune Hellborg (1960)
Konservator:	herr Fred R. Allik (1963)
Ombudsman:	överste Sven Forsberg (1946)
Kontorist:	fru Astrid Sörensson (1954)

På rustmästarens avdelning har tjänstgjort hrr Gustav Klinckert, Alf Nilsson, Gottfrid Jönsson, Viktor Andersson och Lars Johansson (även konserveringsbiträde vid Lundaarkeologiska avdelningen). Som biljettkassörskar har tjänstgjort fru Ebba Jönsson och fru Nora Johansson. Städerskar har varit fru Signe Dyberg, fru Gunhild Lundberg och fru Clara Johansson. Som siffergranskare har fungerat kamrer Nils Hansson.

Fru Elly Ljungman har haft halvtidstjänstgöring på biblioteket. Fil. kand. Maj Fehrman har biträtt med publicerings- och katalogiseringsarbete. Fil. kand. Eva Persson och fil. kand. Carin Nilsson har vikarierat under våren. Under hösten har fil. stud. Jaan Gerber utfört löpande arbeten samt katalogisering. Såsom arkivarbetare vid museets arkiv har tjänstgjort överste Konstantin Kanep och herr Karl-Gösta Bryve.

På textilavdelningen har t.o.m. 25/8 fröken Kerstin Gustafsson tjänstgjort. Dessutom har som vanligt praktikanter från Konstfackskolan i Stockholm deltagit i arbetet under sommarmånaderna.

Under året har följande personer tjänstgjort på ombudsmanens kontor: fru Barbro Malmberg, fru Anna-Stina Melin, fru Eva Mårtensson och fröken Anne-Marie Törnqvist.

Utställningar

Nordiska museet hade ordnat en utställning *Museet fotograferar*, där i talande bilder visades, hur fotografen redan på ett tidigt stadium blev en viktig medarbetare i museernas verksamhet. Unika bilder från fältundersökningar och mästerliga foton av föremål gjorde denna utställning till en lärorik och fängslande upplevelse.

Kartan som kulturdokument hette årets sommarutställning, öppen 27.4-20.9. Apotekare Uno Nordholm hade ställt sin stora samling av äldre kartor till förfogande och den utgjorde en välordnad och instruktiv utställning, som inte endast belyste kartografins historia utan därtill visade, hur kartorna på skilda sätt gav konst- och kulturhistoriska upplysningar om länder och folk vid sin tillkomsttid. Till utställningen hade apotekare Nordholm författat en rikt illustrerad och beskrivande katalog.

Det bygges mycket i Lund och planerna för de närmaste decenniernas verksamhet på detta område hade av stadsarkitektkontoret konkretiserats i en utställning *Bygga och bevara i Lunds stadskärna*, där man som namnet antyder redovisade den hänsyn, som måste tagas till den äldre stadsmiljön. Utställningen, som väckte stort intresse, hölls öppen 28/9-15/11.

Kulturens måndagsaftnar

har varit välbesökta. Programmet under våren upptog fyra musikaftnar av Kulturens studentorkester under Sören Nielzéns ledning och följande föredrag: Svenska kistebrev (Bengt Bengtsson), Textil resa i Macedonien (Gösta Sandberg), Fotoutställning (Nils Nilsson), Fonograf och Hi-fi (Stig Throne-Holst), Från puts till tegel (Ragnar Blomqvist), Egyptens religion (Olof Pettersson), Kartan som kulturdokument (Uno Nordholm), Gammal kyrklig sed (Nils-Arvid Bringéus).

Höstens program upptog tre musikaftnar av studentorkestern och föredrag över följande ämnen: Bygga och bevara i Lunds stadskärna (Sven Tynelius), Ädel form i konsthantverk (Bengt

Bengtsson), Sydsvenskt bonadsmåleri (Ingemar Jeppsson), Kinesiskt porslin (Bo Gyllensvärd), Medeltidsstaden Lund (Ragnar Blomqvist), Kulturens skatter I. Textilier (Märta Lindström), Att samla gammalt (Bengt Bengtsson), Kulturens skatter II. Franskt porslin (Gunilla Eriksson).

Genom civilingenjör J. T. Berggrens donation (nämd i förra årgången av årsboken) har det varit möjligt att berika måndagsaftnarna med gästföreläsare från andra orter än Lund.

Skolundervisning

Under våren genomfördes en utbyggnad av Lunds stads grundskolors Kulturen-besök, enligt en plan för schemalagda visningar, gällande samtliga klasser i årskurserna 3, 4, 5, 6, 7 och 8.

Riktlinjerna för verksamheten överensstämde med föregående års – blivande museimän och historielärare knöts till museet och utbildades för denna undervisning. Målet var att varje årskurs skulle få uppleva något väsentligt avsnitt ur just sin lärokurs i historia och samhällskunskap med utgångspunkt från museets rika samlingar. Årets erfarenheter visar på ett stort intresse för denna form av undervisning och det finns goda förutsättningar för en ytterligare vidgad verksamhet på detta område.

Publikationer

Den fjärde volymen i serien »Ur Kulturens samlingar» utgiven i samarbete med ICA-förlaget, utkom i oktober. Det är professor Sigfrid Svenssons Gammalt dräktsilver, som framvisar och skildrar ett i museet rikt representerat material.

Årets *bildalmanacka* hade valt 1700-talets porslinsfiguriner som ämne. De färgrika små skulpturerna hade avbildats med samtida kopparstick som bakgrund, varigenom typiska 1700-talsmiljöer antydes. Bildoriginalen hade tagits av Institutet för Färgfoto.

Trettondedagen

Att sjunga Staffan på Kulturen är en tradition som upprätthållits i 73 år. I Bosebo kyrka hölls gudstjänst kl. 18 och 19. Domkyrko-

komminister Gunnar Anshelm höll betraktelsen och musiken utfördes av byrådirektör Sven Crona med solosång av dottern Marianne Crona. Parken upplystes av marschaller och i stugorna var brasor tända. Mellan gudstjänsterna tågade barnen omkring i parken, sjungande gamla Staffansvisor.

Knutsgillets papegojskjutning

– en månghundraårig tradition – har återuppväckts och ägde för femte gången rum på Kulturen den 24 maj.

Teater

Den 10–17 juli spelade Sommarteatern från Malmö en pjäs av Molière, »Ett litet lavemang» (Herr de Pourceaugnac). Regisor var Fred Hjelm. Lunds Studentteater uppförde Strindbergs komedi »Leka med elden» under 13 kvällar i juli och augusti månad.

Textilavdelningen

Under året har stora kollektioner av dräkter och vävnader inkommit och på vanligt sätt katalogiserats, fotograferats och preparerats för förvaring. Mycket arbete har nerlagts på att iordningställa fru Alma Andreasson-Wencherts efterlämnade samling av textila arbetsritningar och gobelängförslag. De senare utförda av skilda konstnärer. Den dyrbara Ming-målningen från 1400-talet har konserverats. Förberedelser har vidtagits för att iordningställa dräktmontrarna i Textilhallens källare. Konservering och översyn av det övriga museets textila inredning har fortgått som vanligt.

De lundaarkeologiska undersökningarna

har omfattat övervakning av grund- och ledningsgrävningar samt uppmätning och fotografering av utdömd bebyggelse. Mera omfattande undersökningar har utförts vid den redan föregående år påbörjade grundgrävningen på Stora Södergatan 57 och framför

allt på platsen för stadens blivande kontorsbyggnad vid Vårfrugatan. Grävningen har bl.a. givit vid handen att Vårfrugatan redan under 1000-talet haft samma sträckning som hittills under 1900 (dess norra del kommer enligt ny stadsplan att flyttas åt öster) samt att det under äldre medeltiden funnits en tät bebyggelse vid gatan. Dess i jordlagren begravda rester var bottnar av enkla hus med väggar av flätverk, hägnader och andra konstruktioner av trä, samt en avsevärd mängd av de föremål bebyggarna haft i dagligt bruk. Särskilt intresse tilldrager sig några kraftiga plankor från skeppsbord, som fått komma till sekundär användning i en hägnad, samt virke från byggnader i stavkonstruktion. Rikliga fynd vittnar om det hantverk, kammakeri, skomakeri och metallgjutning, som bedrivits på platsen.

Bearbetningen av fynden ur Lunds jord har fortgått, ehuru det endast kunnat ske i ringa grad. Lundaarkivet har tillförts 204 blad originaluppmätningar och 465 fotografier och negativ. Stadsantikvariern har biträtt stadens fastighetskontor vid restaureringsarbeten å äldre byggnader.

Konserveringsverkstadens upprustning har pågått och kommer att avslutas under år 1965. Förutom det 1963 beviljade bidraget från Kungafonden har många firmor och personer på olika sätt lämnat bidrag i form av material och arbetsinsatser. Vi återkommer till detta i nästa årsredogörelse.

Arkivet

En ny brandsäker arkivlokal har kunnat tagas i bruk genom att ett skyddsrum i intendentbostadens källarvåning ställts i ordning för ändamålet. Under 1963 gjordes en del smärre ändringar och reparationer på själva lokalen och sedan stålhyllor blivit uppställda kunde inflyttning ske under början av år 1964. Här inrymmer nu förutom Kulturens samlingar av arkivalier även den äldre lappkatalogen, negativsamlingen och museets samling av grafik, handteckningar och skisser.

Sedan Kulturen med denna nya arkivlokal fått ett brandsäkert rum har museet fått möjlighet att för forskningsarbete låna in handlingar från offentliga arkiv.

D. SAMLINGAR, BIBLIOTEK OCH ARKIV

Samlingarna har ökats med 709 nummer varav 510 genom gåvor. Accessionen omfattar n:ris 56.925-57.634. Några av de viktigaste nyförvärven omnämnes i det följande.

Allmogesamlingarna

Byalåda från Görslövs sn, Skåne; byahorn från Vanneberga, Skåne; gratulationstavlor från Huaröd och Vallkärratorn, Skåne; torvspade från Bålamöllan, Skåne; Laggad stänka från V. Göinge hd, Skåne; vagga från Billesholm, Skåne; räfsa från Tärna sn, Lappland; oxok från Staffanstorp, Skåne; oxskor från Fornåsa, Östergötland; säckakärra från Torna-Hällestad, Skåne; ostkar, pepparkvarnar och vaxstapelställ från V. Göinge hd, Skåne; kappemått från Kvarnby, Skåne.

Textilsamlingarna

Spetsar, d'Alençon, 1700-tal; märkdukar, Danmark, 1800-tal; korsstygnsmatta, 1870-tal; duk, HV-teknik, M. Måås-Fjetterström; verktyg och material för framställning av konstgjorda blommor; opphämtatäcken, Skåne, Blekinge; en samling allmogetextilier och hemvävda dräkter från Bjäresjö sn, Ljunits hd, 1800-tal; delar till skånska folkdräkter, Torna hd, Skytts hd, n.ö. Skåne, 1800-tal; hyekläde för sorg, Skytts hd; barnkläder, damkläder, herrkläder, 1900-tal; knyppeldyna, Frankrike, omkr. 1900; stolpläde, Danmark, 1800-tal; textilfragment, Egypten; skärp, pärlbroderat, Indien; underkläder, hemspunnen ull, Island, 1950; barnstövlar, Grönland; dräktdetaljer, väskor, mandarinknappar från Kina, 1800-tal.

Handel och hantverk

Kassaapparater National och Rex; cigarrask från Lunds Cigarr & Tobaksfabrik; diverse lådor i trä och bleckplåt för tvålv, cigarrer, kaffe, te, kex etc; verktyg och inredning från Simonssons möbelsnickeri i Lund; smidesverktyg från Kronvalls eftertr. i Lund; kängsla från Veberöd, Skåne.

Konst

En samling blyertsteckningar av Emil Johansson-Thor; oljemålning av Ernst Gullberg »Maj i by»; två oljemålningar osignerade 1700-talsporträtt; oljemålning signerad C. Werner 1887, porträtt; oljemålning signerad Eva Pählman, lundamotiv; nio pennteckningar av Gustaf Brattström, lundamotiv; oljemålning av Jöns Mårtensson, porträtt av Torsten Mårtensson; en samling skisser av Jöns Mårtensson.

Konsthantverk

Två bägare av slipat och graverat glas, en med lock, samt två bägarglas alla från 1700-talet; glaspokal signerad Karl Hultström, Kosta; två djurgrupper av porslin, Rörstrand; två knivar med porslinskaft, Kina; svärd med dekor i djupetsning (se sid. 113); burk med lock av terrakotta, tidigt 1800-tal, Norrtelje; tekanna med två koppar av porslin i flätad, fodrad korg, Kina; tvättservis av flintporcelain, jugend, Frankrike; skål av stengods med celadonglasyr, Sung; vas av porslin, Kien-Lung (se sid. 76); fat av porslin, Swatowgods, Ming; kaffeservis av flintporcelain »Bellona» av Wilhelm Kåge, Gustafsberg.

Bohag och husgeråd

Stolpskänk från 1633; koffert av läder; toalettutrustning i läderväska; kakelugn från kv. Föreningen, Lund; brevpportfölj av läder; golvur, på urtavlan signerad Anders's Son Mora och på fodralet P. A. S. E. W. D. 1832; en samling möbler i jugend från konstnären Jöns Mårtenssons hem; en samling möbler o.a. husgeråd från Ahlgrenska huset, Lund.

Diverse

Två sköldar, pilbåge, en samling pilar, en gudabild samt två matfat av trä från Nya Guinea; doktorshatt för jur. dr som tillhört prof. Kallenberg, Lund; en samling dockor med kläder, dockmöbler etc. från Torekov, Skåne; förstöringsapparat från Bagges fotateljé i Lund; två motorcyklar, den ena av märket AJS 1928, den andra DKW 1939; autoclav från Bakteriologiska institutionen, Lund.

Arkivet

Arkivets tillväxt omfattar omkring 160 nyförvärv, dels i form av samlade grupper och dels enstaka handlingar, dokument, småtryck, ritningar, foto m.m.

Bland de nyförvärvade grupperna kan särskilt framhållas en samling ritningar och förlagor till arbeten i silversmide från hovjuvelerare Anders Nilssons verkstad, Lund; en samling personminnen rörande intendent Georg J:son Karlin och hans familj, däribland en rad hyllningsadresser till intendent Karlin; en samling dagböcker, brev, fotografier och diverse reseminnen från fil. dr William Karlson, Lund; en samling fotografier som tillhört konstnären Jöns Mårtensson bestående av porträtt och familjebilder, utställningsinteriörer, modellstudier och bilder av färdiga arbeten samt bilder från gator och gårdar i Lund.

Av övriga nyförvärv kan nämnas: diplom, mönsterböcker och förlagor till textilarbeten från textilkonstnärinnan Alma Andreasson, byhandlingar från Görslövs socken, diverse äldre kartor, daguerrotypier, foto från utflykter med Lucasgillet, förlagor till takmålningar av Svante Thulin, diplom tilldelat bildhuggaren fröken Maria Rydberg, akademiska diplom från New Yorks universitet, tre skillingtrycksvisor av Henrik Wranér.

Porträttarkivet har tillförts omkring 70 fotografier jämte 13 stora grupp fotografier.

Katalogiseringsarbetet har även omfattat en del tidigare förvärv, såsom en samling personminnen från professor Johan C. W. Thyrén och en samling examensarbeten i teckning, linearritning, geometri och välskrivning från mitten av 1800-talet utförda vid Folkskoleseminariet i Lund.

Biblioteket

har ökats med 708 nummer varav 89 genom gåvor. Accessionen omfattar n:ris 16.238-16.945.

1964 ÅRS DONATORER

Förteckning över dem som skänkt föremål till museet, biblioteket och arkivet.

- Häradshövding Ahlgrens sterbhus,
Lund
- Fröken Anna Albrechtsson, Landskrona
- Allhem AB, Malmö
- Fröken Anna Andersson, Lund
- Fröken Emma Andersson, Lund
- Fru Alma Andréasson-Wenchert,
Torna-Hällestad
- Antico. Antikviteter & Konst, Malmö
- Kapten Fritz Arne, Höör
- Fröken Ruth Arne, Höör
- Fru Marianne Aschan, Lund
- Med. dr Olof Ask, Lund
- Bakteriologiska Institutionen, Lunds
Universitet
- Intendent Bengt Bengtsson, Lund
- Fru Gullan Bengtsson, Stockholm
- Fru Johanna Bergstedt, Nyköping
- Fru Hertha Bern, Lund
- Docent Ragnar Blomqvist, Lund
- Direktör Carl-Eric Borgenstierna,
Hälsingborg
- Överste Einar Bratt, Stockholm
- Bankdirektör Gustaf Brattström, Lund
- Fru Ulla Brehmer, Landskrona
- Doktorinnan Gertrud Brinke, Lund
- Arne Bruun Rasmussen, Auktions-
huset, Köpenhamn
- Fru Inez Carlsson, Lund
- Herr Rudolf Carlsson, Nässjö
- Fru Emilia Cederborg, Lund
- Civilingenjör Gunnar Cederborg,
Lund
- Fru N. Cederborg, Lund
- Fru Ester Cedergren, Katrineholm
- F. sparbankskassören Erik Charpen-
tier, Lund
- Ciba Aktiengesellschaft, Basel
- Fru Emmy Edling, Uppsala
- Fru Magda Ekberg, Ronneby
- Fru Doris Elfström, Lund
- Fru Gunilla Eriksson, Lund
- Fru Ida Eriksson, Veberöd
- Konservator Hans Erlandsson, Lund
- Ervaco AB, Stockholm
- Generalstabens Litografiska Anstalt,
Stockholm
- AB C.W.K. Gleerups Bokförlag, Lund
- Fil. lic. Sven Grundström, Lund
- Fru B. Grönbladh, Östersund
- Fröken Ingrid Grönwall, Lund
- Konstnär Ernst Gullberg, Lund
- Fil. stud. Sigrun Guðjónsdóttir,
Andakil
- Gårds Häradshövding Hembygdsförening
Herr Gustaf Götvik, Lund
- Dr S. E. Hagelthorn, Lidingö
- Fabrikör Anders Halldéns sterbhus,
Hörby
- Stud. Eleonora Halldén, Stockholm
- F. konservatorn Eric Hanson, Malmö
- Skattmästare Sune Hellborg, Lund
- Fröken Karin Helmer, Lund
- Advokat Gullan Hjelm Elovson, Lund
- Kapten Arne Holst, Lund
- Dr Claes Hommerberg, Falsterbo
- Civilingenjör Stellan Hommerberg,
Lund
- Humanistiska Samfundet, Lund
- Herr Bertil Johansson, Viggbyholm
- Red. för Julhälsning, Uppsala
- Herr Gunnar Jönsson, Revingeby
- Rustmästare Wilhelm Jönsson, Lund
- Fru Märtha Kallenberg, Lund
- Tandläkare Ingrid Kallenberg-
Håkansson, Lund
- Fru Ingrid Karling-Persson, Lund
- Fru Barbro Kjellberg, Lund
- Fru Greta Kjellberg, Bjärred
- Fru Berit Kjellberg-Sjöberg, Lund
- F. hantverksföreståndaren Knut Kjell-
ström, Lund
- Dr E. Kramer, Fulda
- Kungliga Armémuseum, Stockholm
- Fil. dr Olle Källström, Skanör
- Fru Edith Langbert, Sandviken
- Fröken Ella Larsson, Lund

- Herr Lars-Erik Larsson, Lund
 Lemperts Auktionshus, Köln
 Fru Inga Lindskog, Stockholm
 Herr Lennart Lindstedt, Lidingö
 Fröken Märta Lindström, Lund
 Gossen Göran Ljungberg, Lund
 Fröken Agnes Ljunggren, Lund
 Fru Elly Ljungman, Lund
 Lunds Ridhus
 Lunds Universitet
 Överstelöjtnant Axel Mollstadius,
 Jönköping
 Museet för Koldinghus, Kolding
 Musikhistoriska Museet, Stockholm
 Dr Per G. Månsson, Trelleborg
 Fru Agda Mårtensson, Ystad
 Fil. dr Torsten Mårtensson, Hälsing-
 borg
 Fru Astrid Nilsson, Vallkärratorn
 Kyrkoherde Eric Nilsson, Lund
 Hovjuvelerare Wiven Nilsson, Lund
 Fabrikör Valfrid Nordström, Lund
 Boktryckare Per Håkan Ohlsson,
 Lund
 Köpman O. A. Ohlsson, Öllsjö,
 Långebro
 Fru Edith Olsson, Lund
 Fru Johanna Olsson, Vallkärratorn
 Intendent Bengt-Arne Person,
 Varberg
 Herr Folke Persson, Brännestad,
 Stehag
 Fru Stina Persson, Malmö
 Fru Ragnhild Poppins, Lund
 Fru Elisabeth Prytz, Lund
 Fröken Augusta Pålsson, Lund
 Fru Edith Ramsing, Lund
 Herr Gösta Rasmusson, Charlotten-
 lund
 Fröken Emy Rix, Lund
 Hotelldirektör Carl-Henrik Roodys
 sterbhus, Malmö
- Docent och fru Erik von Rosen, Lund
 Antikvitetshandlare Filip Rosén, Lund
 Fil. dr Stig Roth, Göteborg
 Fru Bergliot Sandahls sterbhus, Lund
 Mlle G. du Sartay, Paris
 Konsul Lars Schrevelius, Hälsingborg
 Fabrikör Carl Seth, Lund
 Poliskommissarie A. Settergren, Lund
 Professor Alf Sjövall, Lund
 Skandinaviska Banken, Stockholm
 Staden Lunds Fastighetskontor, Lund
 Urmakarmästare Helge Stensson,
 Lund
 Sjökapten Lennart Sumner, Skälder-
 viken
 Fru Anna Svanberg, Huskvarna
 Svensk Bryggeritidskrift, Stockholm
 Svensk-Franska Konstgalleriet,
 Stockholm
 Svenska Esso AB, Malmö
 Kassör Enoch Svensson, Landskrona
 Fil. kand. Yngve Tamms sterbhus,
 Lund
 Professor John Tandberg, Lund
 Tidskrift för Industri, Köpenhamn
 Antikvitetshandlare Gösta Trolleryd,
 Malmö
 Fru Rut Törje, Lund
 Disponent Eric Törngren, Sollentuna
 Urshuldsbygdens Turisttrafikförening,
 Urshult
 Fru Margareta Weman, Stockholm
 Fru Selma Westergren, Lund
 Fru Birgit Westerström-Evers, Lund
 Arkivarie Sten Bertil Vide, Lund
 Dr Per Henrik Widmark, Lund
 Fröken Kerstin Aberg, Strängnäs
 Fru Hanna Åkesson, Dalby
 Kamrer Lars Ödman, Näsbypark
 Österlens Museum, Simrishamn

E. BESÖK

Av de 72.760 besökarna har 4.523 studenter och 15.972 skolungdomar varit avgiftsfria samt besökande med nedsatt avgift varit 14.832. 4.736 medlemmar har under året besökt museet.

Månad	Antal fritt besökande	Antal inträdesbetalande	Summa inträdesavgifter
Januari	1.487	1.034	1.246: 60
Februari	1.292	1.227	1.147: 50
Mars	1.685	1.564	1.639: 60
April	2.854	1.676	2.269: 80
Maj	10.265	4.336	5.699: 10
Juni	3.809	4.561	6.052: 30
Juli	3.129	7.473	11.286: 60
Augusti	2.120	6.701	9.710: 80
September	2.917	3.667	4.614: 50
Oktober	2.720	2.650	3.649: 40
November	2.219	1.205	1.074: 40
December	1.745	424	472: 10
	36.242	36.518	48.862: 70

F. ÖSTARP

I Östarpshallen öppnades den 1.5 utställningen »Gammal koppar ur Kulturens samlingar» tillsammans med textilier från Malmöhus läns hemslöjdsförening. Utställningen pågick till den 30.9 och hallen besöktes under säsongen av 7.357 personer, varav 371 medlemmar.

Gamlegården har hållits öppen för besökare 1.5-30.9. Antalet besökare utgjorde 12.679 varav 136 medlemmar.

Östarpdagen den 2 augusti kunde i år fira 10 års jubileum och formade sig till en välbesökt folkfest. Efter friluftsgudstjänst av kontraktsprost Nils Rhodin höll intendent Bengt Bengtsson ett hälsningsanförande. Därefter utförde Sjöbo ABF-orkester promenadkonsert vid Gamlegården och på gårdsplanen demonstrerades husbygge »från lera till klinevägg». Gorånsbakning, fläta trä och fläta kavelfrans liksom krukmakeri, tunnbinderi och kopparslageri var också uppskattade inslag som besökarna kunde ta del av. Dagen avslutades med en uppvisning av Tornabygdens folkdans-

lag och ringlekar för barn. Ett entusiastiskt stöd för Kulturens Östarpdag av frivilliga krafter möjliggjorde det lyckosamma genomförandet.

För Gamlegårdens tillsyn har svarat lantbrukare och fru Nils Jönsson. Vid utställningshallen har fröknarna Inga-Märta Andersson och Maj-Britt Andersson fungerat som biljettkassörskor.

Jakttillsyningsman har under året varit frisörmästare Inge Dahlbom, Veberöd.

G. ROLF NORDENSTEDTS STIFTELSE

Förvaltningen av Kulturens Toppeladugård, Nordenstedtska stiftelsen har ombesörjts av Kulturens kassakontor.

Skogsbruket har förvaltats i samråd med Skogsvårdsstyrelsen i Malmöhus Län.

Lund den 25 januari 1965.

Styrelsen

Artiklar och uppsatser i Kulturens årsbok 1935-1965

Under varje författare är uppsatserna ordnade i tidsföljd
Nekrologer, se s. 192

- Althin, Carl-Axel**, Sämskinnsstam-
pen från Barevad. 1936: 129.
- Anderbjörk, Jan Erik**, En glasförare
omkring år 1700. 1953: 6.
- Arbetsbilder från sydsvenska glas-
bruk. 1953: 182.
- Andersson, Aron**, Ett par återfunna
fragment av Fredrik II:s vapen -
fönster från Skarhults kyrka. 1943:
10.
- Arbman, Holger**, Det äldsta glaset.
1953: 16.
- Axel-Nilsson, Göran**, En gammal
köpmansgård i Lund. 1935: 103.
- Hur 1600-talets stenhuggare offere-
rade sin vara. 1936: 116.
- Bengtsson, Bengt**, Bokstavens bygg-
nad. 1961: 10.
- Tidiga textstilar. 1961: 27.
- Gotisk bokkonst. 1961: 31.
- Språkbandet. 1961: 33.
- Gutenbergs bibel. 1961: 35.
- Boktrycket kommer till Norden.
1961: 38.
- Missale strengnense 1487. 1961: 40.
- Frakturens födelse. 1961: 41.
- Svensk gotisk tradition. 1961: 43.
- Renässansens bokstav - antikvan.
1961: 49.
- »Gustav II Adolfs bibel.» 1961: 54.
- Claude Garamond. 1961: 57.
- Den äldsta svenska tidningen. 1961:
62.
- Svensk barock. 1961: 64.
- William Caslon. 1961: 66.
- John Baskerville. 1961: 68.
- Familjen Didot. 1961: 72.
- Giambattista Bodoni. 1961: 75.
- William Morris - pionjären för vår
tid. 1961: 78.
- »The Doves Press.» 1961: 82.
- V-tecknet. 1961: 106.
- Östarp som turistmål. 1962: 8.
- En flygel från 1814. 1962: 127.
- Matskedar av Kilian Kelson. 1962:
129.
- Svante Striedbecks silver. 1962: 133.
- Ett par saltkar från Lund. 1962: 135.
- Olsejdel från 1700-talet. 1962: 137.
- En konfektskål av kokosnöt. 1962:
141.
- Utställningar m.m. under 1962. 1962:
173.
- Herr Christoffers silversked. 1963:
81.
- Bordsställ. 1963: 85.
- Ett sprucket krus. 1963: 93.
- Byråar i miniatyr. 1963: 147.
- Tumlare från Herregrund. 1965: 18.
- Jugendvas från Reijmyre. 1965: 123.
- Vad som sig... 1965: 146.
- Björkman, Lars Gunnar**, Obelisk-
tavlan från Muskö. 1965: 46.
- Bjurström, Per**, Teckningar av Pieter
Brueghel d.ä. 1965: 9.

- Blomqvist, Ragnar, Brunnar och vattenledningar i Lund under äldre tider. 1935: 173.
- Kakel och kakeltillverkning i Lund under dansk tid. 1936: 180.
- Syro-frankiskt glas funnet i Lund. 1937: 82.
- Elfenbensplatta, funnen i Lund. 1937: 108.
- Medeltida svärd, dolkar och slidor funna i Lund. 1937: 134.
- En hednisk gudabild från Lund. 1938: 48.
- Ett knivskaft. 1938: 50.
- Örslev, snidad i valrosstand. 1938: 52.
- Medeltida skor i Lund. Fynden från kvarteret Apotekaren nr 5. 1938: 189.
- En svensk fiolmakare vid 1700-talets början. 1939: 38.
- Relikt av Lunds äldsta bebyggelse. 1939: 52.
- Greuelpropaganda på 1600-talet. 1939: 62.
- Silverpapegoja. 1939: 66.
- Framladdningsrevolvrar. 1939: 74.
- En karolinsk värjmodell. 1939: 84.
- Dolk och dolkslidor från 1500-talet. 1939: 100.
- Medeltida sporrar från Lund. 1939: 116.
- Bislag. 1939: 143.
- Hirschfångare. 1939: 147.
- Medeltida bultlås och bultlåsnnycklar från Lund. 1940: 92.
- Graverade bronsskålar. 1941: 48.
- Byamotet i Lund. Topografiska noter. 1941: 143.
- Bärnsten. 1942: 10.
- Kammar från Lunds medeltid. 1942: 133.
- Vävbricka och svart magi. 1943: 26.
- Köritz. 1943: 28.
- Knektrustning. 1943: 30.
- Karolinsk ryttaruniform. 1943: 32.
- Dragonofficersuniform från Gustaf III:s tid. 1943: 34.
- Danmarks första dominikanerkloster. Svartbrödraklostret i Lund. 1943: 107.
- S:t Drottens kyrka i Lund. 1944: 144.
- Hillebarder. 1945: 16.
- Bardisan. 1945: 24.
- Pikar. 1945: 26.
- Korsgevär. 1945: 38.
- En medeltida skotyp. 1945: 138.
- Karl XII:s gunghäst. 1946: 10.
- Handkanon. 1946: 40.
- Dekanernas residens i Lund. 1946: 60.
- Säckpipor. 1947: 26.
- Bondelira. 1947: 30.
- Nyckelharpa. 1947: 34.
- Spännen och soljor. 1947: 120.
- Främpling i Lund. 1948: 32.
- Färlor. 1948: 36.
- Stigbyglar. 1948: 92.
- Kultsked. 1949: 20.
- Hospitalet i Lund. 1949: 118.
- Falsterbohus. 1950: 142.
- Lerpottor. Jordfynd från Lund. 1951: 149.
- Hjulläsbössa. 1956: 32.
- Gravsten från 1300-talet. 1956: 38.
- Relief med Kristus och apostlarna. 1956: 40.
- Officerssabel från empiretiden. 1956: 48.
- Processionskors. 1956: 76.
- Stötvärja från 1600-talet. 1956: 78.
- Senmedeltida tennbägare. 1956: 104.
- Terrakottarelief från Statius von Dürens verkstad. 1956: 116.
- Porträtt av Nils Bielke. 1956: 126.
- Rökelsekar. 1956: 142.
- Vikingatidsspänne. 1956: 154.
- Bergsmansyxan och bergsmansdräkter. 1957: 32.

- Paradrustning. 1958: 20.
 Skatter ur en brunn. 1958: 119.
 Sankt Peters Klosters kyrka. 1959: 52.
 Hjullåspistol med årtalet 1591. 1959: 138.
 Likkors. 1959: 140.
 Fönsterbeslag. 1959: 154.
 Kulspel. 1960: 84.
 Passaren. 1961: 148.
 Ett svenskt praktsvärd. 1965: 113.
Blomqvist, Karin, se **Landergren-Blomqvist**.
Bringeus, Nils-Arvid, När Asbo-bönderna kallades åsnor. 1949: 156.
Bödker, Laurits, En byordning fra Gårds Herred. 1945: 107.
Cammann, Schyler v. R., En kinesisk målning från Ming-dynastin. 1965: 27.
Christoffersson, Olof, Dagligstugan från n:o 1 Fru Alstad. 1942: 32.
 Myntfyndet från Ståstorp. Ett minne från det stora nordiska krigets tid. 1943: 36.
Ek, Sven B., Sägen och sanning om skånska kvarnar. 1962: 55.
Ekblad, Britt-Marie, Fat och hjälmkanna av Rörstrandsfajans. 1941: 20.
Eriksson, Gunilla, Att lära sig gå. 1960: 32.
 Dockporslin. 1960: 50.
 Skallror. 1960: 72.
 Kalligrafi och keramik. 1961: 85.
 Några stengodspjäser av Patrick Nordström. 1962: 143.
 Fajanser från Slesvig. 1965: 103.
Eriksson, Torkel, Läkaren i apoteket. 1963: 73.
 Den svävande biskopen. 1965: 125.
Erixon, Sigurd, En konstnärs insats som kulturhistoriker. 1935: 144.
Erlandsson, Hans, Den Forsbergsga gården. 1963: 103.
Engwall, Gustaf, Hästskor. 1936: 87.
Fehrman, Maj, Bönekvagnar från Tibet. 1961: 143.
 Porslinshundar. 1965: 71.
Fex, Elisabet, Renässanskrona från 1800-talet. 1952: 12.
 Flaskor. 1953: 169.
Fjellström, Phebe, Samernas kolt och dräktsilver. 1963: 157.
Franzén, Anne Marie, Broderade agedynor. 1944: 119.
 Broderad stol. 1946: 14.
 Något om färg och form i skånst möbelmåleri. 1962: 33.
Garde, Georg, Om nogle fragmenter af silkebroderede laerredsduge fra 1600-tallet. 1962: 149.
Geijer, Agnes, En medeltida altarduk i dukagångsvävnad. 1943: 150.
Hald, Margarethe, Lundavanten. 1945: 80.
Hals II, Harald, Duk, bre dig ut. 1935: 12.
Henschen, Ingegerd, Dukagångsdrätten i Skåne. 1936: 219.
Jeppsson, Ingemar, Arsenik och gamla hästar. 1962: 81.
 Bordstolar. 1963: 39.
 Med hjulångare till Köpenhamn. 1965: 58.
Jirlow, Ragnar, Skånska plogen. En plogkonstruktion och dess släktingar. 1948: 82.
Karlson, William, Matthias Stenberg. En skånst 1700-talsskulptör och några arbeten ur hans verkstad. 1935: 119.
 Tenn i Kulturen. 1936: 17.
 Holländsk jordglob från 1600-talet. 1937: 8.
 Sköldebrev i pärm. 1937: 16.
 Mansdräkt från 1700-talet. 1937: 18.
 Solfjäder à la japonaise. 1937: 22.
 Mässhake. 1937: 24.

- Antependium från 1740. 1937: 26.
 Brudkista. 1937: 36.
 Stol i chippendale-stil. 1937: 40.
 Väggspegel. 1937: 42.
 Järnugnshäll gjuten av Cort Scharpen 1572. 1937: 46.
 Kakelugnsmakarefamiljen Almström i Lund. 1937: 48.
 Lunds murmästares ämbetslåda. 1937: 50.
 Karolinen Wilhelm Gideon von Lindeiners skrin. 1937: 52.
 Kaffekanna av silver. 1937: 54.
 Tedosa med applikationsdekor av halm. 1937: 56.
 Tulpanställ av Sölvesborgsfajans. 1937: 64.
 Sejdel från Pålssjö fajansfabrik. 1937: 66.
 Urnvas av Stralsunds-fajans. 1937: 68.
 Rysk bonde, Revalfajans. 1937: 70.
 Kinesisk vas dekorerad i Laque Burgauté. 1937: 74.
 En haarlemsk damastduk från 1631. 1937: 76.
 Klädsel till stolsrygg från år 1779. 1937: 80.
 Bokbandets konsthistoria illustrerad i Thomanderska biblioteket på Kulturen. 1937: 170.
 Christian IV:s syn på Rothenburgs slott den 8 dec. 1625. 1938: 14.
 Miniaturaltare av bärnsten och elffenben. 1938: 18.
 Gotisk kyrkljuskrone. 1938: 20.
 Porträtt i olja av Mattheus Fremling. 1938: 22.
 Vapenfat av kompaniporslin. 1938: 28.
 Matbestick med elffenbensskulptur. 1938: 30.
 Smedgesällernas i Sölvesborg välkomma. 1938: 32.
 Damklädning från rokokon. 1938: 34.
 Rokokobyrå med två signaturer. 1938: 36.
 Esaias Tegnér's tebord. 1939: 42.
 Harpan. 1938: 46.
 Likbår från Simrishamn. 1938: 58.
 Gobelänger i papper. 1938: 62.
 Clavicymbal från 1618 av Johann Ruckers i Antwerpen. 1938: 64.
 Kulturens äldsta tomt. Dess ägare och bebyggelse från 1690-talet. 1938: 136.
 Begravningsvapen. 1939: 34.
 Ett par pukor från Karl XII:s tid. 1939: 40.
 Kollektskopa och kollektbäv. 1939: 46.
 Ramskåp från Önnestads kyrka, Skåne. 1939: 54.
 Spötröjor. 1939: 56.
 Stofttapeter. 1939: 58.
 Förordningar om guld- och silverstämplar i Sverige. 1939: 64.
 Relikgömmor från skånska kyrkor. 1939: 68.
 Altartavla från Remmarlövs kyrka, Skåne. 1939: 70.
 Broderat bokband. 1939: 80.
 Toalettspiegel från Busck & Echtler's spegelfabrik i Göteborg. 1939: 82.
 Några bilder ur »Djävulens bönbok». 1939: 92.
 Gustavianska skospännen. 1939: 98.
 Renässansdörr från Tyresö. 1939: 104.
 Damskor från 1700-talets senare hälft. 1939: 108.
 Silkesstrumpor från 1700-talet. 1939: 112.
 En gåva av kunglig nåd. 1939: 118.
 Kalkdukar. 1939: 122.
 Barockstol av »Crown Chair»-typ. 1939: 124.

- Några svenska doktorshattar. 1940: 12.
- Likkistbeslag. 1940: 20.
- Nattvardskanna av tenn från 1686. 1940: 22.
- Matbestick. 1940: 34.
- Jakthandske från 1600-talet. 1940: 42.
- En trädgårdsprydnad från barocken. 1940: 44.
- Kristianstads timmermanslags läda. 1940: 46.
- Spegellampett. 1940: 48.
- Tavla i silkebroderi. 1940: 50.
- Peruker och perukmod. 1940: 52.
- Bordsur i götisk stil. 1940: 54.
- Tapeter av gyllenläder. 1940: 56.
- Stol med lack i kinesisk stil. 1940: 58.
- Bärstol. 1940: 60.
- Ett sockerskrin och dess mästare. 1940: 62.
- Plånbok från 1762. 1941: 18.
- Koffertar från storhetstiden. 1941: 22.
- Sofia Albertinas dockmöbel. 1941: 26.
- Skrivschatull. 1941: 30.
- Urna av älvdalsporfyr. 1941: 34.
- Flaskfoder från 1600-talet. 1941: 36.
- »Dryckeskastell.» 1941: 42.
- Eldskärmar. 1941: 44.
- Trädgårdsurna från barocken. 1941: 46.
- Stolen genom 300 år. En apropos till Kulturens stolutställning 1941. 1941: 110.
- Anders Bildhuggare. 1942: 49.
- Något om forna tiders svenska sockerbagare och deras alster. 1942: 112.
- Dansk silverbägare från 1641. 1943: 16.
- Ett danskt släktminne. 1943: 18.
- Dansk dryckeskanna från 1714. 1943: 20.
- Skyttetallriker. 1943: 22.
- Dansk möbelkonst i Kulturen. 1943: 80.
- Ett kungligt minne från Loka Brunn. 1944: 10.
- Reseur. 1944: 12.
- Den dödes »färdeknäpp». 1944: 14.
- Den vandrande gesällen. 1944: 16.
- Skråsparbössa. 1944: 22.
- Allmogehandskar från 1801. 1944: 24.
- Svensk herres dräkt. 1944: 26.
- Ett köppingglas. 1944: 30.
- Nattlåda från barocken. 1944: 32.
- Sigill. 1944: 34.
- Fat av mässing. 1944: 38.
- Muffen. 1944: 40.
- Föremål av serpentin. 1944: 42.
- Dopfuntslock från Borgeby. 1944: 44.
- Skånska 1700-talsglas. 1944: 81.
- Ett porträtt av Per Thomasson. 1945: 10.
- Målad väggbeklädnad av C. L. Gernandt. 1945: 12.
- Ett bordsur från 1500-talet. 1945: 28.
- Brunnsfigur av Johan Törnström. 1945: 30.
- Våktarsaxen. 1945: 40.
- Carl Wilhelm Stenebergs korgmakeri- verkstad i Lund. 1945: 84.
- »Bondpinans» tomt, dess ägarelängd och bebyggelse. 1945: 157.
- Byrå av Niklas Korp? 1946: 16.
- Svensk tennkanna från medeltidens slut. 1946: 24.
- »Glööfat» eller eldfat. 1946: 26.
- Bergsmansyxan. 1946: 34.
- Rökelsekar. 1946: 36.
- Thomanderska huset. 1946: 141.
- Gävoböcker. 1947: 8.
- Bordsknivens utveckling. 1947: 12.
- Bordsgaffeln. 1947: 14.
- Till ett porträtt av »Skumpen». 1947: 22.
- Skåp med vasfris. 1947: 36.

- Vy av Hovdala. 1947: 42.
 Hörberg i Kulturens samlingar. 1947: 44.
 Broderi av prinsessan Sofia Albertina. 1947: 50.
 Silverskedar. 1947: 95.
 Sven Nilsson Morin och Bosebo kyrka. 1948: 11.
 Hagermanska karossen. 1948: 18.
 Altartavla från Bunkeflo. 1948: 24.
 Klavikordium av Olof Broman i Ronneby. 1948: 26.
 En Lundagårdsgrind framför Vita Huset. 1948: 30.
 Från spetskrås till slips. 1948: 40.
 Något om hus- och reseapotek. 1948: 125.
 Medeltida väggsåp. 1949: 12.
 Flaska med Göran Adlerstens vapen. 1949: 18.
 Altartavla och predikstol från Rengs kyrka i Skåne. 1949: 22.
 Modern byrå omkring 1790. 1949: 28.
 Om herrvästen. 1949: 36.
 Tavla med hårabete. 1949: 38.
 Kalinan. 1949: 72.
 Johan Henrik Thomanders biskopskors. 1950: 10.
 Solur. 1950: 14.
 Handfat och handkanna. 1950: 22.
 Engelsk golvklocka med inläggningar. 1950: 24.
 Gatubelysningen i Lund. 1950: 110.
 Ett krummakareämbetes välkomma. 1951: 20.
 Krummakarefamiljen Ringberg i Sölvesborg. 1951: 22.
 Terrin av flintporslin. 1951: 24.
 Fajans från Hamburg. 1951: 26.
 Barndomsporträtt av Kristina Nilsson. 1951: 28.
 Kakelugnar. Kakelugnens utveckling belyst av material från Kulturen. 1951: 112.
 Förteckning över keramisk litteratur. 1951: 177.
 Tebord från Rörstrand signerat C.E. 1952: 16.
 Vaccinationsmedalj. 1952: 18.
 Litofani. 1952: 22.
 Biskopsbål. 1952: 26.
 Snörliv från 1700-talet. 1952: 28.
 Silverkärl. 1952: 102.
 Stämpling av svenskt silver. 1952: 168.
 Ljuskrone av glas. 1953: 8.
 Carl Georg Brunius silverservis. 1953: 14.
 Ur & urmakare. 1954: 55.
 Proslåda. 1956: 10.
 Ett fortepiano från Akademiska kapellet i Lund. 1956: 18.
 Luktdosor. 1956: 24.
 Lasse-Maja och hans dyrkar. 1956: 28.
 Gravkors av järn. 1956: 36.
 Sofia Albertinas teschatull. 1956: 44.
 Gotiska fyllningar. 1956: 52.
 Äderlätning. 1956: 58.
 Gräddsniipa av Stephan Halling i Örebro. 1956: 66.
 Tallrik med Limoges-emalj. 1956: 86.
 Fat i familie verte. 1956: 90.
 Sven Bengtsson som keramiker. 1956: 94.
 »Södrens skald.» 1956: 98.
 Tapetklichéer. 1956: 100.
 Ett lundensiskt professorshem. 1956: 108.
 Dryckeskanna av Gustaf Staffhell d.ä. 1956: 110.
 Rullgardiner. 1956: 112.
 Begravningskonfekt. 1956: 114.
 Serafimerordens kraschan. 1956: 118.
 Rakfat från Skånska glasbruket. 1956: 134.
 »Onkel Adams» bildskåp av V. Vrams prästgård. 1956: 136.
 Thorvaldsens glasögon. 1956: 150.

- Terrassurnorna från Sturefors. 1956: 156.
 Krebs' porträtt av Karlin. 1957: 6.
 Gräddkanna av Jacob Gyberg. 1957: 16.
 Gorånsjärn. 1957: 24.
 Sergel-matriserna från Löberöd. 1957: 28.
 Dopfat och dopskålar. 1957: 51.
 Etsning på järn. 1958: 36.
 Holländsk silverbägare. 1958: 42.
 Kistor. 1958: 48.
 Bokband. 1958: 92.
 Bronskran från Tugendbrunnen i Nürnberg. 1958: 98.
 Träskrin. 1958: 148.
 Himmelsäng. 1958: 152.
 Ett västtyskt skåp. 1958: 154.
 Skåp med intarsia. 1958: 156.
 Ljuskrona av brons. 1958: 170.
 Primklockan från Farstorp. 1958: 172.
- Kjellberg, Sven T., Holländsk fajans i Kulturen. 1935: 18.
 Tre kåsor och tre Sturedöttrar. 1936: 94.
 En 1500-talskarta över danska riket. 1937: 10.
 Brillor. 1937: 12.
 Ett Gustav II Adolfs-porträtt. 1937: 14.
 Damfrisering på Gustav III:s tid. 1937: 20.
 Pilgrimsmärken från medeltiden. 1937: 28.
 Rättarsvärdet. 1937: 30.
 Tapet ur sviten De goda hjältarna. 1937: 32.
 Käpp och krycka. 1937: 34.
 Låreda-kistan. 1937: 38.
 Blekingstol. 1937: 44.
 Kinesiskt gravgods. 1937: 58.
 »Oppsatspotta» från Rörstrand. 1937: 60.
 Mariebergsterrin. 1937: 62.
- Keramik med metallfattning. 1937: 72.
 Matelassé. 1937: 78.
 Graverad pokal från Kungsholms glasbruk. 1937: 84.
 Sejdel från Skånska glasbruket. 1937: 86.
 Instrumentmakare i Engelholm. 1937: 88.
 Ett gammalt butiksinventarium. 1937: 90.
 Insamling till nybyggnad för Kulturen. 1938: 8.
 Flora Danica-servisen. 1938: 38.
 Europa och tjuren. 1938: 40.
 Ur tobakens svenska historia. 1938: 66.
 Ole Olsen's gåva av svensk keramik. 1939: 15.
 Likkors och ellakors. 1939: 36.
 Bordtäckte. 1939: 50.
 De europeiska fabriekerna i Kanton. 1939: 60.
 Huvud-la. 1939: 78.
 Medeltida fingerringar. 1939: 86.
 Gueridon. 1939: 96.
 Eldstål. 1939: 106.
 Göteborgska begravningskedar. 1939: 114.
 Venetianska glas. 1939: 120.
 Nummer 1. 1940: 8.
 Magnus Stenbocks käpp. 1940: 10.
 Schafferholz och klappholz. 1940: 18.
 Tillverkning av horn- och sköldpaddsdosor under 1700-talet. 1940: 24.
 Lerslättor. 1940: 28.
 Mortlar. 1940: 36.
 Kunglig fältkikare. 1940: 38.
 Ett solmikroskop. 1940: 40.
 Gnida, mangla och stryka. 1940: 68.
 Skånsk bildalmanacka. 1941: 8.
 Ett medeltida kalendarium. 1941: 10.
 Missale strengnensis. 1941: 28.

- Norskt kruthorn. 1941: 40.
 Spegeln. 1941: 54.
 »För berömmelig werksamhet vid jordbruket.» 1942: 8.
 Historien om en förfalskning. 1942: 12.
 Motbok för kronoskatt från 1700-talet. 1942: 16.
 Italienska renässansspetsar. 1942: 18.
 Flamska barockspetsar. 1942: 20.
 Rokospetsar. 1942: 22.
 Empirespetsar. 1942: 24.
 »Vandrande scholars efter gåvor gå.» 1942: 26.
 Söllstötter. 1942: 28.
 Inlagt arbete med halm. 1942: 30.
 Att spinna. Tekniska och kulturhistoriska utvecklingslinjer. 1942: 58.
 Holger Dansk och Burman. 1943: 8.
 Kvinnodräkt från hedebotrakten på Själland. 1943: 12.
 ». . . et braedt udhaenge.» 1943: 24.
 Dansk keramik i Kulturen. 1943: 47.
 Skånskt brudbälte. 1944: 8.
 Några götiska vapenskrin. 1944: 48.
 En skedgömma. 1944: 96.
 Knivhakar från östra Skåne. 1944: 110.
 Familjeporätt i silhuett. 1945: 8.
 Tandnyckeln. 1945: 14.
 Varm punsch. 1945: 42.
 Kall punsch. 1945: 44.
 Fransk fajans i Kulturen. 1945: 48.
 Kulturens julkalender. 1946: 8.
 Tycho Brahes »blosshållare». 1946: 12.
 Glasberget. 1946: 22.
 Lusborsten. 1946: 28.
 Något om vax. 1946: 42.
 Malmgrytan med tre ben. 1946: 124.
 Möllan. 1947: 6.
 Utminuterings skylt från kronobränneriernas dagar. 1947: 10.
 Norsk »billedvev». 1947: 16.
 Mungigan. 1947: 24.
 En tvåtusenårig docka. 1947: 38.
 »Fon Börje Hofpredikant.» 1947: 40.
 »Tjorramien.» 1947: 48.
 Spedekaga. 1947: 62.
 Monstrans. 1948: 16.
 Stol från Karlshamn. 1948: 20.
 Linnepräss. 1948: 22.
 Vifta av gåspennor. 1948: 28.
 Oljelampan. 1948: 44.
 En 1600-talskarta över Skåneland. 1949: 8.
 Bchylvling. 1949: 10.
 Albarello. 1949: 16.
 Möllebägare. 1949: 30.
 Knapp och knapphål. 1949: 32.
 Kulturens keramiksamlingar. 1949: 34.
 Om djur. 1949: 42.
 Att läsa till maten. 1950: 8.
 Potpurrikruka från 1765. 1950: 18.
 Narren. 1950: 26.
 Spansk keramik. 1950: 38.
 Athena. 1951: 6.
 Ett monumentalverk över Skåne. 1951: 8.
 Att snyta ljuset. 1951: 10.
 Amor och Psyche. 1951: 12.
 Aeneas flykt från Troja. 1951: 14.
 Brännvin. 1951: 16.
 Korkskruven. 1951: 18.
 Den lilla världen. Porslinsfiguriner från Meissen och andra tyska fabriker. 1951: 64.
 Kulturens Bosebo. 1952: 8.
 Skånsk folklivsbild. 1952: 10.
 Egyptisk leksakshäst av lera. 1952: 20.
 Skruven. 1952: 87.
 Ur en guldsmeds arbetsbok. 1952: 175.
 Venetianska trådglass och nätglass. 1953: 10.
 Europeiskt glas. 1953: 54.

- Devis & emblem. 1953: 160.
 Litteratur om äldre glas. 1953: 195.
 Skånskt adertonhundratals i bild. 1954: 6.
 Klockstapeln. 1955: 6.
 En bildbibel. 1955: 29.
 Nummer 1. 1956: 6.
 Skrällådan. 1956: 16.
 Brädspel. 1956: 34.
 Axel von Fersens servis. 1956: 56.
 Halster. 1956: 60.
 Tennstop. 1956: 64.
 Bibeln väges. 1956: 74.
 Lokapala. 1956: 80.
 Chimuflaska. 1956: 84.
 Östarp. 1956: 88.
 Spegel från Prechts verkstad. 1956: 92.
 Mariebergsterrin från 1774. 1956: 96.
 Majolikaskål från 1540. 1956: 102.
 Jägaren. 1956: 120.
 Den 18 november 1943. 1956: 132.
 Svanservisen. 1956: 140.
 Ett frågetecken. 1956: 152.
 Levnadsåldrarnas glas. 1956: 158.
 Jesu dop. 1957: 12.
 Krautstrunk. 1957: 14.
 Passglas. 1957: 18.
 Humpen från 1693. 1957: 22.
 Italienskt renässansskåp. 1957: 26.
 Guttrolf. 1957: 30.
 Forntid-framtid. Anförande vid Kulturens 75-årsjubileum. 1957: 39.
 Masker ur Benkt-Ake Benktssons samling. 1957: 157.
 Botticelli och majolikamålarna från Caffaggiolo. 1958: 12.
 Kinesiska takryttare. 1958: 44.
 »Rhodosfat.» 1958: 96.
 Stengodset från Rhen. 1958: 102.
 Bernard Palissy – en renässanskonstnär. 1958: 174.
 Ljussaxar. 1958: 184.
 Bagatell. 1959: 10.
 Fyratusenårigt sigill. 1959: 12.
 Mamsell Arfvidsson. 1959: 14.
 Lundabild från 1860-talet. 1959: 16.
 Glas med svärdsorden. 1959: 18.
 Pusselspel. 1959: 20.
 Filigran. 1959: 31.
 Tabatière. 1959: 38.
 »Buteljbotenglas.» 1959: 42.
 Ruter ut och fönster in. 1959: 44.
 Glashammare. 1959: 46.
 Transparentmålats glas. 1959: 54.
 Islamiskt. 1959: 71.
 Juniormuseet. 1959: 179.
 Psalm i Kullabygd. 1960: 8.
 Masur. 1960: 102.
 En gyllene bok om unga personers seders hövlighet. 1960: 162.
 Gallé-glas. 1960: 186.
 Kulturens textilhäll. 1961: 161.
 »Belåten av vax.» 1962: 119.
 Från blaggarrnssärk till nylontrosa. 1963: 115.
 Ölets käril. 1964.
 En vas för »främmande djävlar»? 1965: 76.
 Kvillner-Dunér, Katarina, Lottornas tekanna. 1957: 20.
 Lamm, Carl Johan, Egyptiska duka-gångsvävnader. 1936: 258.
 Heliga tuppar och påfåglar. 1952: 37.
 Landergren, Karin, Dockskåp från 1870-talet. 1940: 30.
 Fragment av italiensk julkrubba. 1941: 14.
 Märkdukar. 1941: 83.
 Landergren-Blomqvist, Karin, Märkdukarnas alfabet. 1962: 99.
 Lekholm, Carl Gustaf, Vargskall. 1937: 98.
 Slottskistan, en laxfiskegård från Lagan. 1937: 100.
 Med »mansor» i sundet. Ett fiske från 1850-60-talet. 1937: 104.
 Halländskt draggarn. 1937: 106.

- Jaktfalk med huva och koppel. 1938: 16.
- Fiske med harka. 1938: 54.
- Laxmete från Halland. 1938: 56.
- Stampestövlar och ormstampa. 1945: 32.
- Klövjesadel. 1945: 34.
- Flåhacka. 1945: 36.
- Flygkompassen från det första svenskbyggda aeroplanet. 1945: 46.
- »Plöja med fjorton hoed forre.» 1945: 125.
- Tvåhjulringar. 1946: 18.
- Trepanationsinstrument. 1946: 30.
- Tranlampor. 1946: 38.
- Kastgarnsfiske. 1946: 106.
- Att bocka hjulringar. 1947: 20.
- Skånska 1700-talsharvar. 1947: 52.
- Jakt med vettar. 1947: 76.
- Hästfigurer och fruktbarhetsmagi. 1948: 34.
- Tatuering. 1948: 38.
- Garnredskap. I. Nätbindning. 1948: 140.
- Skånsk sele. 1949: 14.
- Lunds stads gamla fångvagn. 1949: 26.
- Garnredskap. II. Redskapstyper. 1949: 95.
- Vahornet. 1950: 16.
- Skånska träskor och träskomakare. 1950: 84.
- Krukmakeri. Arbetsbilder från Elfstrands verkstad i Sjöbo. 1951: 30.
- Guldsmedsteknik. 1952: 150.
- Tidmätning. 1954: 9.
- Lenk, Torsten, Notiser kring några svenska flintlåsvapen i Kulturen. 1938: 118.
- Lindblom, Johannes, Om bibeln. Blad ur dess historia genom tiderna. 1955: 8.
- En bildbibel. Gamla testamentet. 1955: 30.
- En bildbibel. Nya testamentet. 1955: 124.
- Lindquist, Ivar, Runstenen från Skärby. 1962: 15.
- Två vikingatida gudabeläten. 1962: 70.
- Lindström, Märta, Nattsäck med korsstygnbroderi. 1950: 20.
- Italiensk barockspets. 1950: 28.
- Kjortelbroderi. 1952: 14.
- Dopkåpa. 1952: 24.
- Gyllene tråd. 1952: 30.
- »En bit af den olycklige Sturerns skjorta.» 1952: 32.
- Urställ och urdynor. 1954: 185.
- Antependium i flamsk. 1956: 12.
- Brudskor. 1956: 26.
- En »Vivat»-servett. 1956: 50.
- Hjortatäcke. 1956: 54.
- Don Juan i Halland. 1956: 72.
- Den gode herden eller sinclairsvisan. 1956: 82.
- Högtidsdräkt från Bara. 1956: 138.
- Livstykke från 1700-talet med gamla anor. 1956: 144.
- Lilla Idas klänning. 1956: 146.
- Kristningakläder. 1957: 93.
- De nio hjältarna. 1958: 6.
- Siden och sammet. 1958: 65.
- Duk och damast. 1958: 158.
- Modernt klädd 1540. 1958: 164.
- Renässansbroderier. 1958: 168.
- Sibylla. 1959: 36.
- Kistebrev som förebild. 1959: 156.
- Knappnålar. 1959: 168.
- Näsduk. 1959: 171.
- Barnkläder. 1960: 188.
- Broderad duk från 1600-talet. 1961: 160.
- Vitbroderi. 1961: 170.
- Upphämtatäcke. 1961: 176.
- Lindström, Ulla, Fallhattar. 1960: 40.
- Lundberg, Joh. Fr., Från 1860-talets Lund. 1951: 172.

- Mårtensson, Anders W., Lergökar. 1960: 55.
- Futharker från Lund. 1961: 17.
- Styli och vaxtavlor. 1961: 108.
- Om glasögon. 1962: 79.
- Eldstäder i Skåne. 1963: 43.
- Mårtensson, Marianne, Bondens trädgård. 1962: 41.
- Nilsson, Albert, Västra Vrams prästgård. 1935: 155.
- Kultursens Blekingegård. 1936: 70.
- Nilsson, Harald, Sydalländska minnestavlor. 1935: 211.
- Bostadsskick i Knäredstrakten. 1936: 141.
- Fällekrattan. 1937: 92.
- Mulegrimmman. 1937: 94.
- »Hilla får.» 1937: 96.
- Havslaxöringfiske i södra Halland. 1937: 102.
- Bonad och förlaga. 1938: 24.
- Dyvagnar och höbårar. 1938: 26.
- Budkavlar från Knäred. 1938: 42.
- Skjutstavla. 1938: 44.
- Skjutsbricka. 1938: 60.
- Om skvaltkvarnar. 1938: 220.
- Ostkar. 1939: 44.
- Påskbrev. 1939: 72.
- Spiritusen. 1939: 90.
- Julträ. 1939: 102.
- »Gå omkring med knudan.» 1939: 126.
- Villappa-skott. 1939: 128.
- Något om svenskt pärlfiske. 1940: 133.
- »Den fattiges dagwisare.» 1941: 12.
- Serpent. 1941: 24.
- Skällor. 1941: 32.
- En grupp västgotaskrin. 1941: 38.
- Fästmöräfsor. 1941: 52.
- En skånsk smörform. 1942: 14.
- Instrumentmakare I. V. Wahl och hans verkstad. 1942: 77.
- Halmbinding i spiralteknik. 1943: 158.
- Nilsson, Nils, Vrakeka. 1962: 91.
- Glas från Lauenstein. 1963: 89.
- Ljusprofet. 1963: 95.
- Exercisgevär. 1963: 97.
- Flaskmodell. 1963: 101.
- Skepparens hatt. 1965: 55.
- Nilsson, Martin P:son, De äldsta latinska låneorden i svenskan. 1935: 7.
- Kjellberg, Sven T., Bror W. Olofsson. 1950: 6.
- Persson, Bengt Arne, Aldermanslåda. 1956: 8.
- Sovelfat. 1956: 14.
- Kalkugnar från Östra Torp. 1956: 20.
- Horsaskärre. 1956: 22.
- Smältsked för blystöpning. 1956: 30.
- Brudsadel. 1956: 42.
- Dubbelskåp från Villand. 1956: 46.
- Björnsax. 1956: 62.
- Psalmodikon. 1956: 68.
- Stenbord. 1956: 70.
- Snusande man. 1956: 106.
- Skvallerspegel. 1956: 122.
- Skolkateder från 1840-talet. 1956: 130.
- Dagsverkspoietter från Andrarum. 1956: 148.
- Dopseder. 1957: 128.
- En äska och dess sagomotiv. 1958: 38.
- Dynggrepen – ett bondeattribut. 1958: 76.
- Den gotiska spaden. 1958: 78.
- Kärrårder. 1958: 80.
- Den balanserade skäran. 1958: 82.
- Lie med stjärtorv. 1958: 84.
- Ryktskrapa. 1958: 86.
- Hackelsekista. 1958: 90.
- Bilboké. 1959: 22.
- »Skeaklämma.» 1959: 24.
- Knävlingar. 1959: 48.
- Hyvel. 1959: 50.
- Kalejdoskop. 1959: 56.
- Svinok. 1959: 58.

- Ett gammalt friarebrev. 1959: 116.
 Toppspel. 1959: 122.
 Tandborsten. 1959: 131.
 Flugfångare. 1959: 142.
 Tandpetaren. 1959: 145.
 Knogjärn. 1959: 150.
 Barnvagnar. 1960: 10.
 Vaggor. 1960: 124.
 Persson, Erik, Mynt- och medaljprä-
 lingstekniken intill omkring 1800.
 1935: 75.
 Två daterbara markvikter från Lund.
 1935: 232.
 En fransk medaljstämpel. 1936: 138.
 Persson, Eva, Kulturens Hökeri.
 1963: 9.
 Persson, Henning, Bysmeden. 1947:
 54.
 Peterson, Bengt Julius, Egyptiska
 fornsaker på Kulturen. 1965: 90.
 Rausing, Gad, Två gevär. 1959: 67.
 En barnvärja. 1960: 180.
 Två kriser. 1960: 182.
 von Schwerin, H. H., Fredrik II:s
 vapenfönster från Skarhults kyrka.
 1935: 62.
 Svensson, Sigfrid, Skånska dräkt-
 söljor. 1936: 7.
 Konkurrerande guldmeder. 1950: 32.
 Sydsvenska silversmycken. 1952: 41.
 Bellmans födelsedag. 1959: 28.
 S:t Göran på ugnshäll och stolsrygg.
 1959: 60.
 Skrapnos. 1960: 153.
 En dansk bondepraktika. 1961: 177.
 Den skånska brytestugan och folk-
 livsforskarna. 1962: 50.
 I sydsvenska stugor. 1963: 25.
 Kan du dansa skinnkompas...
 1965: 135.
 Julbock i Blekinge. 1965: 139.
 Bengt Nordenbergs Blekingestuga.
 1965: 143.
 af Ugglas, Carl R., Griseldisdukens
 stilfränder. 1937: 110.
 Pysslingarna på Hesselbergaduken i
 Kulturen. 1941: 103.
 Wester, Ethel, Östarp under äldre
 tider. 1962: 17.
 Vide, Sten-Bertil, En götisk runstav i
 Kulturens samlingar. 1949: 84.
 Runstavarnas tecken. 1961: 20.
 Vitestam, Gösta, En arabisk hand-
 skrift. 1962: 95.
 Åberg, Gustaf, Den siste lundatenn-
 gjutarens verkstad. 1940: 105.
 Åstrand, Barbro, Heliga bokstäver i
 silver. 1961: 92.

Nekrologer

- Holck, Ingeborg, av Sven T. Kjell-
 berg. 1938: 7.
 Karlin, Georg J:son, Minnesord vid
 Kulturhistoriska föreningens för
 södra Sverige årsmöte den 28 juni
 1939, av Sven T. Kjellberg. 1939: 8.
 Karlson, William, av Sven T. Kjell-
 berg. 1959: 8.
 Karlsson, Anna, av Sven T. Kjell-
 berg. 1949: 6.
 Månsson, Per, av Sven T. Kjellberg.
 1959: 6.
 Tufvesson, Theodor, av Gustaf-Adolf
 Nilsson. 1948: 6.
 Olofsson, Bror W., av Sven T. Kjell-
 berg. 1950: 6.
 von Schwerin, H. H., av Sven T.
 Kjellberg. 1957: 10.
 Simon, Falk, av Sven T. Kjellberg.
 1957: 8.
 Weibull, Iauritz, av Sven T. Kjell-
 berg. 1960: 6.
 Widell, G. A., av Bengt Bengtsson.
 1961: 8.
 Vougt, Allan, av Sven T. Kjellberg.
 1952: 6.

